

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SURİYELİ SIĞINMACILARIN EMEK
PİYASASINA DÂHİL OLUŞUNUN TÜRKİYELİ
EMEKÇİLERİN GÖÇMEN ALGISINA ETKİSİ

Başak ÇOLAK

2501140851

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Ali AĞCAN

İSTANBUL – 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : BAŞAK ÇOLAK Numarası : 2501140851
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER Danışmanı : DR. ÖĞR. ÜYESİ MUHAMMED ALİ AĞCAN
Tez Savunma Tarihi : 11.09.2019 Saati : 11.00
Tez Başlığı : SURİYELİ SİĞİNCİMACILARIN EMEK PİYASASINA DAHİL OLUŞUNUN TÜRKİYELİ EMEKÇİLERİN GÖÇMEN ALGISINA ETKİSİ.

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulara sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. YUNUS KAYA		Kabul
2- DOÇ. DR. SUNA GÜLFER İHLAMUR ÖNER		Kabul
3- DR. ÖĞR. ÜYESİ MUHAMMED ALİ AĞCAN		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. NECATİ ANAZ		
2- DR. ÖĞR. ÜYESİ EMRE ERGÜVEN		

ÖZ

SURİYELİ Sığınmacıların Emek Piyasasına Dâhil Oluşunun Türkiyeli Emekçilerin Göçmen Algısına Etkisi

BAŞAK ÇOLAK

Suriye’deki savaşıla birlikte ölkemize sığınma başvurusunda bulunan 4 milyona yakın Suriyeli bulunmaktadır. Yedinci yılını dolduran bu süreçte Suriyeli sığınmacılar Türkiye’nin bir parçası hâline gelmiştir. Zorunlu bir ihtiyaç olarak çalışma hayatına katılmışlar ve bu durum varış ülkesi olan Türkiye’de birtakım toplumsal değışim ve dönüşümlere yol açmıştır. Bu tez çalışmasında Suriyelilerin iş gücü piyasasına katılmasıyla ortaya çıkan, yerli toplum ile göçmenler arasındaki ilişki süreçleri ve Türkiye’deki insanların bu sürece dair bakış açısı ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca savaşın doğurduğu insani kriz, göç, göçmenlik, mültecilik olguları çalışmanın sınırlılıkları bağlamında ele alınacaktır. Çalışmada yerliler ile göçmenlerin birbirleri ile temas sürecine dair modellerden ‘temas teorisi’, ‘tehdit teorisi’ ve iş gücü piyasasındaki yerli ile göçmen ilişkilerini ele alan ‘bölünmüş iş gücü piyasası teorisi’ üzerinde durulacaktır. Argümanların temellendirilmesi ise tekstil sektöründe gerçekleştirilen saha çalışması ile sağlanacaktır. Saha çalışması için hem tekstil atölyelerinin hem de Suriyeli nüfusunun fazla olduğu İstanbul’un Güngören, Zeytinburnu ve Sultangazi ilçeleri seçilmiştir. Saha çalışmasının sınırlılıkları kapsamında bu bölgelerdeki atölyelerde çalışan 15 yerli, 15 göçmen işçi ile görüşölmüş, görüşmelerde yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat tekniğı kullanılmıştır. Derinlemesine mülakatlardan elde edilen verilere göre Suriyeliler iş gücü piyasasında derin bir emek sömürüsüne maruz kalırken, onların düşük ücretlere çalıştırılması yerli işçiler arasında ekonomik endişelerin oluşmasına neden olmuştur. Var olan maddi kaygılar ise göçmenlere yönelik ön yargılı tutum ve davranışları derinleştirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Zorunlu Göç, Suriyeli Sığınmacılar, İş Gücü Piyasası, Bölünmüş İş Gücü Piyasası Teorisi, Tehdit Teorisi, Temas Teorisi

ABSTRACT

THE EFFECT OF INVOLVEMENT OF SYRIAN REFUGEES TO LABOR MARKETS ON MIGRANT PERCEPTION OF TURKISH LABOURERS

BAŞAK ÇOLAK

Along with the war in Syria, there are nearly 4 million Syrians applying for asylum in our country. In this process in its seventh year, Syrian refugees became a part of Turkey. They participated in the working life as a necessity and this case has led to social change and transformation in Turkey where is destination country. In this study, the relationship processes which emerged with the participation of Syrians in labor market, between local communities and migrants and perspective of people in Turkey will attempt to demonstrate. In addition, the humanitarian crisis, migration, immigration and refugee cases caused by the war will be handled in the context of the limitations of the study. The study will focus on 'contact theory', 'threat theory' and 'split labor market theory', which models of the process of contact between indigenous and immigrants and focus on the relationship between locals and immigrant labor in the labor market. The grounding of the arguments will be ensured through field work in the textile sector. For the field study, Güngören, Zeytinburnu and Sultangazi districts of Istanbul where both textile workshops and the Syrian population are high, were selected. Within the scope of the field study, 15 local and 15 migrant workers working in the workshops in these regions were interviewed and semi-structured in-depth interview technique was used in the interviews. According to the data obtained from in-depth interviews, while Syrians are subjected to deep labor exploitation in the labor market, their low paid employment have caused economic worries among local workers. Existing financial worries deepen prejudiced attitudes and behaviors towards migrants.

Keywords: Forced Migration, Syrian Refugees, Labor Market, Split Labor Market Theory, Threat Theory, Contact Theory

ÖNSÖZ

Göç konusunu ekonomik ve sosyal boyutlarıyla ele alma düşüncesi Türkiye’deki artan göçmen nüfusu ve entegrasyon süreçlerinin yakıcı bir şekilde gündeme gelmesi sonucunda oldu. Bu çalışma ise göçmenlerin iş gücü piyasasına katılma süreçlerini farklı boyutlarıyla tartışmak amacıyla gerçekleşti. Bu anlamıyla Türkiye’deki göçmen algısını, göç ve uyum sorunları bu kadar önemli bir gündem maddesiye saha çalışması yaparak araştırmak benim için büyük bir şanstır.

Bu vesileyle sahada gerçekleştirilen görüşme ortamlarını yaratmada ve görüşmecilerle irtibata geçmemde bana yardım eden çok değerli Aliye Hoca, Sibel Hoca, Sami ve Baki’ye, ayrıca araştırma konum henüz küçük bir tohumken fikirlerini benden esirgemeyerek o tohumun filizlenmesini sağlayan çok sevgili Mürüvvet Hoca’ma katkılarından dolayı minnettarım. Yine kendileriyle görüşme taleplerimi son derece nazik bir şekilde kabul eden KADAV ve SGDD temsilcilerine teşekkürlerimi sunarım.

Bugüne kadar desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen sevgili annem, babam ve ablam başta olmak üzere tüm aileme sonsuz teşekkür ederim. İçinde bulunduğum her zorlu durumda yanımda olduklarını bilmek bu süreçte bana en büyük motivasyon kaynağı oldu.

Şüphesiz en büyük teşekkür tez sürecim boyunca desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen, her zaman sabırla ve anlayışla yaklaşan çok değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Ali Ağcan ve deneyim ve bilgilerini benimle paylaşıp yol ve yöntem göstererek ön açıcı olan çok değerli Doç. Dr. Yunus Kaya hocalarımadır.

Başak Çolak

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar LİSTESİ.....	viii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL HATLARIYLA GÖÇ OLGUSU

1.1. Göç Kavramı, Süreci ve Temel Analiz Düzeyleri.....	7
1.2. Göç, Göçmen, Mülteci, Sığınmacı ve ‘Geçici Koruma Sahibi’ Kavramları.....	12
1.3. Türk Hukuk Sisteminde Suriyeli Göçmenler İçin Yapılan Düzenlemeler..	16
1.3.1. Koruma Başvurusu Sahiplerine Verilen Statü	16
1.3.2. 2013 Tarih ve 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ve 2014 Tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği	18
1.3.3. Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin İş Gücü Piyasasına Katılmasının Hukuki Bağlamı.....	22
1.4. İstatistiklerle Göçmenler	24
1.5. 21. Yüzyılda Göçmenlik Durumu.....	27
1.5.1. Küreselleşme Döneminde Göçmen Emeği.....	29
1.5.2. 21. Yüzyılın Ötekileri Olarak Göçmenler	33

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLÜNmüş İŞ GÜCÜ PİYASASI, TEMAS VE TEHDİT TEORİLERİ ÇERÇEVESİNDE GÖÇMEN ALGISI

2.1. Bölünmüş İş Gücü Piyasası Teorisi.....	43
2.1.1. Kaynaklar	45
2.1.2. Motivasyonlar	47
2.2. Temas Teorileri	49
2.3. Tehdit Teorileri.....	52
2.4. Bölünmüş İş Gücü Piyasası, Temas ve Tehdit Teorileri Çerçevesinde Göçmen ve Yerli İlişkisi.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM VE VERİ

3.1. Yöntem.....	58
3.2. Veri.....	59
3.2.1. Katılımcılar	60
3.2.2. Araştırma İçin Tekstil Sektörünün Seçilmesinin Nedeni	63
3.2.3. Araştırma İçin Seçilen Üç İlçenin Yapısı	65

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VERİLERİN ANALİZİ

4.1. Ücretlerin Dağılımı.....	69
4.2. İş Güvencesi	71
4.2.1. Suriyeliler Açısından.....	71
4.2.2. Yerliler Açısından	73
4.2.3. Sektörün Geleceğine Dair Yerli İşçilerin Düşünceleri.....	74
4.3. Çalışan Sayısı	75
4.4. Sektörün Cinsiyet Dağılımı	75
4.5. Suriyelilerin Toplumsal Kabulü	77
4.5.1. Etnik, Dini, Kültürel Benzerlik ve Farklılıkların Kabule Etkisi	77
4.6. Entegrasyon	78
4.6.1. Yerli İşçilerin Suriyeli İşçiler İle İlişki Geliştirebilme Potansiyelleri .	78
4.6.2. Çalışma Disiplinine Dair Görüşler.....	79
4.6.3. Aynı İş Yerinde Çalışmanın Uyuma Etkisi.....	80
4.6.4. Dil Problemi	81
4.6.5. Suriyelilerin Toplum ve Kültüre Uyumu	82
4.7. Suriyelilerin Kalıcılığına Bakış Açısı.....	83
4.7.1. Yerlilerin Bakış Açısı.....	83
4.7.2. Suriyelilerin Bakış Açısı	85
4.8. KADAV’da Gerçekleştirilen Görüşmeler	86
4.9. Alanda Görüşme Yapılan İki STK’nın Uyum Sürecine Dair Bazı Çalışmaları ve Görüşleri.....	87
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	89
KAYNAKÇA.....	97
EKLER.....	111

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. 1: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı (GİGM, 2019)	26
Tablo 4. 1: Güngören İlçesinde Çalışan Suriyeli İşçiler	62
Tablo 4. 2: Güngören İlçesinde Çalışan Yerli İşçiler	62
Tablo 4. 3: Sultangazi İlçesinde Çalışan Suriyeli İşçiler	62
Tablo 4. 4: Sultangazi İlçesinde Çalışan Yerli İşçiler	63
Tablo 4. 5: Zeytinburnu İlçesinde Çalışan Suriyeli İşçiler	63
Tablo 4. 6: Zeytinburnu İlçesinde Çalışan Yerli İşçiler	63

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ÇSGB	: T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
FRONTEX	: Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı (European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union)
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
KADAV	: Kadınlarla Dayanışma Vakfı
OAÜ	: Afrika Birliği Örgütü
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SGDD (ASAM)	: Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
UN	: United Nations
UNHCR	: BM Mülteci Örgütü
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Günümüzde özellikle Ortadoğu ve Afrika gibi az gelişmiş coğrafyalarda yaşanan bölgesel savaşlar, iç çatışmalar, hükümsüz kalmış devletler ve bunların sonucunda ortaya çıkan kaotik süreçler tüm dünyayı yakından ilgilendirmekte ve hiç olmadığı kadar önemli ölçüde göç ve göçmenlik mevzularını önümüze çıkarmaktadır. Siyasi tarihte, Westfalyan modelin kurulması, ulus devletlerin ortaya çıkması, ülkesel sınırların son kez çizilmesi, dünya savaşlarının sona ermesi ve ardından Soğuk Savaş'ın da bitmiş olması artık diplomatik çözümlerin daha çok kullanılacağı, liberal demokratik bir uluslararası ortamın süreceği inancını getirirken dünyanın geri kalmış bölgelerinde yaşanan güç ve paylaşım savaşları, özellikle Ortadoğu'da 2010'larda yaşanan savaş ve çatışmalar bu inancı boşa çıkarmıştır.

Arap Baharı ve sonrasında bölgede birçok devlette iç çatışmalar yaşanmış, otokratik iktidarlar sallanmış, el değiştirmiş ama bütün bunlar çoğu ülkede birkaç yıl içinde durulmuştur. Bölgede savaşın ve çatışmanın hiç durulmadığı ve yüz binlerce insanın ölümüne, milyonlarcasının da doğduğu, büyüdüğü toprakları terk ederek göç etmesine neden olan iktidar kavgalarının yaşandığı ülke ise Suriye Arap Cumhuriyeti olmuştur. Bölgesel ve uluslararası güçlerin de dâhil olmasıyla büyüyerek devam eden savaşın sonucu olarak, tarih boyunca görülmemiş sayıda insan, dünyanın çeşitli yerlerine göç etmek zorunda kalmış ve uluslararası toplum önemli politik, ekonomik ve sosyolojik sonuçları doğacak göç ve göçmenlik sorunlarıyla yüz yüze kalmıştır. Süreç içinde silahlı terör örgütleri ülkeyi kuşatma altına almış, Beşar Esad yüzbinlerce vatandaşın ölümü pahasına koltuğunu bırakmamış, uluslararası kamuoyu bir uzlaşa sağlayamadığı için yerinde müdahale edememiştir. Türkiye bu süreçte Suriye'deki çatışmalarda hem krizin önemli bir tarafı olmuş hem de krizin yarattığı mülteciler sorunu ve güvenlik sorunlarının yükü altına giren mağdur bir komşu ülkeye dönüşmüştür (Erdoğan, 2018).

Türkiye'nin de tarihinde ilk defa bu kadar büyük bir göç hareketiyle karşılaşması hem fiiliyatta hem de hukuki ve teorik olarak hazırlıksız yakalanmasına neden olmuş, yine de yaşanan gelişmelere yönelik hızlı bir şekilde hukuki ve fiili cevaplar üretilebilmiştir. Ancak göçmenlik hukukunda, gerek statü belirleme

noktasında gerek bu statünün doğurduğu hak temelleri konusunda iç ve dış hukuk arasında çelişkiler bulunduğu alandaki birçok çalışmada belirtildiği gibi açıktır. Bu nedenle çalışmanın birinci bölümünde özellikle göç eden kişilerin statüleri üzerinde durulacaktır. Zira göçmenlere verilen bu statüler onların sahip olabileceği hukuki hakların da doğrudan belirleyicisi olduğu için önemli bir noktadadır.

Birinci bölümde ayrıca göç ve göçmenlik sürecinin günümüzde ne kadar önemli olduğunu göstermek açısından çeşitli istatistiki veriler ele alınacaktır. Bugün dünya üzerinde yerinden edilmiş kişilerin sayısı 68,5 milyon olarak tahmin edilmektedir ve bu istatistik şimdiye kadar karşılaşılmamış bir büyüklüktedir. UNHCR'nin güncel rakamlarına göre, bu kişilerin 40 milyonu ülke içinde yerinden edilmiş kişilerden oluşmaktayken, 25,4 milyonu mültecilerden ve 3,1 milyonu sığınmacılardan oluşmaktadır (UNHCR, 2018). Yerinden edilmiş kişilerin bir kısmı hastalık ya da kötü yaşam koşulları nedeniyle, bir kısmı ise şiddet ve çatışma ortamı nedeniyle ya ülke içinde ya da ulusal bir sınırı aşacak biçimde yerlerini değiştirmişlerdir (IDMC, 2018). Bugün mülteci ve sığınmacı sayısının bu kadar yüksek olmasının en temel kaynaklarından birisi ise Suriye krizidir. Yine UNHCR'nin (2018) rakamlarına göre dünya üzerindeki mültecilerin geldiği ülke sıralamasında Suriye 6,3 milyon rakamıyla birinci sırada yer almaktadır ve dünya üzerinde en çok mülteciye ev sahipliği yapan ülke 3,5 milyon ile Türkiye'dir. Bunlar sadece resmi rakamlar olup gerçek rakamın bundan daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca bugün birçok ülke, ulusal sınırlarını yüksek güvenlik önlemleriyle korumaya çalışsa da sığınmacı ve mültecilerin ulusal sınırları aşarak sürekli yer değiştirmesinin tam anlamıyla kayıt altına alınması imkânsız görünmektedir.

İkinci bölümde göçmen emeğinin ve göçmenlik durumunun varış ülkesindeki sosyo-politik yansıması üzerinde durulacak ve özellikle emek sömürüsü bağlamında göçmenlerin içinde bulundukları güç durumun mevcut ekonomik ve politik ilişkiler ağı içindeki yeri verilmeye çalışılacaktır. Bu ilişkiler ağının temel düzenleyicisi olan politik karar alıcıların 21. yüzyılın bu en önemli sorunu olan ve milyonlarca insanın hayatını etkileyen göçmenlik sorunundaki tutum ve davranışları birçok kesim tarafından eleştiriye konu olmuştur. Uluslararası toplumun, Suriye'de yaşanan ve

milyonlarca insanın hayatını etkileyen bu büyük trajediye karşı kayıtsız kalması, Avrupa karasının mültecilerin ulaşmaması gereken bir bölge olarak görülmesi, özellikle “Kale Avrupası” fıkriinden bir türlü kopamayıp dünya çapındaki göçmen akışından korunmak istenmesi son derece vahim tutumlardır.

Suriyeli mülteciler konusunda Türkiye’nin en başından itibaren insani değerleri gözetken tutumu ve “açık kapı politikası” uygulaması, ülkeye gelen mültecilere çok basamaklı destek alanlarının sunulması özellikle BM ve AB yetkilileri tarafından büyük bir takdirle karşılanmıştır¹. Türkiye, ilk gelen kabilelerde birçok çadır kent kurmuş, buralarda yüzbinlerce kişinin temel ihtiyaçlarını karşılamıştır. Ancak çadır kentlerde yaşamın zorluğu ve çalışarak geçim kaynağı sağlama imkânlarının olmaması milyonlarca Suriyeliyi şehir merkezlerine doğru yönlendirmiştir. Bir taraftan Suriye’nin kısa sürede toparlanamayacağı düşüncesi, diğer taraftan ise çoğu sekiz senedir ülkemizde yaşamakta olan mültecilerin burada düzenlerini kurarak daha kalıcı bir yaşamın temellerini atmış olmaları ile Suriyelilerin Türkiye’de ‘var olduklarının’ kabul edilmesi, mültecilere yönelik politika ve uygulamaların daha ciddi bir biçimde ele alınmasını gerektirmektedir. Suriyeliler artık “misafir” olarak değil, çeşitli hak ve ödevlere sahip birer hukuki ve politik özne olarak da görülmelidir (Erdoğan, 2018). Oluşturulacak yeni uyum politikaları için ise Türk toplumunun göçmenlere yönelik bakış açısı incelenmelidir. Türkiye, yakın tarihte birçok göç sürecinde hem bir kaynak ülke hem de geçiş ülkesi iken bugün bölgesindeki ülkelerde yaşanan çatışmalı süreçler sonucu bir hedef ülke konumuna dönüşmüştür. Bu süreçte özellikle 2013 ve 2014 yıllarında çıkan hukuki metinlerle, kamusal anlamda Göç İdaresi gibi yeni kurumların hızla oluşturulması, ayrıca süreç içinde birçok kamu kurum ve kuruluşunun ortak hareket ederek eğitim, sağlık ve temel ihtiyaç alanlarında hızla çözümler üretmesi önemli birer adım olarak

¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, 7 Aralık 2012, Ban Ki-Moon: “Türk Hükümeti gerçekten çok cömert bir el uzatıyor kendilerine. Türkiye Cumhuriyeti’nin uygulamakta olduğu - herhangi bir ön koşul ortaya koymadan uygulamakta olduğu - açık kapı politikasını da şükranla destekliyoruz, şükranla karşılıyoruz.” http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-birlesmis-milletler-genel-sekreteri-ban-ki-moon-ile-ortak-basin-toplantisi_-7-aralik.tr.mfa; T.C. Dışişleri Bakanlığı, 25 Temmuz 2017, AB Komşuluk Politikası ve Genişleme Müzakerelerinden Sorumlu Komiser Johannes Hahn: “...biz mültecilerin Türkiye’deki durumuna da yakından ilgi gösteriyoruz. Türkiye şu anda 2.7 milyonu aşkın Suriyeliye ev sahipliği yapıyor ve bu gerçekten takdire şayan bir şey.” <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-ab-bakani-sayin-omer-celik-mogherini-hahn-ortak-basin-toplantisi.tr.mfa>

görülmektedir. Ancak bu sorunlar aşıldıktan sonra gündeme gelmesi gereken önemli nokta ise Suriyeliler ile Türkiye toplumun toplumsal uyum sürecinin başarılı bir biçimde yönetilebilmesidir.

Literatürde göçmenlik konusu tartışılırken en çok vurgu yapılan nokta da göçmenlerin ve yerli halkın uyumu üzerinedir. Bu toplumsal uyumu sağlayabilmek ise göçmen ve yerli halk arasında var olabilecek iletişim ve etkileşimleri iyi analiz etmekten, ortaya çıkabilecek rekabetçi, önyargılı tutumların kaynak nedenini rasyonel bir şekilde ortaya koyabilmekten geçer. Bu nedenle çalışmanın üçüncü bölümünde bu konuya dair üç teori ele alınmıştır. Bunlardan ilki bu tezin temel sorunsalı olan göçmenlerin iş gücü piyasasına dâhil olmasıyla iş gücü piyasasında ortaya çıkabilecek göçmen-yerli rekabeti üzerine odaklanmamızı sağlayan “bölünmüş iş gücü piyasası teorisi”dir (*split labor market theory*). İkinci olarak gruplar arası ilişkileri incelemede faydalı olan temas teorileri (*contact theories*) ele alınmıştır. Burada temas teorileri Gordon Allport’un “sosyal temas hipotezi” ve Pettigrew’in “gruplar arası temas kuramı” ile sınırlı tutulmuştur. Bu bölümde son olarak ise tehdit teorilerine (*threat theories*) değinilmiştir.

Çalışmanın ana gövdesini ise tekstil sektöründeki göçmen ve yerli işçilerle gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar oluşturmaktadır. Bu alan çalışmasıyla amaç, etkileşim süreçlerinin iş gücü piyasasındaki yerli ve göçmen işçinin karşılaşması üzerinden verilmesi, bu süreçteki olumlu ya da olumsuz deneyimlerin ortaya konulmasıdır. Alan çalışması için, odak olarak tekstil sektörü seçilmiştir. Çalışma sahası olarak ise İstanbul’un üç ilçesi tercih edilmiştir. Bu üç ilçe tekstil atölyelerinin ve Suriyeli nüfusunun yoğun olarak bulunduğu Güngören, Zeytinburnu ve Sultangazi ilçeleridir.

Alan çalışmasının gereği olarak dördüncü bölümde çalışma için kullanılan yöntemler ve veriler açıklanmıştır. Burada, özellikle katılımcıların demografik yapısı ve çalışmanın sınırlılıkları bağlamında seçilen sahanın yapısı ele alınmıştır. Beşinci bölümde ise yerli ve göçmen işçilerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular niteliksel veri analizi ile aktarılmaya çalışılmıştır. Yerli ve göçmen işçiler için ayrı

ayrı hazırlanan yarı yapılandırılmış mülakat kılavuzu çerçevesindeki sorulara verilen cevaplar gruplandırılarak aktarılmıştır.

Sonuç kısmında bütün bu literatürün, verilerin ve bulguların ışığında kısa bir değerlendirme yapılarak sağlıklı bir entegrasyon süreci için bazı öneriler geliştirilmiştir. Bu bölümde vurgulandığı gibi oluşabilecek herhangi bir yerli-göçmen çatışmasının önüne geçmek ve sağlıklı bir entegrasyon sürecini sağlamak aslî olarak devletlerin görevidir. Türkiye’de Suriyeli göçmenlerin hâlâ misafir olarak algılanıyor oluşu entegrasyon sürecinin önündeki en büyük engellerden biridir. Bu nedenle öncelikle Türkiye’nin “mültecilik” statüsüne dair bölgesel çekincesinin kaldırılması ve geçici koruma statüsünün mültecilik ile değiştirilmesi gerekmektedir. Son olarak bölümde de vurgulandığı gibi Suriyeli göçmenlerin iş gücü piyasasına katılım süreçlerinde göçmenlere yönelik uygulanan düşük ücretler, uzun çalışma saatleri ve kayıtsız/sigortasız çalıştırılma gibi emek sömürülerine karşı devletin denetim mekanizmaları daha aktif bir biçimde müdahil olmalıdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL HATLARIYLA GÖÇ OLGUSU

Çalışmanın ilk bölümünde, göç ve göçmenlik olguları, iltica ve sığınma hukukuna dair güncel metinler, göçmenlere dair istatistikler ve göçmenlere yönelik yürütülen yakın dönem göç politikaları üzerinde durulacak olup bu konular çalışmanın bütününe de ışık tutacaktır. Farklı coğrafyalara göç etmek insanlığın tarihi kadar eski sayılsa da uluslararası göç, on dokuzuncu yüzyıl sonlarına doğru imparatorlukların çökmesi ve devletlerin yeni kazandığı politik formla beraber daha belirgin bir siyasa alanı haline gelmiştir. Zira ulus-devlet yapılanması devletler için “vatandaş” ve “yurttaş” terimlerini doğururken bunların karşısına ise “yabancı”yı koymuştur (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 13). Bu siyasa alanında mevcut “vatandaş” ve “yabancı” ayrımının ötesinde bir “göçmen” tanımlamak artık daha elzemdir. Ancak bugün uluslararası geçerli bir göç tanımını yapabilirken göçmenlik konusunda böyle bir uzlaşma henüz sağlanamamıştır. Bu nedenle bu bölümde göçmenlik statüsüne dair genel kabul gören farklı tanımlar verilmiştir². Ardından Türkiye’deki yabancıların hukuki durumuna dair metinler ve özellikle Suriyeli mültecilerin göçüyle başlayan hukuki düzenlemeler çalışmanın sınırlılıkları bağlamında ele alınmıştır.

Bu bölümde Suriyeli mülteciler ve dünya genelindeki göçmenler ile yerinden edilmiş kişilere dair istatistiki bilgiler bir araya getirilip aktarılmıştır. Göçmenlerin sadece birtakım sayılar ile ifade edilmesinin göçe dair meseleleri sadece hukuki ve politik üst yapısal sorunlar olarak gündeme getireceği ve yaşanan insanî dramın üstünü kapatacağı açıktır. Fakat bugün hemen hemen bütün devletler kaynak ülkesi, geçiş ülkesi ya da varış ülkesi olarak ulus-aşırı göç süreçlerinden bir şekilde etkilenirken, (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014) içinde bulunduğumuz “göçler çağında” (Castles ve Miller, 1993) göç ve göçmenlik konularının ne kadar önemli olduğunu göstermek bakımından istatistiki veriler aynı zamanda hayatidir.

² Göç eden kişinin statüsüne dair genel kabul gören bu tanımlar mültecilik, sığınmacılık ve göçmenlik olarak Uluslararası Göç Örgütü(IOM)’nın Göç Terimleri Sözlüğü (2013) üzerinden aktarılmıştır. Geçici koruma statüsü ise Türk hukuk sistemi üzerinden ele alınmıştır.

Bugün göç hareketleri toplumların sosyo-politik ve ekonomik yapılarını derinden etkileyen, kimi zaman onlara şekil veren bir boyuta ulaşmıştır. Göçün tetiklediği bu toplumsal değişimi ve dönüşümü anlamlandırmanın yolu ise göç süreçlerini, göçü tetikleyen nedenleri ve göçün sonuçlarını doğru bir şekilde okumaktan geçmektedir. Ayrıca kendilerine yönelen göç hareketlerine karşı ulus-devletlerin ve ulus-devlet vatandaşının aldığı tutumlar da incelemeye değerdir. Bu nedenle bu bölümün sonunda göçmenlere yönelik ulus-devlet bakışı incelenmiştir. Bunun için temel olarak çok göç alan bir bölge olduğundan kıta Avrupa'sının politikalarına bakmak gerektiği düşünülmüş ve dünya genelinde de ulus-devletin sınır güvenliği politikalarını belirlediği için özellikle “Avrupa kalesi” fikrine dair eleştiriler getirilmiştir.

1.1.Göç Kavramı, Süreci ve Temel Analiz Düzeyleri

Göç, insanlık tarihi kadar eski bir kavram olmasının yanında son iki yüzyıldır pek çok farklı boyutuyla karşımıza çıkmaktadır (Hatton, Williamson, 1994). Göç olgusu, doğurduğu ekonomik, politik ve toplumsal değişimler ile hem insanları hem de başta devletler olmak üzere bütün politik birimleri derinden etkilemektedir (Chamie, 2016). Kapitalizmin gelişme ve bir üst aşamaya evrilme, ulus-devletlerin politik sistemde kök salma dönemlerine şahit olduğumuz bu zaman diliminde, kitlesel nüfus hareketleri gerçekleşmiş ve hâlâ da önemli boyutlarda gerçekleşmeye devam etmektedir.

Göç dinamik bir olgudur; evrimleştikçe, yeni göçlerin hem aracı, hem de sonucu olan yeni koşullar yaratır (Şenol Sert, 2016: 40). Dolayısıyla göç yasaları da doğrudan toplumların gelişimi ve değişimi ile ilgilidir. Immanuel Wallerstein'in Dünya sistemleri teorisinde (Wallerstein, 2016) açıkladığı gibi modern dünya sisteminde kırsaldan kente, güneyden kuzeye, doğudan batıya, çevreden merkeze doğru sürekli bir hareketlilik vardır. Endüstriyalizmle beraber ortaya çıkan bu karşıtlığı daha sonra Bağımlılık Okulu düşünürleri ve Wallerstein merkez (*center*) ve çevre (*periphery*) olarak vermiştir (Wallerstein, 1976). Bu şekilde ikiye ayrılan dünyada kimi kuramlara göre dengeyi sağlayıcı, kimilerine göre ise dengeyi çevre ya

da geri kalmış ülkeler aleyhine bozucu yeni bir durum oluşmuştur. Bu durum modern dünyanın toplumsal örgütleniş biçimiyle doğrudan bağlantılıdır. Bu örgütleniş biçimi olan kapitalizm toplumları, devletleri, ulusları ve yapıları sürekli olarak yeniden kurmaya, var olanı, her yeni koşula göre yeniden uyarlamaya; emeğin, sermayenin ve doğal kaynakların bir yerde sabit kalmayıp jeopolitik güç merkezlerine doğru sürekli hareket etmesine neden olduğu için bu dinamik yapı da varlığını korumaktadır. Hem dünya sisteminin bu ekonomi-politik yapısının, iş gücünün dinamik yapısına olan ihtiyacı hem de dünya genelinde bitmeyen savaş, ekonomik kriz ve doğal afetler gibi olgular yüzünden göçler hiç durmadan devam etmektedir (Rystad, 1992). Son on yılda ise tarihin hiçbir döneminde görülmemiş kadar çok sayıda insan, göçmen ve yerinden edilmiş kişi konumuna düşmüştür. Bu nedenle göç ve göçmenlik olguları bugün hiç olmadığı kadar önem arz etmekte ve bu olguların nedenleri, sonuçları, göç veren ve göç alan toplumlara etkileri ve bunun yarattığı kültürel, ekonomik, politik sonuçlar üzerinde durulması gerekmektedir. Ancak güncel tartışmalara geçmeden önce göç literatüründeki temel analiz düzeylerine değinmekte fayda vardır.

Göç süreçlerini açıklamada analiz düzeyleri açısından mikro, makro ve mezo olmak üzere üçlü bir ayrıma gidilmiştir (Faist, 2003; Morawska, 2007; Boswell, 2002). Makro teoriler toplu ve yapısal düzeyde karar vermeyi vurgularken, orta teoriler (*meso theories*) belirli bir toplumsal ağ içerisindeki insanlara ve ara düzeydeki bağların içeriğine, mikro teoriler ise birey düzeyinde karar verme süreçlerine vurgu yapar (Faist, 2003:57).

Makro teoriler, göç için itme ve çekme faktörleri olarak hareket eden yapısal, objektif koşullara vurgu yapar. Göç çalışmalarındaki öncül isimlerden Everett Lee'nin (1966) geliştirdiği itme ve çekme teorisi (*push and pull theory*) makro analiz düzeyinin de temellerini ortaya koymaktadır. Bu teoriye göre göçün tetikleyicisi olabilecek faktörler iki taraflı işlemektedir. Kaynak ülkedeki ya da bölgedeki olumsuz koşullar itme faktörlerini doğururken, hedef ülke ya da bölgedeki görece olumlu koşullar çekme faktörlerini oluşturmaktadır. Ekonomik göç durumunda itme faktörleri varış ülkesine kıyasla yüksek işsizlik, düşük ücretler ve kişi başına düşen gelirin az olması gibi ekonomik temelli sebepler olmaktadır. Çekme faktörleri ise

varış ülkesinin iş gücü piyasasının durumu ve göç yasaları ile yakından ilgilidir. Zorunlu göçler ise devlet baskısı, yaygın şiddet ve sivil savaştan duyulan korku gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır (Boswell, 2002:3). Makro teoriler göç veren ülkedeki hükümet ya da otorite ile bunların göç alan ülkedeki muadilleri ve göçmen birlikleri ya da uluslararası örgütler arasındaki üçlü ilişkiyi inceler. Bu ilişkide kabul eden devletin göç ve entegrasyon yasaları serbestlikten sınırlayıcılığa doğru bir çeşitlilik gösterirken; kimi zaman ulus devletler bazı gruplar ya da teritoryal kökenden insanların ülkelerine girişini daha zor onaylama eğilimi göstermektedir (Faist, 2003:59).

Ancak makro teoriler göçün yapısal, ekonomik ve siyasal üst nedenlerini açıklarken aynı itme nedenleri mevcutken, birçok potansiyel bölgeden neden sadece belirli birkaç bölgenin toplu göç verdiğini, diğerlerinde neden herhangi bir hareketlilik olmadığını açıklayamaz (Boswell, 2002:3). Makro düzey analizde açıklanamayan bu noktalara tepki olarak, orta düzey (meso) analiz seviyeleri karşımıza çıkmaktadır. Orta düzey analiz, devletler arası ilişkileri içeren üst yapısal açıklamaların, göç süreçlerini ve bu süreçleri ortaya çıkaran itme ve çekme faktörlerini vermede yetersiz olduğunu vurgular (Zlotnik'den aktaran Bilborrow, 1994). Orta düzeyde ilişki analizi öznelerin ya da konumların nitelik ya da özelliklerinden ziyade ilişkinin biçimi ve içeriği üzerine daha çok odaklanmaktadır. Bu bakış açısında açıkça vurgu yapılan nokta insanların kaynak ülkesi, varış ülkesi veya her ikisinde birden kurulan toplumsal ağlar ve bu ağların yoğunluk ve dayanıklılık dereceleridir. Burada orta-düzey analiz en belirsiz tanımlamaları vermekle beraber hareketlilik ve hareketsizlik süreçlerinin ve kapsanan mekanizmaların açıklanması açısından en önemlisidir (Faist, 2003:60,61).

Mikro teoriler ise göç sürecinin gerçekleşmesindeki nedenleri bütünüyle birey ve onun verdiği kararlar üzerinden açıklamaktadır. Bu düzeydeki perspektife göre, uluslararası insan hareketliliği, gizil göçmenlerin özgürlük ya da seçim dereceleri üzerinden süregiden bir bütünle tanımlanabilir. Burada göç kararını etkileyen en önemli unsur kişinin özgürlük/özerklik derecesi iken; göç eden kişinin içinde bulunduğu aile, arkadaşlık, akrabalık çevreleri gibi sosyal ve toplumsal bağlar ve bunlara ek olarak kaynak ülkedeki ve varış ülkesindeki çeşitli sivil toplum örgütleri

gibi ilişkide olunan kolektif aktörler de göç dinamiklerinin diğer belirleyici faktörleridir (Faist, 2003: 59).

Göçün iki ana kaynağı olan ekonomi ve güvenlik sorunları, göçün iki çeşidini doğurur. Bunlardan ilki gönüllü göç, ikincisi ise zorunlu göçtür. Gönüllü göçte insanlar daha çok ekonomik güdülerle hareket ederken, zorunlu göçte genellikle yaşamın kendisine yönelik doğrudan bir tehdit vardır ve insanları harekete geçiren olguların kaynakları daha çok siyasidir. Diğer taraftan zorunlu göç ile gönüllü göç arasındaki ayrımın temeli fiziksel zorlamanın varlığına dayanmaktadır (Faist, 2003: 48). Zorunlu göç, insanların doğal felaketler ve insan eliyle ortaya çıkan savaşlar gibi nedenlerden ötürü evlerini, yurtlarını terk edip güvenli bölgelere gitmek zorunda kalması durumudur (Hazan, 2016: 183). Genellikle zorunlu göç eden kişilerin doğup büyüdükları topraklarda yaşama şansı kalmamıştır. Yaşanılan toprakların terk edilmek zorunda kalınması yüzyıllardır pek çok insanın ve topluluğun başına gelmesine rağmen bu konunun uluslararası toplum tarafından mercek altına alınması yeni bir olaydır. Zorunlu göç üzerine ilk çalışmalar antropologlar tarafından “mülteci çalışmaları” adı altında ortaya çıkmış fakat zamanla “mülteci” teriminin hukuki ve siyasi kısıtlarının doğması sebebiyle daha kapsayıcı bir tabirle “zorunlu göç çalışmaları” olarak değiştirilmiştir (Hazan, 2016).

Gönüllü göçün de kendi içinde farklı nedenleri bulunmaktadır. Bunlar genellikle ekonomik nedenler olmakla beraber, kültür, sağlık ya da eğitim amaçlı da olabilmektedir. Ancak genelde bu nedenlerin birkaçı birlikte bulunur. Diğer nedenlerin yanında gönüllü göçün en önemli nedeni ise ekonomik nedenlerdir. Ekonomik nedenler ile hareket eden göçmenlerin çok büyük bir bölümü iş gücü piyasasının birer üyesidir. Bugün, küresel nüfusun %5’ini göçmen işçiler oluşturmaktadır. Bu ise yaklaşık 323 milyonluk bir nüfusa denk gelmekte ve bu haliyle Amerika Birleşik Devletleri’nin dahi nüfusunu aşan bir sayıya erişmektedir (IOM, 2018).

Göç, ekonomik küreselleşmenin ve pazarın ulusal sınırlara nüfuz etmesinin doğal bir sonucudur (Wallerstein’dan aktaran Şenol Sert, 2016: 36). Bu anlamda ekonomik göçlerin de yakın tarihimizde farklı geçiş dönemleri olmakla beraber

süreğen olarak devam ettiğini görebiliriz. Bugün göç ağlarının bu kadar yayılmasında en önemli tetikleyicilerden biri 18. yüzyıldan beri göçmen emeğine ihtiyaç duyan Avrupa ülkeleridir (Rystad,1992). Dolayısıyla ekonomik göçlerde en yoğun hareket de doğudan batıya doğru gerçekleşmektedir. Yakın tarihteki bu iş gücü göçü üç dalga şeklinde ele alınabilir (Erbaş, 2019: 169). 1950’lerde yaşanan ilk büyük göç dalgası Batı Avrupa’nın hızlı kalkınması ve üretimini karşılayacak iş gücü kaynağının bulunmaması sebebiyle gerçekleşmiş ve Türkiye gibi genç işçi nüfusu fazla olan ülkelere doğru toplu işçi göçleri yaşanmıştır. Bu yıllarda ABD ve petrol zengini Arap ülkeleri hızlı kalkınma için ihtiyaç duydukları iş gücü açığını karşılayabilmek adına, geliştirmekte olan ülkelere işçi ithal etmişlerdir (Adıgüzel, 2018:100). Türkiye’den Almanya’ya iki devlet arasında “Türkiye Cumhuriyeti ile Almanya Federal Cumhuriyeti Arasında İşgücü Anlaşması” imzalanarak gerçekleşen göç de bu dönemin en bilindik örneklerindendir³.

Sözünü ettiğimiz ikinci büyük göç dalgası, 1970’lerde başlayan aile birleşmesi şeklinde gerçekleşen göç dalgasıdır. Bu dönemde ilk göç edenlerden olan ailenin erkekleri geri dönüş sürecine dâhil olmadıkları için ailelerini yanlarına alarak yeni bir göç dalgası oluşturmuşlardır. Son olarak ise 1980’lerden sonra hızlanan ve hem kalifiye iş gücü göçünden hem de kayıtsız sığınmacı ve mültecilerden oluşan göç dalgası gelmektedir (Erbaş, 2019: 169, 170). Sovyetler Birliği’nin çözülmesiyle şekillenen bu dönemde, sadece Almanya olarak kalmayıp dünya genelindeki Doğu ile Batı’nın arasındaki duvarın simgesel olarak yıkılmasıyla göç hareketleri de hız kazanmıştır. Körfez Krizi nedeniyle yaklaşık 4 milyon kişinin yaşadığı toprakları terk etmek zorunda kalması da bu dönemde gerçekleşmiştir (Adıgüzel, 2018: 101).

Yukarıda değinildiği gibi, göçün uluslararası olup olmaması önemli bir kıstastır. Uluslararası göç, hem akademik camia tarafından hem de politik birimler tarafından daha fazla gündeme gelmekte ve daha çok önem arz etmektedir. Bugün ulus-devletler bu göçlere karşı ulusalcı önlemlerle hareket etme eğilimindedir (Kiser,

³ 30 Ekim 1961 tarihli anlaşma ile beraber Türk işçisi çalışmak ve belli bir servet biriktirmek için Almanya’ya göç etmiş ve zamanla Almanya’nın içinde küçük bir Türkiye oluşmuştur (Genel, 2014: 307).

1936). Bu ulusalcı, hatta bazen göçmenlere yönelik ırkçılığa varabilen tutumlara karşı, mültecilik mevzusunun insan hakları alanındaki önemine vurgu yapmak gerekmektedir. Bir ülkesel sınır içinde göçmenlerin neden olduğu demografik, ekonomik, siyasal değişikliklerin; örneğin göçmenler ile yerli toplumun uyum süreçlerinin genelde doğrudan sadece o ülkenin ekonomik ve politik mercilerini ilgilendirdiği düşünülür. Ancak günümüzde bu sorunlar ulusal ve uluslararası STK'lar, üst kuruluşlar, medya, insan hakları savunucuları gibi pek çok paydaşın ortak sorunu haline gelmiştir.

1.2.Göç, Göçmen, Mülteci, Sığınmacı ve ‘Geçici Koruma Sahibi’ Kavramları

Son iki yüzyıldır göç olgusu dünya gündeminde önemli bir yer tutmaktadır. Göç çalışmalarında en çok atıf yapılan eserin adının “Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri” (Castles ve Miller, 1993) olması bir tesadüf değildir. Bugün dünya üzerinde her yedi kişiden birisi göçmen olarak yaşamını sürdürmektedir (UN, 2016). Suriye’de yaşanan savaşla ortaya çıkan durum ise bugüne dek görülmemiş büyüklükte bir mülteci krizini doğurmuştur. Bu krizin toplumsal hayatta yarattığı değişiklikleri algılayabilmek için göç ve göçmenlik olgularının literatürdeki ve hukuk sistemindeki karşılıklarını görmekte fayda vardır.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM) göçü şöyle tanımlar; “Bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmesi; süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir.” Tanımın kapsamı şu şekilde verilir: “Buna, mültecilerin, yerinden edilmiş kişilerin, ekonomik göçmenlerin, aile birleşimi gibi farklı amaçlarla hareket eden kişilerin göçü de dâhildir” (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013: 35). Bu tanımdan yola çıkarsak ilk olarak şunu görürüz: herhangi bir göç hareketi, uluslararası bir sınırı geçmek veya aynı ulusal sınır içinde yer değiştirmek olarak iki farklı şekilde meydana gelebilir. İkinci kısımda önemli olan nokta ise göçü yapısına ya da nedenine göre ayırmadan, yani ister gönüllü isterse zorunlu sebeplerle hareket eden kişiler olsun, bu nüfus hareketlerine tabi olan bütün insanların göçmen olarak niteleneceğidir.

Ulusal sınırlar içinde gerçekleşen göçler, genellikle göçmenin ülkesinin mevcut yasal düzenlemelerine tabi olarak gerçekleşir ve uluslararası göç kadar büyük bir politik sonuç doğurmayabilir. Ancak sayısal olarak çok büyük rakamlarda gerçekleşmesi yine bütün ulus-devletleri ekonomik, sosyolojik ve politik olarak etkilemektedir (Meyers, 2000). Birleşmiş Milletler'in 2015 Göç Raporuna göre dünyadaki toplam göçmen sayısı 1 milyara yaklaşmaktadır ve bunların %75'inden fazlası ülkesel sınırları içinde hareket eden göçmenlerden oluşmaktadır (UN, 2016). Bu göçmenlerin çoğu ekonomik temelli göçmenler olmakla beraber Suriye örneğinde de görebileceğimiz gibi, ülkenin belli bir yerinde var olan çatışmadan kaçan ve ülkenin daha güvenli bölgelerine sığınan göçmenler de olabilir.

Ulus aşırı göçler ise sayısal olarak iç göçlerin dörtte birine denk gelmesine karşın bugün belki de pek çok ülkeyi çok daha fazla ilgilendirmektedir (Chamie, 2016). Zira bu göçlerin çoğu kaynak ülkede, varış ülkesinde yahut transit geçiş ülkelerinde önemli değişim ve dönüşümler yaratabilmektedir. Ayrıca birçok ülkenin ne ekonomik ne hukuksal alt yapısı bu tarz değişim ve dönüşümleri kolaylıkla kaldıracak durumda değildir. Ulus aşırı göçlerde bir yabancı ülke vatandaşının başka bir ülkede yaşamaya başlaması hem onun hem de göç ettiği bölgedeki insanların kültürel ortamını ciddi bir biçimde değiştirecektir. Eğer göçmen nüfusu fazla olursa bu değişim çok daha gözle görünür olmaktadır. Ve bu değişime karşı toplumsal otoriteler yumuşak bir geçişi sağlayacak alt yapı yaratmazsa bu durum iki farklı kültürün çatışmasına yol açacak ve birbirine karşı bir dayatmayı ortaya çıkaracaktır. Böyle bir çatışmadan ya asimilasyon ya da diasporik bir oluşum ortaya çıkacaktır (Şirin Öner, 2016).

IOM'un göç tanımının ikinci kısmı, göçü "süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun" şeklinde ifade etmektedir. Göçün yapısı ve nedenleri ise birçok farklı sınıflandırmanın konusunu oluşturmaktadır. Göçün başlıca nedenlerini şu şekilde sıralayabiliriz: İşsizlik, düşük gelir düzeyi, yüksek fiyatlar gibi geçim sıkıntısından kaynaklanan ekonomik sorunlar; yangın, deprem, sel gibi yaşanan bölgedeki konutları tahrip eden, insan hayatını zorlaştıran ve hatta onu tehdit eden doğal afetler ve son olarak politik, etnik, dini veya çıkar temelli bölgesel çatışmalar, sürgünler,

baskı, zulüm ve savaş gibi insan hayatını doğrudan ya da dolaylı olarak tehdit eden olaylar (Chamie, 2016).

Göç konusunda tek bir tanımda uzlaşılmış görünürken, göçmenlik statüsünde tek bir tanım yoktur. Mülteci ve göçmen ilki daha çok siyasi zorunluluktan kaynaklanması, ikincisinin ise ekonomik boyutunun daha ağır basması noktasında birbirinden ayrılmaktadır. Bu noktada göçmen terimi daha kapsayıcı gibi görünse de her göçmen mülteci değildir ancak her mülteciye göçmen diyebiliriz. Göçmen terimi literatürde genellikle ekonomik temelli algılanmaktadır.

Uluslararası belgeleri referans alarak bu statüleri biraz daha açabiliriz. İlk olarak mültecilik terimine bakarsak, IOM'a göre mülteci (*refugee*); “İrki, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi'dir (1967 Protokolü ile değişik Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, 1A(2) Maddesi). 1951 Mülteci Sözleşmesi, Madde 1(2)'deki mülteci tanımına ilaveten, 1969 Afrika Birliği Örgütü (OAU) Sözleşmesi bir mülteciyi ‘kendi menşe ülkesi ya da vatandaşı olduğu ülkenin bir bölümünde ya da tümünde dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği ya da kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar nedeniyle ülkesini terk etmeye zorlanan kişiler’ olarak tanımlar. 1984 Cartagena Bildirisi de benzer şekilde, mültecilerin “yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, yaygın insan hakkı ihlalleri ya da kamu düzenini ciddi olarak bozan diğer durumlardan dolayı hayatları, güvenlikleri veya özgürlükleri tehdit altında olduğu için” ülkesinden kaçan kişileri de kapsadığını belirtir” (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013: 65). İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ise zulüm karşısında mülteci olarak kendi vatanından başka bir ülkeye başvurmanın, mülteci olarak kabul edilmeyi talep etmenin ve bu yabancı ülke tarafından mülteci muamelesi görmenin bütün insanların sahip olduğu bir hak olduğunu dile getirmiştir (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi m.14/1).

Mülteci ile çok benzer olmakla birlikte sığınmacı statüsü özellikle hukuki olarak daha farklı bir noktada bulunmaktadır. Sığınmacı (*asylum seeker*); “zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik

arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişidir. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani ya da diğerk gerekçeler temelinde ülkede kalma izni verilmemişse, bu kişiler ülkede düzensiz veya kanuna aykırı bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler” (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013: 74).

Göçmenlik statüsüne gelirse; “uluslararası ölçekte, evrensel olarak kabul edilmiş bir ‘göçmen’ tanımı bulunmamaktadır. Göçmen terimi genellikle, bireyin göç etme kararını, zorlayıcı dış faktörlerin müdahalesi olmaksızın kendi özgür iradesiyle ve ‘kişisel uygunluk’ sebepleriyle aldığı tüm durumları kapsar şekilde anlaşılmıştır. Dolayısıyla bu ifade, maddi ve sosyal koşullarını iyileştirmek ve kendileri ve ailelerine ilişkin beklentilerini geliştirmek amacıyla başka bir ülkeye veya bölgeye hareket eden kişiler ve aile fertleri için geçerli kabul edilmiştir. Birleşmiş Milletler göçmeni, sebepleri, gönüllü olup olmaması, göç yolları, düzenli veya düzensiz olması fark etmeksizin yabancı bir ülkede bir yıldan fazla ikamet eden bir birey olarak tanımlar.” (Göç Terimleri Sözlüğü, 2013: 37).

Sığınmacılık, göçmenlik ve mültecilik söylemde çoğu kez birbiri yerine kullanılmakla beraber sebep, sonuç ve özellikle hukuki bağlamda birbirinden ayrılmaktadır. Sığınmacılık ve mültecilik sebep itibariyle birbirine daha çok benzemekle beraber göçmenlik, zorlayıcı bir nedenden ziyade kişinin isteğine bağlı olması sebebiyle diğerlerinden daha ayrı bir noktada durmaktadır. Sığınmacılık ve mültecilikte yukarıdaki tanımlarda verildiğı üzere belirli bir topluluğa ya da kişiye yönelik sıcak bir tehdit unsuru vardır. Bu tehdidin nedeni genellikle belirli etnik, dini veya siyasi gruplar arasındaki çatışmalardır. ‘Mülteci’ ve ‘sığınmacı’ kavramları çoğu kez birbiri yerine kullanılabilir. Bunun temel nedenlerinden birisi, uluslararası insan hakları belgeleriyle koruma altına alınan mültecilerin sahip olduğı ‘sığınma hakkı’dır (Ataman, 2015: 26). Sığınmacı ve mülteci ayrımı aslen sadece yasalarda karşımıza çıkar. Bu ayrım, kişilerin yaşadığı süreci farklılaştırmamaktadır. İster sığınmacı olsun ister mülteci, her ikisi de bulundukları ülkede zulüm gören ya da zulüm görme tehdidiyle karşı karşıya kalan kişilerdir. Bu nedenle yaşadıkları

toprakları terk ederek başka bir ülkenin korumasına başvururlar. Çoğunlukla zorla yerinden edilmiş kişilerdir ve zorunlu göçe tabi tutulmuşlardır.

Vatandaşı olduğu ülke dışında bir ülkede oturma ve çalışma izni alabilmek veya başka bir ülkenin vatandaşlığına geçebilmek zorlu ve uzun yasal süreçleri gerektirmektedir. Ekonomik göçmenler, bu yasal süreçleri kullanarak başka ülkelere giderken, genellikle savaş ve çatışmalardan kaçan düzensiz göçmenler, yasal seyahat prosedürleri dışındaki yollarla yabancı bir ülke sınırını geçmektedirler (Pedersen, 2018). Özetle ekonomik göçmen daha çok kişisel tercihler ve yasal prosedürler dâhilinde hareket etmektedir. Buna karşılık, sığınmacı ve mültecilerin göç sebebi ise hayati zorunluluklardan kaynaklanmaktadır. Bir ülkede sığınmacı olmanın, mülteci olmanın veya göçmen olmanın doğurduğu sonuçlar farklıdır. Bu farklılık özellikle hukukun kişilere tanıdığı statü ve bu statülerin tanıdığı haklar bağlamında olmaktadır. Ekonomik göçmeni diğerlerinden ayıran en temel fark göçmenin menşe devletinin hukuki koruyuculuğundan hala yararlanıyor olmasıdır. Ancak sığınmacı ve mülteciler menşe ülkelerini zorunlu gerekçelerle terk ederek başka bir ülkenin hukuki korumasına başvurduklarından, genel olarak varış ülkesinin yaptırımlarına ve kendileri için belirlenen hukuki sınırlara tabidirler.

1.3. Türk Hukuk Sisteminde Suriyeli Göçmenler İçin Yapılan Düzenlemeler

1.3.1. Koruma Başvurusu Sahiplerine Verilen Statü

Türkiye’de göç edenlerin statüsü konusunda bir kavram karmaşası bulunduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu karmaşanın temel sebebi hukuki durumla fiili durumun kesişmemesinden kaynaklanıyor. Zira Türkiye, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Cenevre Sözleşmesi ile ek protokolü gibi taraf olduğu temel uluslararası anlaşmalar ile hukuki bağlamda mültecilik statüsünü tanıyor. Fakat bu statü sadece Avrupa’dan gelen başvurular için veriliyor. Ancak hâlihazırda Türkiye’ye sığınma başvurusu yapan Avrupa kökenli göçmen yok denecek kadar azken bu yabancı göçmenlerin ezici bir çoğunluğunu Ortadoğu’daki komşularından gelenler oluşturuyor.

Türkiye'nin de taraf olduğu iki temel anlaşma, mültecilerin hukuki statüsünü uluslararası geçerli bir zemine oturtmaktadır. Bu iki anlaşma, Birleşmiş Milletler'e üye birçok ülkenin kabul ettiği "Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 tarihli Birleşmiş Milletler Cenevre Sözleşmesi" ve "1967 tarihli Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Protokol"dür. Türkiye bu anlaşmalara çekinceli olarak taraf olmuştur. Anlaşmada konulabilecek çekincenin ilk başta tarih ve coğrafya olarak iki boyutu bulunmaktaydı. Anlaşma maddesinde devletler için bu çekinceler şu şekilde konmuştur:

"B. (1) İşbu Sözleşmenin amaçları bakımından kısım A, Madde 1'deki 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olayları ifadesi ya,

(a) 1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da meydana gelen olayları veya

(b) 1 Ocak 1951'den önce Avrupa'da veya başka bir yerde meydana gelen olayları anlamında anlaşılacak ve her Taraf Devlet bu Sözleşmeyi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada bu Sözleşmeye göre taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır.

(2) a şıkkını kabul eden her Taraf Devlet, herhangi bir zamanda Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'ne göndereceği bir notla, b şıkkını kabul ettiğini duyurarak yükümlülüklerini genişletebilir." (Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme, 1961)

Cenevre Sözleşmesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan çıkan Avrupa için yapılan birçok küçük sözleşmeyi kapsamakla beraber, ilk aşamada Avrupa dışında yaşanan mülteci krizlerine dair bir yargı barındırmamış bu nedenle uluslararası kapsayıcı bir sözleşme olmamıştır. Fakat ek protokolle yapılan düzenleme sayesinde zaman kısıtı tamamen ve coğrafya kısıtı da devletlerin tercihine bağlı olarak kaldırıldığı için günümüzde mülteciler hukukunun en evrensel ve kabul gören aygıtı olarak varlığını sürdürmektedir (Faist, 2003: 50).

Ek protokolle devam eden, devletlere tanınan çekince ile "Avrupa dışında meydana gelen olaylar sebebiyle ülkelere koruma başvurusunda bulunan kişilere" mülteci statüsü verip vermemek ülkelerin tercihlerine bırakılmıştır. Ancak

günümüzde birçok devlet bu ayrımı yapmazken, Türkiye, Avrupa sınırları dışından gelen başvuru sahiplerini mülteci olarak kabul etmemeyi sürdürmektedir. Bu bölgesel kısıtlama başta Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği olmak üzere, uluslararası çevreler ve AB tarafından da eleştirilmektedir (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 158). Ancak Türkiye bu politikayı, bulunduğu jeopolitik konumunun bir sonucu olarak ortaya çıkan ve “ulusal güvenliği” ilgilendiren çeşitli nedenlerle sürdürme eğilimindedir (Kirişçi’den aktaran İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014).

Uluslararası hukukta ve terminolojide farklı durumları ifade etmek için mülteci (*refugee*), sığınmacı (*asylumseeker*) ve göçmen (*immigrant*) terimlerinin hepsi birden kullanılmaktadır. Ancak Cenevre Sözleşmesi gibi pek çok uluslararası hukuk metninde mülteci statüsü tanınmaktadır. Türkiye’de ise koruma başvurusunda bulunanların ezici bir çoğunluğunun mülteci olarak kabul edilmemesi, yasalarda sığınmacı statüsünün tanımının yapılmaması gibi sebeplerle ülkeye gelen bu yeni göç dalgasına karşı yeni bir statü belirleme ihtiyacı doğmuştur ve sonuç olarak “geçici koruma altındaki yabancılar” tanımı hukuki metinlere eklenmiştir. Hem bu statü belirleme ihtiyacına hem de Türkiye’nin ilk defa karşılaştığı bu büyük göç dalgasının yaratacağı sonuçlara en hızlı şekilde çözüm bulabilmek için 2013 yılında Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ve 2014 yılında da Geçici Koruma Yönetmeliği çıkarılmıştır.

1.3.2. 2013 Tarih ve 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ve 2014 Tarihli Geçici Koruma Yönetmeliği

Türkiye’de iltica hukukuna ait yeni düzenlemeler 2013 tarihli, 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu altında toplanmıştır. Bu kanunun uygulanabilirliğini sağlamak açısından ise 2014 tarihli “Geçici Koruma Yönetmeliği” yürürlüğe girmiştir. Türkiye, bu kanun ile mültecilik statüsü dışında kalan çoğunluk için “geçici koruma statüsü” vermektedir ve bu statü için herhangi bir coğrafi sınırlama koymamaktadır. YUKK’un 91. Maddesi geçici koruma statüsünü şöyle açıklar; “Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri

dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir”. Burada vurgulanması gereken nokta durumun acil olması ve göçün kitlesel olmasıdır.

Kanunun hemen ardından uygulamasının işlerliğini sağlamak açısından “Geçici Koruma Yönetmeliği” çıkarılmıştır. Yönetmelik madde 6’da açıklandığı üzere geri gönderme yasağı konulmuştur. Buna göre; “Bu yönetmelik kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez”.

2013’te Suriye’den yoğun bir göçmen hareketliliği olması üzerine yapılan bu yasal düzenlemeler acil bir pansuman niteliğindedir. Yine Geçici Koruma Yönetmeliği madde 7’ye göre ise bu yabancılardan “haklarında bireysel olarak uluslararası koruma statüsü belirleme işlemi yapılamayan”lara bu statü verilmektedir. Bu belirleme işleminin yapılamamasının sebebi göçün kitlesel olmasından kaynaklanmaktadır. Devlete göre her bir Suriyeli için ayrı ayrı statü değerlendirmesinin imkânsız olması, hukuki düzenleme ihtiyacını doğurmuştur. Geçici koruma statüsü, uluslararası hukukun tanıdığı hiçbir haktan faydalanamayan kişilere verilir. Yönetmelik uyarınca kayıt işlemi tamamlananlar valilik tarafından düzenlenen geçici koruma kimlik belgesi alırlar. Geçici koruma statüsünün dayandığı 6458 sayılı kanun kapsamındaki Geçici Koruma Yönetmeliği’ne göre; geçici koruma altındaki bu kişiler şartlı mülteci statüsü için başvuru yapamazlar. Ayrıca yönetmelik madde 7’ye göre, geçici korunanlar, kanuna göre belirlenen uluslararası koruma statülerinden herhangi birini doğrudan elde etmiş sayılmazlar.

Yönetmeliğe göre, geçici koruma kararı, İçişleri Bakanlığı’nın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından alınır. Geçici korumanın yöntemi ve uygulanmasına dair usul ve esaslar Göç Politikaları Kurulu tarafından belirlenir ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından uygulanır (Geçici Koruma Yönetmeliği, madde 9). Geçici koruma amacıyla ülkemize giriş yapan yabancılara sevk merkezlerinde kimlik tespiti ve kayıt işlemleri yapılır. Sevk merkezlerinin kapasitesinin yetersiz olması

durumunda bu işlemler valiliklerce belirlenecek yerlerde de yürütülebilir. Bu yönetmelik kapsamında yabancılar adres kayıt sistemine kaydedilir. Kayıt işlemi tamamlananlara bir yabancı kimlik numarası verilerek geçici koruma kimlik belgesi düzenlenir. Ülkede kalış hakkının açıklandığı madde 25'e göre ise; "Geçici koruma kimlik belgesi, Türkiye'de kalış hakkı sağlar. Ancak bu belge Kanun'da düzenlenen ikamet izni veya ikamet izni yerine geçen belgelere eşdeğer sayılmaz, uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanımaz, süresi ikamet izni toplamında dikkate alınmaz ve sahibine Türk vatandaşlığı hakkı sağlamaz."

Yönetmelik ayrıca geçici koruma statüsü sahiplerine gönüllü geri dönüş ve üçüncü ülkeye çıkış haklarını tanımış, bu süreçlerin yürütülmesinde çeşitli kamu kurum ve kuruluşları, uluslararası kuruluşlar, sivil toplum kuruluşları ve ülkelerle iş birliğine gidileceğini, proje ve programlar geliştirilip uygulanabileceğini belirtmiştir (Geçici Koruma Yönetmeliği, madde 42, 44).

Suriye'den gelen göçe yönelik, YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği'nden önce bir tane daha yasal düzenleme yapılmıştır. Bahsedilen düzenleme, Suriye'deki çatışmalar ve göç henüz çok yeniiken, 30 Mart 2012'de, İçişleri Bakanlığı tarafından çıkarılan "Türkiye'ye Toplu Sığınma Amacıyla Gelen Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarının ve Suriye Arap Cumhuriyetinde İkamet Eden Vatansız Kişilerin Kabulüne ve Barındırılmasına İlişkin Yönerge"dir. Ancak bu yönerge "gizlilik" nedeni ile kamuoyu ile paylaşılmamıştır (Erdoğan, 2018: 13).

Geçici koruma, mülteciler hukukunda görece uzun bir süredir var olan, fakat iyi tanımlanmamış bir statüdür. Kitlesele göç gibi olağanüstü durumlarda kullanılan bir statü olmasıyla beraber 1951 Cenevre Konvansiyonu'nda ve 1967 Ek Protokolünde bu konuyla alakalı bir çözüm bulunamamıştır. Geçici koruma rejimiyle ilgili uluslararası tartışmalar varken, bazı ülkeler bu statüyü kullanmaya devam etmektedir. Bu ise ülkesindeki yabancılara bu statüyü tanıyan devlete karşı uluslararası hukukun göçmen üzerindeki korumasını zayıf bırakmaktadır (Edwards, 2012). Türkiye, uluslararası geçerli hukuk normlarını korumakla beraber, Avrupa dışından gelenlere karşı mülteciliği ve 2012 öncesindeki yasalarında var olan sığınmacı statüsünü de tanımayarak "geçici koruma statüsü"nü oluşturmuştur. Bu ise

öncelikle hukuki alanda bir tutarsızlık yaratmaktadır. Suriyelilerin ülkede uzun süredir devam eden varlığını düşünürsek “geçici koruma”nın verdiği yasal statünün yetersizliği ortaya çıkacaktır. İlk geldiklerinde misafır olarak görülen Suriyelilerin gün geçtikçe geri dönmeye dair ümitlerinin ve planlarının azalması sonucu onların bu toplumun bir parçasını olduğunu artık kabul etmek gerekir. Geçici koruma statüsü her ne kadar hızlı bir çözüm olması dolayısıyla önemli bir adım olarak görülse de bu statü sahiplerine “misafır” tanımını yüklemekte, bu da kolaylıkla bir dışlama, ötekileştirme ve onlara belirli sınırlar çizme şeklinde toplumsal kabul ve uyumun önünde bir engel olarak durmaktadır (Erdoğan, 2018). Hukuki metinlerin yanında, hem medyada hem de literatürde büyük bir kavram karmaşası bulunmaktadır. Ancak günlük hayatta insanlar üzerlerinde tanımlar veya statülerle dolaşmazlar. Statülerin hukuksal bağlayıcılığı dışında yaşamlarına etkisi olmayan mülteciler ya da “geçici koruma altındaki kişiler” aynı travmatik süreçleri yaşamaktadır⁴. Yukarıda belirtildiği üzere İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi madde 14/1’e göre herhangi bir ülkeye mülteci olarak başvurmak ve mülteci muamelesi görmeyi talep etmek bütün insanların sahip olduğu uluslararası bir haktır ve devletlerin inisiyatifine bırakılmaması gerekmektedir. Bu nedenle bugün Suriye’deki savaş ve çatışmalardan kaçarak Türkiye’ye koruma talebiyle başvuran insanların da mülteci olarak değerlendirilmesi uluslararası insan hakları rejimi açısından bakıldığında elzemdir. Bu nedenle bu çalışmada da Suriyeliler mülteci olarak kabul edilmektedir. Ancak akademik metinlerde, gazete kaynaklarında, resmi açıklamalarda ve ulusal ve uluslararası hukuki kaynaklarda göçmen, mülteci, sığınmacı, geçici koruma statüsü terimlerinin birbirleri yerine kullanılması tezdeki atıflardan dolayı bu terimlerin her birinin kullanılmasını da zorunlu kılmaktadır.

⁴ Bir gazete yazısında konuyla ilgili şu cümleler geçmektedir: “...çoğunlukla göçmenler mültecilerle aynı güzergâhları kullanarak yolculuklar yapıyorlar. Örneğin, bir tekne battığında içindekiler geliş nedenlerine göre mülteci de göçmen de olabilir... Geliş sebepleri bilinmiyorsa, o gruptan söz ederken göçmen veya mülteci kavramı kullanılabilir” (Bianet, 2015).

1.3.3. Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin İş Gücü Piyasasına Katılmasının Hukuki Bağlamı

Türkiye’deki mültecilerin ve yabancıların çalışma izinleri çeşitli yasal düzenlemelere bağlanmıştır. Bunlar başlıca; 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi, 6735 Sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu(YUKK), Geçici Koruma Yönetmeliği ve Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik olarak sayılabilir. Bu yasal düzenlemeler bağlamında Türkiye’deki yabancıların herhangi bir işte çalıştırılmasının kayıt altında tutulması gerekmektedir. Ancak Suriyeli mültecilerin bir kısmı adı geçen kanunlardaki koşulları sağlayamamakta veya mecburi olarak kayıtsız çalışma yollarına başvurmaktadır. Bu mecburiyet genellikle emek yoğun sektörlerdeki işverenlerin, Suriyeli mültecilere kayıtsız, sigortasız ve düşük ücretlerle çalışmayı dayatmasından kaynaklanmaktadır.

Suriyeli mültecilerin çalışma izni konusunda, 2013 öncesi mevcut kanunların Türkiye’ye çalışma amaçlı gelen kişiler için düzenlenmiş olup işverene büyük mali yükümlülükler getirmesi sebebiyle yeni yasal düzenlemeler ihtiyacı doğmuştur. Çoğu YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde, geçici koruma kimliği ile kayıt altında olan Suriyelilerin çalışmasına yönelik yapılan yeni yasal düzenlemeler ile oturma izni bulunan Suriyelilere oturma izin süresini geçmeyecek şekilde çalışma izni verilmesi imkânı yaratılmıştır (Erdoğan, 2018: 79). Yine de belirtmek gerekir ki geçici koruma statüsü kişilere doğrudan bir çalışma izni vermemektedir. Geçici Koruma Yönetmeliği madde 29’a göre geçici korunanların çalışmalarına ilişkin usul ve esaslar, İçişleri Bakanlığının görüşü alınarak Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının teklifi ile Bakanlar Kurulunca belirlenir. Ayrıca uygulamada valilikler ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı yetkilidir. Geçici koruma kapsamındaki Suriyeliler çalışma izni alabilmek için bazı şartları yerine getirmelidir. Bu şartlar 2016 tarihli Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik ile şu şekilde sıralanmıştır:

- Geçici koruma kapsamındakiler kendilerine verilen geçici koruma kimlik belgesinde kayıtlı ikamet ilinde çalışabilecektir,

- Geçici koruma kimlik belgesi aldıktan 6 ay sonra çalışma iznine başvurulabilir,
- Geçici korunanlar çalışma hükümleri bakımından Türk mevzuatına tabidirler,
- Çalışma iznine başvurulmuş iş yerinde çalışan geçici koruma sağlanan yabancı sayısı, o iş yerinde çalışan Türk vatandaşı sayısının %10'unu geçmemelidir (Korkmaz, 2017).

Türkiye’de Suriyelilere yönelik tanınan çalışma izni alma prosedürleri nispeten kolay bir süreci kapsamaktadır. Yukarıda maddelerle verilen süreci incelersek, temel olarak mültecilerin geçici koruma hak sahibi olması gerekmekte, bu geçici koruma kimlik belgelerinin düzenlenmesinden altı ay sonra ise ÇSGB’na çalışma izni başvurusu yapabilmektedirler. Çalışma izni başvurusunu geçici koruma altındaki Suriyeliyi çalıştırmak isteyen iş yeri sahipleri yapmalı, eğer ki Suriyeli kendi iş yerini açmışsa bu durumda başvuruyu kendisi yapmalıdır. Yalnız burada bir şart bulunmakta, geçici koruma sahibi hangi ilde ikamete kayıtlıysa o il sınırları içinde çalışmalıdır. Ancak Türkiye ülkesine gelen Suriyelileri çeşitli demografik, ekonomik ve coğrafi sebeplerden ötürü farklı şehirlere yerleştirmiştir. Bu durumda ikamet ilinde çalışmayan pek çok geçici koruma sahibi bulunmaktadır. İş gücü piyasası açısından baktığımızda Türkiye’nin en büyük üretim ve çalışma sahası Marmara bölgesi ve özelinde de İstanbul’dur. Bu nedenle başlarda Anadolu şehirlerinde ikamet belgesi alan Suriyelilerin bir kısmı da İstanbul’a göç ederek farklı iş olanaklarını burada zorlamaya çalışmaktadır. Bunun sonucunda ise kayıtsız göçmen işçi sorunu ortaya çıkmaktadır.

Suriyeli işçilerin kayıtsız çalıştırılmasının tek nedeni ikamet şehrinin farklı olması değildir. En önemli nedeni kuşkusuz ki, Türkiye’deki özellikle küçük ve orta ölçekli sermaye sahiplerinin ucuz iş gücü olarak görmesi sebebiyle kayıtsız göçmen işçi çalıştırma yoluna başvurmalarıdır. Türkiye 1980 sonrası küresel ekonomiye entegrasyon sürecinde ihracat temelli kalkınma modelini uygulamaya koymuş ve özellikle ucuz iş gücüne dayanarak kâr sağlayan bu küçük ve orta ölçekli işletmelerin ekonomideki payı o tarihten itibaren neredeyse sürekli artmıştır. “İhracat temelli endüstrileşme olarak da bilinen bu model” ağır ve yüksek teknoloji endüstriler yerine tekstil gibi emek-yoğun sektörlerle dayanmaktadır (Kaya, 2019: 91, 92).

Bugünkü koşullarda da tekstil sektörü kalifiye olmayan emeğe ödediği düşük ücretler ile varlığını sürdürmektedir. Bugün Suriyeli bir işçiyi kayıtsız çalıştıran işveren, işçinin sigorta primini ödemediği için doğrudan kârlı duruma gelmektedir. Ayrıca kayıtsız çalıştırılan işçilere ÇSGB'nca belirlenen asgari ücret standartları dahi uygulanmamaktadır. Bu noktada mültecilerin temel geçimini sağlamak için çalışmak zorunda olması, iş arama sürecini hızlı bir şekilde sonuçlandırmasının gerekli olması ve dil bilmemesi sebebiyle iş olanaklarının az olması gibi nedenler, enformel çalışmanın yaygın olduğu sektörlerde düşük ücretle çalıştırılmayı kabule zorlamaktadır.

Suriyeli işçilerin kayıtsız çalıştırılmasındaki en büyük sorumluluk ise üst kuruluşlara ve kamu organlarına aittir. Yasal düzenlemelerin yapılması onların işlerliğinin sağlanmadığı sürece herhangi bir anlam ifade etmemektedir. ILO gibi üst kuruluşların Türkiye'deki fiili duruma daha aktif çözümler üretmediği, aynı şekilde kamusal denetim mekanizmalarının da yeterince işlerliğinin sağlanmadığı ve kayıtsız işçi çalıştıran iş yerlerine gerekli yaptırımların uygulanmadığı mevcut durumda işverenlerin, birer ucuz iş gücü olarak gördüğü göçmen işçileri kayıtsız çalıştırmaya devam edip göçmen emeğini sömürmesi kısa zamanda değişmeyeceğe benzemektedir.

1.4.İstatistiklerle Göçmenler

Savaş, çatışma ve doğal afet gibi olaylarla insanlar doğup büyüdükleri toprakları terk etmek ve kendilerine yabancı, uzak coğrafyalara göç etmek zorunda bırakılmaktadır. Bugün dünyanın karşı karşıya olduğu en büyük sorunlardan birisi de yerinden edilmiş kişiler sorunudur. Zira tarih boyunca hiç olmadığı kadar büyük rakamlarla ifade edilen oranlar karşımıza çıkmaktadır. Konunun sırf sayısal kısmı bile vahametini göstermektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK)'nin 2017 Göç Raporu'na göre, dünya genelinde göçmen sayısı 2000 yılında 173 milyon iken, 2010 yılında 220 milyona, 2017 yılında ise 258 milyona ulaşmıştır. Uluslararası göçmenlerin yüzde altmışından fazlasını oluşturacak şekilde göçmenlerin 80 milyonluk en kalabalık kesimi Asya'da ve 78 milyonluk kısmı ise

Avrupa’da yaşamaktadır. Kuzey Amerika 58 milyonluk göçmene ev sahipliği yaparak dünyada üçüncü sırada yer almaktadır. Onu 25 milyonla Afrika, 10 milyonla Latin Amerika ve Karayipler, 8 milyonla Okyanusya takip etmektedir (UN, 2017).

Göç Raporu’na göre 2017 yılında bütün uluslararası göçmenlerin %67’lik kısmı sadece on iki ülkede yaşamaktaydı. En çok göçmene ev sahipliği yapan ülke yaklaşık 50 milyon gibi bir rakamla ABD olurken; Suudi Arabistan (12,2 milyon), Almanya (12,2 milyon) ve Rusya Federasyonu (11,7 milyon), Birleşik Krallık (8,8 milyon) ve Birleşik Arap Emirlikleri (8,3 milyon) sırasıyla onu izlemektedir. Türkiye ise 4,9 milyonluk bir göçmen nüfusa ev sahipliği yaparak dünyada 14. sırada yer almaktadır (UN, 2017).

Ancak göçmen denilince bu çok geniş bir tanıımı kapsadığı için burada zorla yerinden edilmiş kişilere dair istatistiklerle devam etmekte yarar vardır. 2016 sonu verilerine göre, dünyada zorla yerinden edilmiş insanların sayısı 65,6 milyona ulaşmıştır. Bu sayı ikinci dünya savaşından beri en yüksek değeri ifade etmektedir. Bunlardan 22,5 milyonu mülteci, 2,8 milyonu sığınmacı, 40,3 milyonu ise ülke içinde yerinden edilmiş kişilerden oluşmaktadır (Adıgüzel, 2018: 8). PEW araştırma şirketinin 2017 yılında yayımladığı rapora göre o sırada 7 yıldır devam etmekte olan Suriye iç savaşı toplamda 13 milyon kişinin yerinden edilmesine yol açtı. Bu nüfusun yarısı ülke içinde yer değiştiren göçmenlerden, diğer yarısı ise diğer ülkelere sığınma talebinde bulunan göçmenlerden oluşmakta. Suriye’de kalıp da ülke içinde göç etmek zorunda kalanlar için söylersek Suriye’de yaşayan 22 milyon kişiden göç etmek zorunda kalan bu 6,5 milyonu insan hala önemli insani yardıma ihtiyaç duyuyor (Pew Research Center, 2018).

Ülke dışına göç edenlerin çok büyük bir kısmı Ortadoğu’daki komşu ülkelere göç ederken geriye kalan yaklaşık bir milyonluk mülteci nüfusu Avrupa’da yaşamakta. Şu an için net rakamları verecek olursak en yüksek sığınmacı sayısına 3,611,834 sığınmacıyla Türkiye sahip olurken onu 950,334 sığınmacı ile Lübnan, 671,148 sığınmacı ile Ürdün, 252,772 sığınmacı ile Irak, 132,553 sığınmacı ile Mısır ve 33,545 sığınmacı ile diğer Kuzey Afrika ülkeleri takip etmektedir. Şu an için kamplarda kalan Suriyeli sığınmacı sayısı ise 363, 578’dir (UNHCR, 2019). Suriyeli

mülteciler örneğinde görüldüğü gibi göç edilen bölge açısından mülteciler ekonomik göçmenlerden ayrılmaktadır. Yakın tarihimizde Ortadoğu, Kuzey Afrika, Kafkasya gibi bölgelerde meydana gelen sıcak savaş ve çatışma gibi durumlardan kaçan sığınmacı ve mültecilerin büyük bir kısmı öncelikle kendilerine komşu ülkelere sığındı.

**GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDA BULUNAN SURİYELİLERİN
YAŞ VE CİNSİYET DAĞILIMI**

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.965.595	1.664.980	3.630.575
0-4	274.951	256.764	531.715
5-9	254.992	240.049	495.041
10-14	199.699	185.107	384.806
15-18	149.562	123.083	272.645
19-24	317.284	229.131	546.415
25-29	205.096	146.466	351.562
30-34	169.441	124.424	293.865
35-39	119.895	94.709	214.604
40-44	79.187	69.960	149.147
45-49	58.692	55.817	114.509
50-54	47.466	45.397	92.863
55-59	33.029	33.321	66.350
60-64	23.065	23.751	46.816
65-69	15.152	15.770	30.922
70-74	8.535	9.167	17.702
75-79	4.735	5.945	10.680
80-84	2.627	3.282	5.909
85-89	1.428	1.883	3.311
90+	759	954	1.713

*11.07.2019 itibarıyla

Tablo 1. 1: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı (GİGM, 2019)

Yine UNHCR'nin raporuna göre Türkiye'de bulunan Suriyeli sığınmacıların yaklaşık olarak %50'si ise 18-59 yaş arası çalışma çağındaki nüfustan oluşmaktadır. Türkiye'de yaşayan Suriyelilerden, çalışma çağındaki nüfus 2,14 milyon iken 2019 yılında çalışma izni alan Suriyelilerin sayısı sadece 31.185 kişi olmuştur (GİGM, 2019). Çalışma çağındaki nüfustan ise yaklaşık 600.000 kişinin kayıt dışı

biçimde çalıştığını tahmin edilmektedir (Kaygısız, 2017: 4). Sırf bu demografik bilgiler bile Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki iş gücü piyasasına dâhil olmasıyla Türkiyeli emekçiler arasında oluşan göçmen karşıtlığı arasındaki ilişkinin incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Türkiye'deki sığınmacı sayısı yaklaşık yedi yılda bu noktaya gelmiş bulunmakta olup yıllardır bu ülkede yaşayan Suriyeli nüfusa Türkiye'nin bütünüyle kapsayıcı bir sosyal yardım politikası yürütmesi şu an için imkânsız görünmektedir. Savaştan kaçan göçmenlerin evleri ve işleri başta olmak üzere neredeyse tüm maddi varlıklarını geride bırakıp geldikleri düşünüldüğünde içinde bulundukları yaşam koşullarını kestirmek zor olmayacaktır. Her insan yaşamını devam ettirebilmek ve maddi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çalışmak zorundadır ve göçmenlik durumunda en önemli sıkıntılar aktif olarak topluma katılımı kapsayan çalışma alanında karşılarına çıkmaktadır. Zira yukarıda da bahsedildiği gibi göçmenlerin çalışma izni alması çeşitli fiili engellere takılmaktadır.

Göç ve azınlıklar üzerine çalışıldığında istatistiksel veriler hayatidir, fakat bu çeşit verilerin sınırlılıklarının da farkında olmak bir o kadar önemlidir. İstatistikler farklı ülkelerin otoriteleri tarafından farklı yollarla, farklı metotlar kullanılarak ve farklı tanımlamalarla elde edilir. Hatta bunlar aynı ülkenin içinde bir kurumdan diğerine de farklılık gösterebilmektedir (Castles, Haas ve Miller, 2014: xiv). Ancak elimizdeki istatistiksel veriler sınırlı da olsa bize var olan gerçekliği bir miktar resmedebilmektedir. Yine de son dönem çoğu göç çalışmasında görüldüğü gibi yöntemsel sınırlılıkları aşmak için hem niceliksel hem niteliksel yöntem ve teknikler birlikte kullanılmaktadır (Kümbetoğlu, 2016: 57). Bu nedenle çalışmamızın bundan sonraki kısımlarında göç olgusu üzerine niteliksel çalışmalara odaklanılarak devam edilecektir.

1.5. 21. Yüzyılda Göçmenlik Durumu

Göç süreci bir kere başladığı zaman, insanların uluslararası hareketi zaman ve mekânda durmaksızın devam eder ve bu sürekli hareketlerin nedenleri, onları başlatan nedenlerden farklı olabilir (aktaran Şenol Sert, 2016: 40). Çağımızın önemli

insani sorunlarının başında gelen zorla yerinden edilmiş kişilerde de durum aynıdır. Suriye'deki iç savaş ile başlayan bu son göç dalgası da yeni, iç içe geçmiş göç süreçlerini hem kendi içinde barındırmakta hem de onların tetikleyicisi olmaktadır. Savaş gibi zorunlu bir gerekçeyle göç etmiş olsalar dahi, Suriyelilerin Türkiye'ye gerçekleştirdikleri göç, emek göçü olgusunu da gündeme almayı gerektirmiştir. Göçmenlerin, geldikleri ülkede iş bulma, piyasada yer edinme ve tutunma süreçleri birçok farklı akademik çalışmanın da konusunu oluşturmuştur. Zorunlu göçe tabi olan mülteciler göç ettikleri bölgede yaşamlarının devamını sağlayabilmek için çalışmak zorundadır. Hatta öyle ki sığınmacı ve mülteci göçü biçimindeki emek akışı en başından onları çalışma yaşamı ve sömürü açısından diğer çalışanlara göre çok daha dezavantajlı bir duruma sokmaktadır (Erbaş, 2019: 170).

Neoliberal kapitalist dönemde ulus-aşırı meta ve iş gücü akışı hızlanmış ve özellikle 2. Dünya Savaşı'nın ardından toparlanma sürecine giren gelişmiş ülkelere doğru geniş çaplı bir iş gücü göçü gerçekleşmiştir (Abadan-Unat, 2017). Sanayileşmesini erken tamamlayan ve yüksek üretim potansiyeline sahip Batılı devletler kendilerine yönelen iş gücü göçünü uzun süre teşvik etmiştir. Ancak ilk ve en yoğun iş gücü göçü Batı'ya doğru gerçekleşse de bugün Türkiye gibi gelişmekte olan pek çok devletin de komşu ülkelerinden göç aldığını görebiliriz. Burada düşünülmesi gereken önemli not ise birçok ülkede yerli üreticilerin göçmen emeğinden faydalanmak istemesi fakat çoğu ulus-devletin göçmenlerin iş gücü piyasasına girmesine dair ya da göçmenlerle yerli toplumun entegrasyonuna dair çok sınırlı adımlar atmasıdır. Bunun aksine göçmenlerin kabulünü zorlaştıracak pek çok politika ve söylem uluslararası gündemde de yer edinmektedir. Göçmenlere karşı kapalı kapı politikası gütmeye eğilimine giren Avrupa'da ise politikacıların göçmenlere yönelik dışlayıcı söylemleri gün geçtikçe artmakta ve göçmenler istenmeyen figürler olarak görülmektedir. Bunun altında birçok faktör yatmakla beraber özellikle Avrupa için Müslüman göçmenler daha büyük sorun teşkil etmektedir (Yeğenoğlu, 2016). Bu ise Ortadoğu'daki cihatçı grupların varlığı ve Avrupa'ya yönelen çok sayıdaki terör eyleminden kaynaklanmakta ve siyasetçilerin göçmenleri birer politika malzemesi olarak kullanmasıyla sonuçlanan süreci doğurmaktadır. Bölümün bu son kısmında burada kısaca anlatılan, pek çok ülkede göçmenlerin hem emek

sömürüsüne maruz kalması hem de birer politika malzemesine dönüştürülerek ulusal ve uluslararası mecralarda kullanılması üzerinde durulacaktır.

1.5.1. Küreselleşme Döneminde Göçmen Emeği

Faist göç konusunda en temel ayrımın gönüllü ve zorunlu göç arasında olduğunu söyler. Fakat buna karşın gönüllülüğün/gönülsüzlüğün de kendi içinde dereceleri olduğunu ve ekonomik göçmenler ile mülteciler arasına bir çizgi çekmenin de zor olabileceğini vurgular. Bu nedenle Faiste'e göre, ana ayrımlardan, sıralı bir ölçüye hareket edilmeli; göçmenin özgürlük derecesinin yüksekte alçağa, gönülsüzlük veya zorunludan, gönüllülüğe doğru uzandığı düşünülmelidir (Faist, 2003: 48,49). Bu noktada 'işçi göçmen' ve 'mülteci' terimleri ulus devletler ve diğer kolektif aktörler safından konuştuğumuz zaman anlamlı olmaktadır; fakat gönülsüzlükten gönüllülüğe yelpazesi insanlar için uygun olan özgürlük derecesine karşılık gelmekte ve insanları belirli tanımlamalarla niteleme zorunluluğundan bizleri kurtarmaktadır (Faist, 2003).

Zorla yerinden edilmiş, Türk hukuk sisteminde "geçici koruma altındaki yabancılar" olarak kabul edilen Suriyeliler, bu çalışmanın esas konusunu oluşturmaktadır. Ancak yukarıda bahsedilen nedenlerden dolayı, "emek göçü" olgusuna, çalışmanın kapsamı ve sınırlılıkları dâhilinde değinilecektir. Bugün göç çalışmalarına baktığımızda, göç süreci ve göç eden kişiyi tanımlamak üzere birçok ayrım yapıldığını görürüz. Bu ayrımları belirlemek bir yere kadar zorunludur. Örneğin; emek göçü aslında görece dar bir kapsamı ifade ederek daha çeşitli iş olanakları, daha yüksek ücretler, daha iyi yaşam standartları sağlama amacı ile göç eden insanları tarif etmektedir. Ancak diğer tanımlamalar gibi fiili durumda emek göçü olgusu da yanıltıcıdır. "Zira kim, nereye, hangi koşul ve sebeplerle gitmiş olursa olsun, göçmenler her durumda hayatlarını devam ettirmek için emeklerini satmak durumunda kalacaktır" (Akalın, 2016: 89).

Göç olgusu ekonomi, uluslararası ilişkiler, hukuk, siyaset bilimi, coğrafya gibi pek çok çalışma alanını ilgilendirdiği gibi ve onlardan çok daha fazla olarak sosyoloji disiplini ilgilendirmektedir (Adıgüzel, 2018: 9). Comte, Marx ve

Durkheim gibi ilk sosyologlar kapitalizmin kırdaki köylüyü toprağından koparıp kentlere işçi olarak götürdüğü ilk yıllarda bu yeni toplum biçimini anlama çalışmalarıyla göç sosyolojisine dair ilk eserleri vermişlerdir (Adıgüzel, 2018: 10). Göç alan bölge olarak ‘kent’in, değişen yapısı ve göç eden kişiler olarak kentin yeni özneleri olan ‘işçi sınıfı’ modern anlamda göç çalışmalarının ilk konusunu oluşturmuştur. Dolayısıyla bugünkü göç kavramının ilk ortaya çıkışı, iş gücü göçünün incelendiği ilk çalışmalar sonucunda olmuştur. Daha sonraları birçok göç dalgasının öznesini yine işçi sınıfı oluşturmuştur. Bunun nedeni açıktır: sanayi devrimiyle ortaya çıkan ve hiç durmaksızın gelişen, sürekli olarak kendisine yeni kaynaklar arayan kapitalist üretim sistemi, hiçbir ulusun ulusal sınırı içine sığamayacak kadar devingen ve akışkan bir hâl almıştır. Ulus-devlet yapısının statükoya olan bağlılığına tamamen zıt olarak, kapitalist üretim ve onun yarattığı küreselleşme dalgası, statükoyu alt üst eden, tamamen piyasa hareketliliğinden beslenen bir düzeni var etmiştir. Harvey’e göre (2010: 162) kapitalizmin bir numaralı coğrafi ilkesi, sermaye birikiminin önündeki bütün coğrafi sınırların aşılmasının gerekliliğidir. Harvey, Marx’ın *Grundrisse* isimli yapıtından şu alıntıyla devam eder: (sermaye) “ilişkilerin, yani mübadelenin önündeki bütün mekânsal engelleri yıkmak, bütün yeryüzünü bir pazar olarak fethetmek için çaba göstermek zorundadır”.

Ekonomik entegrasyon anlamındaki küreselleşme, serbest ticareti, serbest sermaye dolaşımını ve ayrıca kontrol edilemeyen bir göç sürecini doğurmuştur (Daly, 2004: 41). Kapitalizmin dinamizm ihtiyacı hem ulusal piyasaları uluslararası ağlarla birbirine bağlarken hem de -biri üretim girdisi olarak- doğal kaynakları ve emek gücünü belirli bir yere, toprağı ve ülkeye bağlı olmaktan koparmış, zorunlu olarak hareket etmelerine neden olagelmıştır. Birbirine bağlanmış piyasalar, bir yerden bir yere taşınan doğal kaynaklar, mal ve hizmetlerin tek bir ülkede değil de küresel düzeyde alınıp satılabilir olması, iç içe geçmiş birçok ekonomik sistemin birleşerek uluslararası piyasaların ve bunun sonucunda küreselleşen dünya sisteminin bugünkü halini almasına sebep olmuştur. Bu süreçte bütün ülkeler küreselleşme süreciyle yüz yüze gelmiştir. Bu sürecin etkisiyle ortaya çıkan uluslararası göçün en temel sebebi ise ülkeler arasındaki gelişmişlik seviyesinin eşitsiz dağılımı olmuştur (Subaşı Ertekin, Yüce Dural, 2013: 47).

Küreselleşmeyle beraber daha da kök salan serbest pazar hareketliliği durumunun bugün aynı zamanda güvenlik sorunlarına yol açtığı düşünülmektedir (Kostakopoulou, 2009). Küreselleşme ile ulus-devlet yapısı arasındaki en önemli gerginlik noktası burada ortaya çıkmaktadır. Modern üretim ve ilişkiler çağına baktığımızda emekçilerin göçünün belirli bazı tarihsel dönemlerde istatistiksel olarak zirve yaptığını ve toplumların yapısını -hem göç veren hem de göç alan bölge açısından- ciddi bir biçimde değiştirip dönüştürdüğünü görebiliriz.

Küreselleşmeyle doğrudan bağlantılı olan uluslararası göçün geçirdiği aşamaları, küreselleşmenin son iki yüzyılda yaşadığı dönemler itibarıyla üçe ayıran Soubbotina, Dollar, Goldin ve Reinert gibi birçok araştırmacı bulunmaktadır. Bu üç dönem şu şekilde sıralanabilir (aktaran Subaşı Ertekin, Yüce Dural: 2013); 1870-1914 arası erken küreselleşme dönemi, 1950-1980 arası savaş sonrası küreselleşme dönemi ve son olarak 1980’lerden günümüze devam eden modern küreselleşme dönemi (Dollar, 2004).

Erken küreselleşme dönemi olarak anılan 1870-1914 arası dönemde dünya nüfusunun neredeyse yüzde onu yer değiştirirken (Williamson, 2002; Williamson, 2004) muhtemelen bu çağın en belirgin özelliği kitlesel göçtü (Dollar, 2004: 148). Ancak bu ilk dönemi noktalayan dünya savaşları ve büyük buhran döneminde küreselleşme süreci de büyük ölçüde geriledi.

Bu ‘karanlık çağdan’ sonra, 1950’lerden 1980’lere kadar olan dönemde ülkeler, entegrasyonun öneminin farkına vararak uluslararası ilişkileri liberalleştirme doğrultusunda birçok adım attı. Bu dönem karşılıklı ticaret anlaşmaları gibi ikili ilişkilerle ilerledi. Fakat dönemin sonlarına kadar 1914’deki mal akışı seviyelerine ancak ulaşılabildi. Ayrıca, bu periyod boyunca birçok endüstrileşmiş ülkede göçün ılımlı serbestleşmesi yaşandı (Dollar, 2004: 149). Küreselleşmenin bu ikinci aşamasında, OECD ekonomilerinin dünyadaki diğer ekonomilere göre daha hızlı büyümesi; ülkeler arasındaki ekonomik uçurumun artmasına, geri kalmış bölge ve ülkelerden gelir açısından zengin bölgelere yoğun bir uluslararası göç akışı yaşanmasına neden oldu. Yani modern çağda göçün yönü daha çok gelişmekte olan

lkelerden gelişmiş ülkelere doğru seyretti (Das'dan aktaran Subaşı Ertekin, Yüce Dural, 2013).

1978'de in'in ekonomik reform ve dışa açılma politikasıyla beraber küreselleşmenin son dalgası başlamış oldu. Bu sırada ikinci petrol krizi ve gelişmekte olan ülkelerde dış borç sorunu patlak verdi. Son dalga küreselleşmenin ayırt edici noktası ise gelişmekte olan ekonomilerin çoğunun içe kapalı stratejiden daha dışa dönük stratejilere doğru geçişi oldu (Dollar, 2004). Küreselleşme sermayenin, metaların ve iş gücünün koruyucu politikalara ya da ulusal sınırlara takılmadan 'özgürce' dolaşabileceği bir serbest pazar sözü verirken bunun hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler için bir 'kazan-kazan' pratiği oluşturacağı düşünülüyordu. Ancak gerçek dünya ekonomistlerin çizelgelerinden farklı ilerledi ve yüksek rekabet ortamı avantajlı ile dezavantajlı arasındaki uçurumu daha da derinleştirdi (Spector, 2007).

İçinde bulunulan ekonomik koşulların zayıf olması; işsizlik, düşük ücretler, yaşam pahalılığı ya da alınan eğitimin karşılığının bulunamadığı bir iş gücü piyasasına sahip ülkede yaşayan emekçiler, daha rahat iş bulabilecekleri, geçimlerini sağlayabilecekleri, geleceklerine dair ekonomik olarak daha güvenli hissedebilecekleri ülke ya da bölgelere doğru g etmektedirler (Subaşı Ertekin, Yüce Dural, 2013:61). Bu tarz gler yüzlerce yıldır irili ufaklı olarak gerçekleşmektedir. Ancak bugün özellikle AB devletlerinin kabul kıstasları gelişmekte olan ülkelere nazaran daha yüksektir. AB devletleri milyonlarca mülteciyi kabul etmektense, gerek kalifiye iş gücünü, gerekse ekonomik olarak daha güçlü başvuru sahiplerini tercih ediyor. Burada yapılan kâr-zarar hesabı bu devletlerin kabul şartlarında önemli rol oynamaktadır (Pedersen, 2018).

Güvenlik sebebiyle yaşanan gte de benzer bir durum karşımıza çıkmaktadır. Suriye rneğinde görebileceğimiz gibi bölgesel çatışmalarda şiddete maruz kalan insanların var olan ekonomik durumları onların geleceklerini belirleyebilecek potansiyeldedir. Neo-liberal yapı içinde maddi, sosyal ve kültürel sermayesi olanlar kendilerini ve ailelerini koruyabilirken, "yoksullar, el emeklerinden başka kullanacakları sermayeleri olmayanlar" siyasal ve sosyo-

ekonomik kaynaklara ulaşımı kısıtlı bir ötekiler topluluğu oluşturdu (Kaya, 2016). Bu anlamıyla baktığımızda, maddi yoksunluk içindeki mültecilerin büyük çoğunluğu göç ettikleri bölgede genellikle en ağır, kaba kol gücüne dayanan ya da herhangi bir eğitim gerektirmeyen ve bu nedenle iş gücü piyasasında diğer sektörlerle göre daha az ücret veren, genellikle esnek ve güvencesiz çalışma koşullarına sahip olan iş kollarında çalışmak zorunda kalmaktadır. Türkiye’de de son dönemlerde şahit olduğumuz üzere, de facto bazı engeller yüzünden yasal çalışma şartları altında çalışamayan mülteciler kötü çalışma koşullarını kabul etmek zorunda kalmaktadır. Göçmenlik halleri göçmenleri diğer işçilerden farklı bir statüde konumlamakta ve bu durum da çalışma koşulları/emek sömürülerine doğrudan etki etmektedir (Akalin, 2016: 89). Sonuç olarak, göçmenlerin genel çalışma koşulları ve statüleri çoğu zaman bölgenin yerli işçilerinden ve hatta aynı iş kolunda çalışan işçilerden kötü bir vaziyette olmaktadır.

1.5.2. 21. Yüzyılın Ötekileri Olarak Göçmenler

Ulus-devletlerde yaşayan bütün uluslararası göçmenler ‘kısmi vatandaş’ konumunda yaşamlarını sürdürmektedir. “Bir ülkeye iltica talebinde bulunanlar, en güvencesiz konumdaki kişiler ve kayıt dışı göçmenlerdir ve bu gruplara baktığımızda, bunların yurttaşlık haklarına (saldırıya karşı korunma) sahip olduğunu ancak ekonomik ya da siyasi haklardan mahrum olduğunu görürüz”(Standing, 2017: 162). Bu anlamıyla güvencesizlik ve geleceksizlik kuşatması altındaki göçmenler prekarya olarak tanımlanan “yeni tehlikeli sınıfa” dâhil olup ulus-devlet nosyonu altındaki politikalar da bu duruma karşı koruyucu önlemlerle şekillenmektedir⁵.

Göç süreçleri, uluslararası ilişkiler ağının içinde önemli bir noktada durmaktadır. Bugün bir taraftan mevcut ulusal normlarını, değerlerini, yasalarını ve ekonomilerini korumaya çalışan ulus-devletleri, diğer taraftan küresel, dinamik, değişken ve geçişli uluslararası yapıyı ve bu ikisinin çatışmasını rahatlıkla görebiliriz. Bireyler, fikirler

⁵ Prekarya sınıfına dair derinlikli bir okuma için Guy Standing’in (2017) yürüttüğü tartışmalar incelenebilir. Standing burada prekarya sınıfını güvencesizler olarak göstermekte ve eşitsizliklerin arttığı dünyada daha esnek bir emek piyasasına gidilirken proletaryanın yanında yeni ve önemli bir aktör olarak konumlanmaktadır. Bu anlamıyla neoliberal politikaların mağdurları olarak görülen bu yeni sınıfın içinde göçmenler de önemli bir yer teşkil etmektedir.

ve kültürler düzeyinde yaşanan bu ulus-ötesi hareketlilikler, ulus-devletin etnik ve mekânsal olarak sınırları belirlenmiş bir birim olma kapasitesinde büyük dönüşümlere yol açtı (Yeğenoğlu, 2016: 2).

Ulus-devletler, liberal siyasi ve ekonomik düzeni benimserken küresel ve birbirine entegre ekonomilerden ve kurumlardan oluşan uluslararası yapıyı yaratmıştır. Ancak 21. yüzyılın ilk çeyreğinde küreselleşmenin çok daha farklı boyutları, istenmeyen sonuçları karşımıza çıkmaktadır. 1648 Westfalya Anlaşması ile başlayıp dünya savaşları ile biten, ulusal sınırların kesin bir biçimde çizilmesi ve bölgeler arasında yüksek güvenliğin sınır hatlarının oluşturulması süreci, bugün yaşanan, dünyayı derinden etkileyen, mülteci krizi gibi yapısal sorunların oluşmasında da önemli bir etken olmuştur. Ulus-devletler için öncü olan “Westfalya modeli”, sınırları kesin olarak çizilmiş bir bölge üzerinde, mutlak yargılama yetkisine sahip, egemen ve birleşik bir politik otoriteyi kabul eder (Benhabib, 2018: 14). Ancak birçok bölgede ulusal sınırların çizilmesi süreci ulusların kendi kaderini tayin hakkıyla çelişkili bir biçimde yürütülmüştür. Ülkesel sınırların belirlenmesinde etnik, dini, kültürel anlamda birbirine bağlı grupların araya çekilen resmi bir sınırla birbirinden kopması kırılğan politik yapıları doğurmuştur. Bu duruma bölgesel kaynak paylaşımı da eklenince, bölgesel savaş ve çatışmaların sık sık meydana gelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Yaşanan mülteci krizlerinin en temel nedenlerinin başında bu çatışmalar gelmektedir.

“Bugün ‘küreselleşme’ adıyla andığımız şey, baştan itibaren kapitalist sınıfın amaçları arasında olmuştur” (Harvey, 2010: 165). Bu anlamıyla küreselleşmenin başat aktörü ve belirleyicisi sermaye, günümüzde yaşanan ve küreselleşmenin de önemli bir sonucu olan uluslararası insan hareketliliğine tahammül edememekte; ayrıca ulus-devletler, sınırlarını statükocu bir biçimde korumak için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Burada küreselleşmenin çok hızlı ilerlemesi ve ulus devletlerin yaptırım gücü ile ekonomilerine yön verebilme kapasitesinin azaldığının fark edilmesi önemli rol oynamıştır (Abadan-Unat, 2017).

Ulusal sınırların kısıtlayıcılığına karşın, bu sınırlar arasında hiç durmaksızın var olan uluslararası insan hareketliliği ve anayasal olduğu kadar politikaya da ait

olan diğ er meseleler, devletler arası ilişkiler ve küresel adalete ilişkin normatif bir teori açısından büyük önem taşıtmaktadır (Kiser, 1936). Liberal demokrasiler açısından, tam da bu noktada içinde bulundukları yapısal ikilem ortaya çıkmaktadır: Bir yanda egemen  zbelirlenim iddiaları ve öte yanda evrensel insan hakları ilkelerine bağılılık (Benhabib, 2018:12).  zbelirlenim ilkesi gereğı her bir ulus devlet kendi ulusal sınırlarını kontrol etmek, anayasal ve yasal ilkelerini bağımsız bir şekilde ortaya koymak ve bu doğırltuda vatandaşlık tanımlamalarını yapmak hakkına sahip; bu modern egemen ulus-devlet zihniyetin olumlu bir yansıması olarak görülmektedir. Fakat ulus-devletler bunları yaparken aynı zamanda ulusal sınırları içerisine kimlerin girebileceğı, alınacak kişilerin hukuki ve fiili tüm bağımlarda niteliksel ve niceliksel özelliklerinin belirlenmesi ve kabul prosedürlerinin oluşturulması konusunda tam söz sahibidirler. Bunun sonucunda devletlerin belirlediğı nitelikleri taşımayan kişiler ya ülkesel sınırlar içine hiç alınmamakta ya da alınsa bile statüsü eşitsiz ve adil olmayan bir biçimde belirlenmektedir (Benhabib, 2018). Ulus-devlet sınırları d hiline kimlerin kabul edileceğı, kimlerin edilmeyeceğı ve ne büyüklükte bir insan göçü gelirse kabul edilebilir olduğı gibi konularda politik birimlerin aldığı kararlar ile uluslararası insan hakları prensipleri arasında temel bir çelişki doğımaktadır.

Göçmen politikaları konusundaki temel çelişki uluslararası demokratik yapının temel taşı sayılan anlaşma ve sözleşmelerin uygulanmasında ortaya çıkmaktadır. Dünyanın birçok ülkesinin kabul ettiğı ve temel insan hakları rejiminin oluşmasında etkili olan 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile göçmenler konusunda en temel uluslararası sözleşme olan 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi bunların başında gelmektedir. Bu sözleşmeler uluslararası insan hakları normlarının ortaya çıkması ve bunların korunması konusunda son derece önemli ve ilerici adımlardır. Ancak insan hakları konusundaki sözleşmeleri imzalayan ve hatta hazırlayan taraf devletler bu sözleşmelerin bazı maddelerini uygulamak konusunda başarısız kalmaktadır.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948) madde 14 şöyle söyler: “Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır”. Ancak son birkaç yıl içinde gerçekleşen büyük mülteci hareketlerine

baktığımız zaman birçok Avrupa ülkesinin göçmenlerin kabulü ve mültecilik hakkının tanınması konusunda çıkardığı zorlukları gördük. AB ülkelerinin sınırlarında bir mülteci yığılması olmaması için Türkiye’yi adeta bir tampon bölge olarak kullanmak istemeleri de bunun en açık örneğidir. 26 Ekim 2004’de kurulan Frontex, tam adıyla; Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Dış Sınırlarının Yönetimi için Operasyonel İşbirliği Ajansı (European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union) ve 16 Aralık 2013 tarihinde AB ile Türkiye arasında imzalanan Geri Kabul Anlaşması bu durumun açık birer göstergesidir. Hem Frontex’te hem de Geri Kabul Anlaşması’nda temel bir uzlaşma noktası bulunmaktadır: ‘illegal göçün’ önlenmesi ve AB sınırlarının güvenliğinin sağlanması (Yıldırım Mat, Özdan, 2018). Suriyeli mülteciler örneğinde gördüğümüz gibi insani bir krizden kaçan birçok göçmen AB ülkelerinden yasal olarak kabul alamadıkları için, yasadışı yollarla Avrupa kıtasına ulaşmaya çalışmakta ve yasalar ve AB normları bu göçleri, yasal sığınma talepleriyle bir tutmamaktadır. Bugün “sınırların geçilmesi meselesi, pek çok durumda sınırı geçen sınıfsal, etnik veya ulusal aidiyeti gibi pek çok koşula bağlı olarak, birbirinden oldukça farklı sonuçlara yol açıyor” (Yeğenoğlu, 2016: 1). Ancak göçün, ‘ilegalize’ edilmesi göçmenlerin de marjinalleştirilmesine ve bunun sonucu olarak onarılması mümkün olmayacak toplumsal çatışmaların oluşmasına sebep olmaktadır.

Evrensel Bildirge madde 15, “Herkesin bir yurttaşlığa hakkı vardır” hükmüyle devam eder. Ancak egemen ulus-devlet anlayışı üyeleri ve yabancıları ayrı ayrı tanımlar. Bu anlamda “modern ulus-devlet sistemi tek bir ilkesel kategoriye dayanarak düzenlenmiştir: Ulusal vatandaşlık” (Benhabib, 2018: 11). Devletlerin, insan hakları konusunda ilerici düşüncelerin yer aldığı bu temel belgeleri kabul etmesine karşın uygulamada bu politikaların sürdürülmemesi, politik üyeliğin genellikle yerel ve uluslararası adaletin önemli bir yönü olarak görülmemesinden kaynaklanmaktadır (Benhabib, 2018: 11). Bugün yurttaşlık hallerinde büyük bir dönüşüm yaşanmış, üniter yurttaşlık modeli dağılmış görünmektedir. Ancak bununla zıt bir biçimde Avrupa’nın üniter Avrupa kimliğini pekiştirdiğini, kendi sınırları dâhilindeki ötekileri etnik, dinsel ve ırksal kökenlerine bağlı olarak her zaman olduğundan daha yabancı hale getirdiğini görüyoruz (Yeğenoğlu, 2016: 2). Abadan-

Unat'a göre de günümüzün en önemli sorunlarından birisi küreselleşmeyle ortaya çıkan bu yeni kimlikler ve bölünmüş kişiliklerdir (2017).

Benhabib'in dediği gibi (2018), insanların ve özellikle mültecilerin sınır ötesi hareketleri artık uluslararası bir insan hakları rejiminin konusu haline geldi. Ancak yukarıda da değinildiği gibi, fiili durum ilkesel değerlerle bağdaşmamaktadır. Özellikle Kale Avrupası (Fortress Europe) olarak adlandırılan ve Avrupalı olmayı düşünceden ziyade coğrafyaya ve tarihe bağlayan Avrupalı devletlerin görünmez duvarlar inşa eden politikaları bugün dünyada göçmenlere karşı yürütülen politikaların başını çekmektedir (Salvatori ve Incera, 2018) . 1990'lardan bu yana göç baskısının artmasına karşın; yasa dışı göçün yanı sıra dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşanan çatışmalardan kaçıp Avrupa ülkelerine iltica etmeye çalışan sığınmacıların dahi AB topraklarına kabul edilmemesi uluslararası kamuoyunca da aşikârdır (Şirin, 2016:540). Eski Doğu Bloku ülkeleri, Asya ülkeleri ve Müslümanların yoğun olarak yaşadığı Ortadoğu gibi 'üçüncü dünya' sayılan ülkelere gelen göçmenlerin Avrupa'nın kültürel ve kurumsal yapısına yönelik en büyük tehdidi oluşturduğu düşünülmektedir.

Üçüncü dünya ülkelerinin vatandaşları sadece bunu yapmakla kalmayıp hem ulusal sınırlar için hem de güvenliğe yönelik, büyük tahribat oluşturabilecek potansiyele sahip görülüyor. Küreselleşmeyi kendi elleriyle yaratan devletler bugün küreselleşmenin bir sonucu olarak ortaya çıkan kaynakların eşitsiz dağılımı, yoksulluk, sağlık, çevre, işsizlik sorunları ve bölgesel çatışmalardan kaçan göçmenleri var olan durumun suçlusu olarak göstermeye çalışıyor. Ancak bütün bu sorunlara karşın, göç alanındaki akademik çalışmalar, modern devlet kurumlarının kayıt dışı göç ile neo-liberal ekonomi modelinin beslediği bu sorunlar arasındaki ilişkiye resmî düzeyde çok az yer veriyor (Sassen'den aktaran Kaya, 2016).

Göç alan toplumlardaki yerliler ise göçmenlere karşı düşmanlık ve ön yargının diğer boyutunu ortaya çıkarıyor. Kendilerini küreselleşmenin kaybedenleri olarak gören kitleler küreselleşmenin kültürel tarafına sıklıkla yabancı ve göçmen düşmanı söylemlerden oluşan, dışlayıcı milliyetçiliklerle karşı çıkıyor (Porta, 2017: 45). Avrupa'da yabancılara karşı duyulan korku, bazı durumlarda insani değerlerin

önüne geçiyor görünmektedir⁶. AB vatandaşlarının büyük çoğunluğuna göre insan hakları, barış ve demokrasi Avrupa Birliği'nin en çok temsilcisi olduğu değerlerdir (Balfour'dan aktaran Girit, 2017: 4). Ancak AB değerleri genellikle sadece kendi vatandaşlarına yöneliktir ve bu değerler 'kendi' vatandaşlarının ve AB'nin güvenliğini sağlamak adına 'yabancılardan' korunmaktadır. Bu değerler sayesinde Avrupa içi sınırlar ortadan kaybolmuş, yeni ekonomik ve kültürel etkileşimlerin gelişmesi ve bireylerin ülke sınırları arasında kolayca geçiş yapmasına fırsat tanınmıştır. Fakat Avrupa içi çözülen sınırlar, dış sınırlarının daha sıkı bir biçimde düzenlemesine neden olmuştur (Yeğenoğlu,2016: 3). Avrupa merkezli yayılan katı göç politikaları bugünkü mülteci krizinde de önemli bir düğüm noktasını oluşturmaktadır.

İnsanların 'yerli olmayana' yönelttikleri ön yargılı ve düşmanca davranışın kaynağını Zygmunt Bauman şu sözlerle vermiştir (Bauman, 2017: 35,36):

“ ..hoşgörüsüzlüğün kökenini ve kaynağını nerede aramalı? Ben bunu, bilinmeyene karşı korkuda aramayı öneriyorum – bu bilinmeyenin en belirgin temsilcileri de “yabancılar” ya da “ötekiler” oluyor (tanımı gereği yeterince bilinmeyen, daha da az anlaşılan, davranışları ve hareketlerine verecekleri tepkiler önceden kestirilemeyenler); hemen yakında ve görünür oldukları için en elle tutulur olanlar. Gideceğimiz yerleri ve onlara çıkan yolları işaretlediğimiz dünya haritalarında görünmüyorlar (yine, tanımı gereği: eğer haritalara işaretlenmiş olsalardı, zaten yabancı kategorisinden çıkmış olurlardı). Pozisyonları, eski haritalarda içinde yaşam bulunan ve yaşanabilir ekümenlerin sınırında hic sunt leones (Buralarda aslanlar var) uyarısıyla işaretlenen bölgeleri anımsatıyor tekinsiz bir şekilde –ancak mesele şu ki bu esrareniz, kötücül ve korkutucu yaratıklar, göçmen kılığındaki aslanlar artık kendi uzak diyarlarını terk edip gizlice komşu araziye yerleşmiş durumdalar. O haritaların çizildiği zamanlarda yaşayanlar, gözlerini açık tutup bahsedilen yaşam alanlarından uzak durarak, bu basit manevrayla başlarını beladan uzak tutabiliyorlardı: ama böyle bir seçenek kalmadı artık. “Yaratıklar” artık kapımızda ve her sokağa çıktığımızda onlarla karşılaşmak zorundayız.”

Göçmenlere karşı duyulan korku kültürel farklılık, kurumsal yapıya tehdit ve güvenlik kaygısıyla da sınırlı kalmıyor. Belki bunlardan çok daha yaygın bir biçimde

⁶ Bunun en çarpıcı örneğini 2015 yılında Sırbistan sınırından Macaristan'a girmeye çalışan mültecilerin canlı yayında kameralara çekilmesi sırasında tüm dünya gördü. Radikal sağ çizgide yayın yapan bir televizyon kanalında muhabir olarak çalışan Petra László, Sırbistan sınır bölgesinden koşarak Macar topraklarına giren mülteciler görüntülenirken, diğer basın mensuplarının kameralarına mülteci kız çocuğunu tekmelediği ve de kucığında bir çocuk taşıyan bir Suriyeli mülteciye çelme taktığı sırada yakalanmıştı (BBC, 2015).

ekonomik temelli kaygılar da baş gösteriyor. Liberal ekonominin ana ilkesi olan mal ve emeğin engelsiz dolaşımı asayiş (*securitization*) nedeniyle sınırlandırılıyor (Öner, 2016: 16). Batı Avrupa’da uzun dönemler olumlu karşılanan göç, yakın dönemde ulus-devletler için bir hoşnutsuzluk, korku ve istikrarsızlık kaynağına dönüşmeye başladı. Bunun altında ise endüstrisizleşme, üretimdeki artış, işsizlik, fakirlik, dışlanma, şiddet, artan kültürcülük ve neo-liberal siyasi ekonomi gibi eğitimsiz ve vasıfsız kitleyi ‘dünyanın yeni sefillerine’ dönüştüren pek çok neden sayılabilir (Kaya, 2016: 4, 5).

Ulus-devlet nosyonu ile küreselleşme arasında oluşan çekişmede, bugün için galip görünen taraf, ulus-devlet, onun sözcüsü politikacılar ve politikacıların spekülasyonlarıyla göçmenlere karşı daha çok öfkelenen vatandaşlar. Bütün bu çekişmede şu an için ısrarlı görünen, göçmen karşıtı taraf olurken, kapitalist sınıf bugün bir adım geri gitmiş görünüyor. Bunu açıklamanın tek yolu güvenlikleştirme politikalarının liberal serbest dolaşım ilkesine karşı ağır basması. Özellikle Avrupa devletleri ve toplumlarını bu sürece iten yukarıda da belirttiğimiz gibi “yabancıya”, “göçmene”, “bilinmeyene” ve onun yapabileceklerine karşı duyulan korku. Devlet, kendi vatandaşlarının huzuru ve iç güvenliği için dışarıdan gelen tehditleri engellemek amacıyla aldığı önlemleri, yasalara karşı gelenleri cezalandırma ve “vatandaşlarını” koruma, sahip oldukları yasal gücü göstermeye teşvik etme adı altında meşrulaştırıyor (Maillard’dan aktaran Özer, 2015: 17).

Yaşanan son süreçte, özelde Avrupa’nın, genelde ise tüm ulus-devletlerin göçmenlere karşı yürüttüğü politikalar göçmenlerin kendi özgün niteliklerini koruyarak var etmelerine yardımcı bir yol olmaktan çok uzaktır⁷. Bugün pek çok ulus-devlet vatandaşı arasında göçmenlere yönelik bir korku duvarı yaratılmıştır. Bu korku duvarının yaratılmasında temel sorumlular ise çeşitli güvenlik nosyonları oluşturarak ülkelerinin birliğini ve bütünlüğünü sağlama güdüsü duyan politika yapıcılardır. Sürecin diğer tarafında ise IŞİD, Taliban ve El Kaide gibi aşırı terör

⁷ 2010 yılında Fransız Meclisi’nin kararı ile İslami örtü yasağının gelmesi laik Avrupa’nın köktendincilik adı altında İslam dinine çektiği en sert çizgi iken (The Guardian, 2014) birçok Avrupalının etnik veya dini simgelere duydukları korku ve ön yargılı bakış, bu durumun çok daha yaygın yansımasıdır.

örgütlerinin işlediği terör saldırıları bulunmaktadır⁸. Bu terör eylemleri politika üretenlere de göçmenleri birer tehdit unsuru olarak göstermek için fırsat vermektedir. Zira Batılı ülkelerdeki göçmenlerin kayda değer bir kısmını Müslüman nüfus oluşturmaktadır. Terör olayları ve cihat anlayışı bu göçmenlere karşı ister istemez büyük bir önyargıya yol açmakta ve insanlar dönem dönem yükselen göçmen karşıtı söylemlere ve politikalara daha çok meyletmektedir.

Göçmenlere karşı duyulan korku ve nefretin bu en büyük besleyicisi olarak gördüğümüz terör eylemleri güvenli, huzurlu ve refah içinde yaşayan toplumlarda bir anda korku, panik ve öfke yaratmayı amaçlayan ve bunda başarılı olan faaliyetlerdir. Terörizmin uluslararası geçerli bir tanımı bulunmamasına rağmen en yaygın kabul gördüğü şekliyle terör uluslararası barış ve güvenliğe yönelik tehdit oluşturan ve şiddet içeren eylemleri kapsamaktadır. 1999 tarihli Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi'nde geçtiği haliyle terörizm: 'bir sivil ya da silahlı bir çatışma durumundaki düşmanlıkta etkin rol üstlenmeyen başka bir kişiyi öldürmek ya da fiziksel anlamda ağır yaralamak amacıyla yapılan ve amacı, doğası ve bağlamı açısından bir nüfusun gözünü korkutmak ya da bir hükümetin ya da uluslararası kuruluşun bir şeyi yapmasını ya da yapmamasını sağlamak olan her eylem' (Madde. 2(1)(b)) olarak nitelendirilir (Terörizmin Finansmanının Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme, 1999).

Terör konusu gündeme gelince yerli olan ile misafir olanın arasındaki ilişki daha çok gerginleşmektedir. Bir tarafta refah ve huzurunu tehdit altında gören ve böylece Kale Avrupa'sı fikrine daha çok bağlanan Avrupalı, diğer tarafta ise çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu göçmen kesim. Bu Müslüman göçmenlerin

⁸ Yakın tarihte Avrupa kıtası ve ABD'de İslami kökenli terör örgütü mensuplarınca pek çok terör olayı gerçekleştirilmiştir. ABD'deki 11 Eylül saldırıyla başlayan bu süreç Avrupa'da birçok devlette irili ufaklı olaylarla kendini göstermiştir. 11 Mart 2004'te İspanya'nın başkenti Madrid'de El Kaide'nin üstlendiği yolcu trenlerine yapılan bombalı saldırılar, Norveç'in başkenti Oslo'da aşırı sağcı Anders Behring'in Ütopya Adası'ndaki öğrencilere yönelik saldırısı, Charlie Hebdo dergisinin çalışanlarına yönelik 7 Ocak 2015'te Yemen El Kaidesi mensubu bir terörist tarafından gerçekleştirilen saldırı, yine 2015'te Paris'te 137 kişinin ölümüne, 300'den fazla kişinin de yaralanmasına neden olan IŞİD'in üstlendiği saldırı, Mart 2016'da Belçika'nın başkenti Brüksel'de bir havalimanı ve bir metro istasyonunda IŞİD'in gerçekleştirdiği saldırı, Berlin'de Noel pazarındaki insanlara yönelik tırla gerçekleştirilen saldırı, Mayıs 2017'de İngiltere'nin Manchester kentinde bir konser alanına yapılan, içlerinde pek çok çocuğun da olduğu 23 kişinin can verdiği yine IŞİD'in üstlendiği saldırı ve son olarak 2017 yazında arka arkaya biri Londra'da diğeri Barcelona'da olmak üzere IŞİD'in gerçekleştirdiği saldırılar bunların başlıcalarıdır (Sputnik News, 2017).

nüfusunun özellikle Ortadoğu’da yaşanan savaş ve çatışmalar yüzünden son dönemde artma trendinde olduğunu biliyoruz. Özellikle Afganistan, Irak ve Suriye örneklerinde görüldüğü gibi göçmenler, cihatçı terör örgütlerinin ülkelerinde yürüttüğü kanlı terör faaliyetlerinden kaçarak kendilerine yeni bir yaşam alanı yaratmak için göç ederken, çoğunlukla bu örgütlerin eylemlerinin bir sonucu olarak yerleşmiş İslamofobik algıyla da başa çıkmak zorunda kalıyor. Yaratılan bu algı nedeniyle toplumda kendi özgün kimlikleriyle görünür olabilmeleri sınırlandırılıyor ve birçok göçmen de şehirlerin içinde, yerli olan halkın arasında ama bir o kadar da ona görünmeyecek şekilde yaşıyor. Kendi gettolarını oluşturuyor ve geldiği toplumla ilişki kurmuyor ya da kuramıyor (Simon, 1998).

Göçmenlere yönelik var olan olumsuz yargıları daha da artıran olaylar yüzünden, Müslüman göçmenler daha çok kendi içine kapanmaya, geldikleri toplumla bağlarını daha sınırlı tutmaya başlamış ve toplumsal uyum süreci sekteye uğramıştır. Göçmenler açısından, kendi ulusal, dinsel ya da etnik değerini özgürce yaşatıp onunla var olamayan bir insanın sığınacağı bir liman kalmayacaktır. Bu durum ancak devletlerin uygulayacağı ve sahada sivil toplum kuruluşları ve medya gibi unsurlarla desteklenecek entegrasyon politikaları ile aşılabılır.

Nermin Unat’ın da belirttiği gibi günümüzde entegrasyon denilince bu kavrama asimilasyon kavramının içinden bakılmaktadır (İhlamur-Öner, Şirin-Öner, 2016: 19). Göçmenlerin topluma sağlıklı bir şekilde entegrasyonu şimdiye kadar hiçbir toplumun başarılı bir şekilde yürütebildiği bir süreç olmadı. Bu durumun kaynağını belki de ulus-devletin “kamu” algısında aramalıyız. Uluslararası bir insan hakları rejiminin varlığından söz edebildiğimiz günümüz dünyasında her ulusun kendi içindeki kamu yararı anlayışı her şeyden önce kendinden olana, yani vatandaşına sağlanmış durumda. Hatta bu kamusal alan, ‘yabancidan’ ve onun getirdiği tehditlerden de korunması gereken bir alan olarak görülmektedir. Göçmenlerin topluma entegrasyonun sağlanabilmesi ancak devletin bütün kamusal sorumluluklarını hem vatandaşlarına hem de vatandaş olmayan ancak o toplumun bir parçası olan uluslararası göçmenlere karşı yerine getirmesiyle mümkün görünüyor. Bu ise, bir taraftan devletin topluma müdahalesinin “azaldığı” liberal küresel düzenin

kurallarıyla çelişiyor ama diğer taraftan bu düzenin işlemediği için gerekli toplumsal huzurun da kaynağını oluşturuyor (Özer, 2015).

Uluslararası toplumluk mülteciler konusu üzerine ciddi sınavlar vermektedir. Fakat tarih boyunca pek çok kez karşılaşıldığı üzere devletler çoğu kez var olan krizi yönetmede, müdahale etmede ya da sonuçlarını insani boyutuyla paylaşmada yetersiz kalmıştır. Bugün karşılaştığımız göç deneyimleri, devletleri öncelikle mevcut yönetim perspektiflerinin konjonktürel şartlardaki geçerliliğine yönelik bir sorgulama yapmaya zorlamaktadır. Artık devletler, uluslararası göçü salt bir “güvenlik” sorunu olarak görüp, bütün çabalarını bu süreci “kontrol altında” tutma yönünde sarf etmek yerine bunların ötesinde politikalar geliştirmeli ve belki de ulus-devletin “homojenlik” mitinden vazgeçilmelidir (Özer, 2015).

İKİNCİ BÖLÜM

BÖLÜNMÜŞ İŞ GÜCÜ PİYASASI, TEMAS VE TEHDİT TEORİLERİ ÇERÇEVESİNDE GÖÇMEN ALGISI

Suriyeli sığınmacıların Türkiye’de iş gücü piyasasına katılmasının yerli işçiler arasındaki göçmen algısına etkisini ele alan bu çalışmanın ana gövdesi olan

saha araştırması ve bulgular kısmına geçmeden önce göçmen-yerli ilişkisinin çeşitli boyutlarını ele alan literatür taramasını sunmakta fayda vardır. Bu amaçla bu bölümde göçmenlere yönelik ön yargılı tutum ve davranışların nedenlerini açıklamaya çalışan üç temel teori sunulmaktadır. Bu teoriler hem göçmenlere yönelik ön yargının altında yatan nedenleri açıklamada hem de bu ön yargılı tutum ve davranışları ortadan kaldırmak için gerekli olan uyum politikalarını geliştirmede önemli birer kaynak niteliğindedir.

2.1. Bölünmüş İş Gücü Piyasası Teorisi

Etnik gruplar arasındaki düşmanlığı maddi kaynaklar üzerindeki rekabet ile açıklayan bölünmüş iş gücü piyasası teorisi, aynı işi yapan işçilerin farklı ücret almasına neden olan mekanizmayı ortaya koymaktadır. Bu teoriye göre iş gücü piyasasındaki işçinin ücreti doğrudan onun etnik ya da ırksal kökeni ile ilgili değildir. Bundan ziyade işçiler arasındaki ücret farkı onların etnisitesi ile bağıntılı olan kaynakların ve motivasyonların farkı ile ilgilidir. Bölünmüş iş gücü piyasası teorisi iş gücü piyasasında var olan çatışmanın üç tarafına vurgu yapar: sermaye tarafı ve birbirini yerinden etmeye çalışan iş gücünün iki grubu (Auerhahn, 1999: 411; Marks, 1981). Burada etnik çatışma iki farklı form almaktadır: dışlama hareketleri ve kast sistemi. Her ikisi de yüksek ücret alan işçi için bir zafer niteliğindedir, zira etnik ayrıştırma fiyatların aşağı çekilmesinin önüne geçmede bir araç olarak görülmektedir (Bonacich, 1972: 547).

Teorideki etnik terimi bir toplumdaki birbirinden farklı bazı grupları; bu grupların bir ülke, devlet veya ekonomik alandaki kendinden olmayan diğer insanlar ve halklarla rekabetçi bir ilişki içinde olmasını ifade eder. Etnik çatışma süreci ise gruplar arasındaki süregelen ilişkilerin tarihiyle açıklanabilir ve ne ırk ne de kültür kendi başına gruplar arası düşmanlığın bir sebebi olarak görülmemelidir (Cox, 1970: 317).

Bölünmüş iş gücü piyasası teorisi, etnik çatışmanın yükselmesine neden olan ekonomik rekabete vurgu yapar. Rekabetin etkin olduğu iş gücü piyasasında patronlar özellikle emek yoğun işlerde daha ucuz olan iş gücünü tercih etmekte, bu

da diğerk grubun iş gücü piyasasındaki yerini sarsmaktadır. Özellikle göçmenler ve yerliler arasında gerçekleşen bu rekabette göçmen emeği daha ucuza satılırken aynı zamanda yerli işçilerin ücretleri de düşme eğilimine girmektedir. Bu ise yerliler arasında göçmen karşıtı bir algının oluşmasına neden olmakta, iki grup arasında etnik kökenli bir düşmanlık ortaya çıkarmaktadır.

Bonacich'in 1972 yılında American Sociological Association'da yayınladığı makalesiyle literatüre giren bölünmüş iş gücü piyasası teorisi, iş gücü piyasasındaki rekabet ile etnik çatışmanın ilgisine odaklanmıştır. Bonacich teorisinin, Oliver Cox'un (1948) ABD'nin Pasifik kıyı şeridindeki Japon-beyaz çatışması üzerine geliştirdiği fikirlerin ve Marvin Harris'in (1964) Brezilya ile derin güney arasındaki ırk ayrımı derecelerinin farkını analiz ettiği çalışmalarının bir sentezi niteliğinde olduğunu söyler. Bonacich'e göre, etnik çatışmaları konu edinen çalışmalarda ekonomik faktörler uzun süre göz ardı edildi. Ancak geç dönem sosyolojik çalışmalar ekonomik faktörlere daha çok odaklanabildi. Bu noktada Marksist analiz, ekonomik vurguları öne çıkardı, ama salt iktisadi bakış açısıyla yaklaşmak da etnik dışlama ve kast sistemi olarak karşımıza çıkan bu yapısal problemleri açıklamada yeterince başarılı olamadı (Auerhahn, 1999; Bonacich, 1972). Buna ek olarak Marksist yazarlar da Marksist olmayan yazarlar da, diğer teorilerinden bağımsız olarak, etnik düşmanlığın temelinde ırksal ve kültürel farklılıkları görmekteydi. Bölünmüş iş gücü piyasası teorisi ise etnik çatışmalarda ekonomik süreçlerin daha hayati olduğu argümanı ile kendinden önceki tüm varsayımlara meydan okudu (Bonacich, 1972: 548).

Teori, bu anlamda farklı etnik gruplar arasındaki düşmanlığı açıklamada ekonomik faktörlerin önemine vurgu yapar. Buradaki düşmanlık terimi grup çatışmasının bütün seviyelerini içerir: ideolojiler, ırkçılık ve ön yargı gibi düşünce kalıpları; ayrımcılık, linç ve isyana varan hareket ve tutumlar; ayrımcılığa zemin hazırlayan yasalar gibi kurumsal yapılar (Makabe, 1981: 787).

Bölünmüş iş gücü piyasası teorisine göre, iş gücü piyasasında etnik düşmanlığın ortaya çıkması için iş gücü piyasası, aynı işi yapan, fakat farklı ücrete tabi tutulan en az iki grup işçiden oluşmalıdır. Ki bu işçilerden yüksek ücret alanlar

işverenle aynı etnik kökene sahiptirler (Bonacich, 1972, 1976, 1981). Bölünmüş iş gücü piyasası bu iki etnik grubun iş gücüne farklı fiyatlandırma yapıldığı zaman ortaya çıkar. Bu maliyet farkı ise bölgesel ve ülkesel farklı yaşam maliyetleriyle belirlenir ve örneğin kaynakları kıt kırsal bir alandan gelen göçmen işçi doğasında ‘ucuz iş gücü’ olarak görülür ve buna göre ücret biçilir (Boswell, 1986: 352, 353). Buradaki ‘işçi ücreti’ işçinin patrona olan tüm maliyetlerini kapsamaktadır ki bunların içinde sadece maaş değil aynı zamanda, işe alım, ulaşım, konaklama, eğitim, sağlık yardımları ve son olarak işçi grevleri dâhil tüm işçi maliyetleri vardır. İşçinin özgürlük derecesi bu hesapla bağdaşmaz; maaşlı bir işçi olarak köleliğin maliyeti, aynı para biriminde birleşen, işçinin alış fiyatından, yaşam maliyetinden, güvenlik ihtiyaçları vb.lerinden tahmin edilebilir (Bonacich, 1972, 1976).

Bonacich (1972) işçinin başlangıç ücretini belirleyen faktörleri ayrı ayrı ele almıştır. Başlangıç ücretinin nedenlerinin araştırılması iş gücü piyasasındaki ücretlerin genellikle yeni bir işçi grubu geldiğinde farklılaşmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle başlangıçtaki nedenler daha sonraki nedenlerden ayrıştırılmalıdır. Bu nedenler ise kaynaklar ve motivasyonlar olarak iki ana kategoriye ayrılmaktadır (Bonacich, 1972):

2.1.1. Kaynaklar

Üç çeşit kaynak fiyat belirlemede önemlidir. Bunlardan ilki yaşam standardı ve ekonomik kaynaklar, ikincisi enformasyon kaynağı ve üçüncüsü de politik kaynaklardır.

- **Yaşam standardı ya da ekonomik kaynaklar:**

Yabancı bir ülkeden gelen farklı etnik kökenli işçiler iş gücü piyasasını şekillendirebilme kabiliyetine sahiptir. Etnik grubun üyeleri, yani göçmenler, ilk aşamada en azından daha yüksek ücretler için harekete geçmiştir. Genelde, daha zayıf bir ekonomiden gelenler, daha az bir teşvik ile iş gücü piyasasına dâhil

olabilmektedir. İçinde bulundukları yoksulluk durumu, onların emek güçlerini daha ucuza satmalarına neden olabilmektedir (Boswell, 1986; Bonacich, 1972).

Bu göçmen işçiler göç ettikten uzun süre sonra da iş sözleşmesi yapma gereği duymazlar; zira burada kendileri için yeni fırsatlar karşılıyor çıkmaktadır. Göçmen işçilerin uzun dönemde bile daha düşük ücretleri kabul etmesi temel olarak onların alışageldiği yaşam standartlarından kaynaklanmaktadır. Bonacich'in (1972) de vurguladığı gibi daha fakir ülkelerden gelen göçmen işçilerin önceki hayatlarında zaten var olmayan yüksek yaşam standartları işçinin geldiği ülkede de çok zaruri hissedilmeyecek ve bu nedenle yabancı işçiler daha düşük ücret tekliflerini kabul ederek iş gücü piyasasındaki ücretleri aşağı çekerek piyasayı yeniden şekillendireceklerdir.

- **Enformasyon:**

Göçmenler, bazen ise bilgi eksikliklerinden dolayı daha düşük ücretlere çalışmaktadır. Çoğu zaman yeni gelen ülkedeki ücret standartlarının bilinmemesi, gelen ülkedeki yaşam maliyetlerinin yanlış hesaplanması veya fırsatlar konusunda yanlış bilgilendirilmeleri bu duruma sebep olabilmektedir. Buna karşın göç eden işçiler geldikleri iş gücü piyasasının koşullarını ne kadar bilirlerse kendilerini dezavantajlı ücret anlaşmalarından o kadar çok koruyabilmektedirler.

- **Politik Kaynaklar**

Bonacich, politik kaynaklar argümanı ile bir grubun organize olmasının (kendi içsel örgütlenmesini sağlamasının) faydalarından bahsetmektedir (1972: 550). Burada organizasyon salt işçiler düzeyinde gerçekleşebileceği gibi, daha yüksek bir biçimde, örneğin devlet koruması yoluyla da gerçekleşebilir. Organizasyonun seviyesi genellikle göçmenlerin geldiği ülkenin gücüyle doğru orantılıdır ve güçlü devletler başka ülkeye gönderdikleri vatandaşlarına daha çok destek sunabilirler. Sonuç olarak, bazı ülkeler yabancı ülkedeki vatandaşları için yüksek koruma ve politik destek sağlarken bazı devletler bu politik güçten yoksun oldukları için ya düşük bir destek sunmakta ya da hiç destek sunmamaktadır. Göçmen işçilerin ücreti ise onlara karşı kullanılan politikalarla ters orantılı olarak çeşitlilik göstermektedir (Bonacich, 1972).

2.1.2. Motivasyonlar

Bonacich'e göre (1972) işçi ücretlerinin belirlenmesinde iki önemli motivasyon kaynağı (dürtü) bulunmaktadır. Bunlar, işçinin iş gücü piyasasında kalıcı olup olmama niyetiyle doğrudan ilgilidir. Geçici işçiler iki nedenden ötürü kalıcı işçilerden daha az maliyete sebep olmaktadır. İlk olarak geçici işçiler istenmeyen çalışma şartlarına, sırf geçici olduğunu düşündükleri için daha kolay katlanma eğilimi göstermektedirler. Eğer ki bu işçiler göçmense bu zor koşullara karşı tolerans hayatın geneline yayılmış durumdadır. Göçmen olan bu geçici işçiler genelde evlerinin konforunu geride bırakıp gelmiş erkeklerden oluşmaktadır ve patronlarının ailesinin konut ya da eğitim gibi masraflarını karşılamasına ihtiyaçları yoktur. Aileleri onlara eşlik etse bile göçmen işçiler, içinde bulunulan düşük hayat standartlarına daha kolay katlanma eğilimi göstermektedirler, zira bu durum geçici olarak görülmektedir.

İkinci olarak geçici işçiler, uzun süreli iş gücü anlaşmazlıklarında bir taraf olmaktan kaçınma eğilimi göstermektedirler. Yerli işçilerin, sermaye sınıfıyla aralarında olan paylaşım çatışmasının farkında olma ve işçi birlikleri kurma konusunda bilinçleri daha yüksekken, yabancı işçiler bu konularda yerliler kadar net bir tutum almamaktadırlar (Bonacich, 1976). İş gücü piyasasında kısa dönemli kalmayı planlayan yabancı işçilerin temel ve öncelikli amacı en hızlı şekilde iş bulabilmektir. Eğer bir iş bulmak için gerekliyse bu işçiler ücret standartlarını aşağı çekmekte bir sakınca görmezler. Yerli işçiler ise bu süreçte, uzun süren çatışmalı durumlara dayanma gücünü kaybederler. Eğer geçici işçi başka bir yerden/ülkeden gelmişse uzun süreli iş ilişkisine girme niyetinde olmaz.

- **Sabit ya da ilave gelir**

Bazı geçici işçiler iş gücü piyasasına ya aile gelirine bir katkıda bulunmak ya da ek kazançlar elde etmek amacıyla girer. Bu yüzden işçinin yaşam standardı onun bu işindeki kazancına bağlı değildir. Zira işçi asıl işini ya da asıl gelirini başka bir yerden sağlamaktadır.

- **Servet arayışı**

Birçok geçici işçi grubu ise ülkelerindeki konumlarını yükseltme niyetiyle uzun mesafeler giden ve gittikleri ülkede kaderlerini değiştirmeyi uman göçmen gruplardır (Siu, 1952). Bu işçiler, iş gücü piyasasında daha uzun süreli kalırlar ve politik kaynaklarını daha fazla geliştirebilme gücüne sahiptirler. Ancak yine de geçici oldukları için çeşitli organizasyonlara katılma konusunda ülkedeki yerleşik işçilerden daha az teşvik kaynağına sahiptirler. Bunun yerine bu kişiler kendi etnik gruplarından kişilerden oluşan rakip organizasyonlar kurarlar (Bonacich, 1972).

Bölünmüş iş gücü piyasası her zaman etnik farklılıklardan kaynaklanmaz. Heneman ve Yoder'a göre (1965), beyaz ve özgür erkekler kadın işçilerden ve mahkûmlardan daha fazla ücret almaktadırlar. Bu ücret farklılığı aynı sektördeki kadın ve erkek işçi için genellikle kalıcı bir farklılıktır (Heneman, Yoder, 1965: 543). Bu ise yine iş gücü piyasasındaki ücretlerin farklılaşmasına ve farklı bir bölünmeye yol açmaktadır.

Teoriye göre işçinin ücretinin belirlenmesinde iş dünyasındaki ön yargılar o kadar da etkili değildir. Bundan ziyade iş gücü piyasası işçiye, etnik kökeninden, kaynaklara ulaşımından ya da iş gücü motivasyonlarından bağımsız olarak olabildiğince düşük ücret vermeye çalışır. Son olarak Bonacich bölünmüş iş gücü piyasasının aktörlerinin amaç, tutum ve durumlarını şu şekilde saymaktadır (1972): İşveren tarafının temel amacı diğer firmalarla sağlam bir biçimde rekabet edebilmek için ucuz ve de uysal iş gücü kaynağına sahip olmaktır. Eğer ucuz iş gücü ulaşılamazsa işverenler muhtemelen iş gücünün ikamesi olarak makinalaşmaya gidecek ya da üretim sahasını daha ucuz iş gücünün bulunduğu topraklara taşıyacaktır (Bonacich, 1976). Sermaye sahiplerinin kârlarını maksimize etme amacıyla sergiledikleri bu tutumları ise yüksek ücretli işçilerin diğer etnik sınıftan işçilere duyduğu düşmanlığı, onların içindeki radikalizmi ve sınıf bölünmesini derinleştirmektedir (Marks, 1981: 294, 295).

Yüksek ücretli işçiler, piyasaya ucuz iş gücünün girmesiyle bulundukları bölgeyi terk etme ya da ücretlerinin düşürülmesi gibi tehditlerle karşı karşıya kalırlar (Auerhahn, 1999: 412). Burada iş gücü piyasasında iki işçi grubu arasında çatışmanın doğması kaçınılmaz olmaktadır. Bu durumda, eğer iş gücü piyasası etnik nedenlerle

bölünmüşse sınıf çatışması etnik çatışma formuna bürünecektir. Etnik çatışmanın yaşandığı toplumlarda yerli işçiler, yabancı olan/kendinden olmayana karşı var olan yasalarla karşı koymaya çalışır. Zira bu yasalar, genellikle çoğunluğun kültürel (sembolik, algısal) ve sosyal (etkileşimsel, ilişkisel) gerçekliklerine dayanarak oluşturulmuş ve toplumsal ayrıştırmanın temel dayanağı olarak kullanılabilecek araçlardır (Turk, 1976).

İşverenler, ekonomik kâr güdüsüyle düşük ücretli işçileri yüksek ücretli işçilerin yerine ikame etmeyi amaçlarlar (Peled, Shafir, 1987: 1435) ve piyasaya sonradan giriş yapan ucuz emek gücünü, piyasadaki ücretleri aşağı çekmek için bir araç olarak kullanırlar. Piyasadaki eski işçilere karşı grev kırıcı ve ücretleri aşağı çekici bir etkiye sahip olan bu güç, bir grup işçinin emeğini daha ucuza satmaya izin verdiği ve razı olduğu durumlarda ortaya çıkar. Ancak burada uzun dönemli gelen ekonomik göçmenler hariç tutulmak üzere, ucuz iş gücü tarafı yüksek ücretleri baltalamak niyetinde değildir. Bu durum paradoksal olarak onların zayıflığından ki böylece iş gücü piyasasında daha çok tehdide açık olmalarından kaynaklanmaktadır (Bonacich, 1972: 554). Bölünmüş iş gücü piyasası teorisine göre, eğer yüksek ücretli grup yeterince güçlü olursa, yerinden edilme tehdidine karşı direnebilir. Dışlama hareketleri ve sosyal sınıf sistemi yüksek ücretli işçiye bu zaferi getirecek olan iki unsurdur (Bonacich, 1972; Peled, Shafir, 1987).

2.2. Temas Teorileri

Gruplar arası ilişkileri açıklamada kullanılan temas teorileri, bu ilişkilerin olumlu yönde geliştirilebilmesi için çözüm önerileri sunan birer kaynak niteliğindedir. Burada incelenecek temel temas teorileri bu teorilerin öncüsü olan Gordon Allport'un 1954 yılında yayınladığı "sosyal temas hipotezi" ve onun hipotezinin eksikliklerinden yola çıkarak Pettigrew'in (1998) ortaya attığı "gruplar arası temas kuramı"dır. Sosyal temas kuramları, gruplar arasındaki ilişkileri düzenlemek için sosyal bir temasın sağlanması gerektiğini savunan, sosyal temasın önyargıları azaltacağı ve bu sayede gruplar arası tutumların da daha olumlu bir hale getirilebileceği varsayımına dayanan kuramlardır (Küçükkömürler, Uğurlu, 2017: 3).

Allport (1954), bütün insanların aile, akrabalık, komşuluk, okul, sendika gibi sosyal çevre ilişkileri ve etnik, ulusal, dinsel bir aidiyet içine doğduğunu söyler. Yine birçok yazara göre (Meuret ve diğerleri, 2016) kişisel kimlik kişinin içinde bulunduğu sosyal bağlamdan ve sosyal kimliğinden ayrı düşünülemez. Belirli bir gruba ait olma kişinin tercih ettiği değil fakat sürdürdüğü bir durumdur. İnsanlar ait oldukları sosyal kümelere anlam yükleyerek kendilerini onlarla beraber “biz” olarak tanımlar (Allport, 1954: 37). Kendilerini bir grubun içinde tanımlayan insanlar ait olmadıkları grupla kendilerini karşılaştırır ve bu da ‘sosyal mesafe’ kavramını doğurur. Bu teknik, E. S. Bogardus’un farklı etnik ve ulusal gruplara aidiyeti açıklamasında kullanılmıştır (Allport, 1954). Allport’a göre bu sosyal mesafe, gruplar arasında gerçekleşecek sosyal temas ile aşılabılır. Sosyal temasın rolü burada var olan ön yargı kalıplarını kırmaktır.

Sosyal temasın sağlıklı ve olumlu bir şekilde yürütülebilmesi için bir takım koşulların gelişmesi gerekmektedir. Küçükkömürler ve Uğurlu (2017: 4, 5) bu koşulları; eşit statü, aynı amacı paylaşıyor olmak, iş birliğine dayalı ilişki ve otorite desteği olarak sıralamaktadır. Bu maddeler şu şekilde açıklanmaktadır:

- İlk olarak sosyal temasın olumlu bir şekilde gerçekleşebilmesi için taraflar arasında hem sosyo-ekonomik statü bakımından bir eşitlik bulunmalı hem de grup üyelerinin kaynak ulaşımı ve karar alma süreçleri bakımından eşit koşullarda olması gerekmektedir. Hâlihazırda eşit statüde bulunulmuyorsa dahi sosyal temas süresince bu eşitliğin sağlanması gerekmektedir.
- İkinci olarak grupların aynı amacı paylaşıyor olması ve bu amaç doğrultusunda aktif bir biçimde beraber hareket etmeleri gerekmektedir. Sherif ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği kamp deneylerinde ayrılmış gruplara bir üst amaç (superordinate goal) verildiğinde aralarındaki düşmanca tavrın yerini beraber hareket etme güdüsünün aldığı görülmüştür (Sherif, Harvey, White, Hood ve Sherif, 1961; Sherif, Sherif, 1969).
- Farklı gruplar arası ön yargının azaltılabilmesinin üçüncü şartı ise, bu gruplar arasında rekabet yerine bir iş birliği durumunun geliştirilmesidir. İş birliği sayesinde grup üyeleri birbirleri hakkında fikir sahibi olacakları uygun ortamı bulmuş olurlar.

- Olumlu bir sosyal temas için gerekli son koşul ise, temas sağlanacak dış grubun kabulü konusunda otorite desteğinin bulunmasıdır. Toplumda söz sahibi politikacılar ve yöneticiler sosyal teması olumlu karşılırsa bu temas sürecine de etki edecektir. Ayrıca topluluğun yasaları ve kuralları da bu temasın gerçekleşmesine uygun düzenlenmişse temas daha kolay gerçekleşecektir.

Pettigrew kendi çalışmalarında temas kuramını destekleyen pek çok alan çalışmasından bahsetmektedir (Pettigrew, 1998; Pettigrew & Tropp 2011). Ancak bir taraftan da, bu çalışmalarda ve Allport'un temas kuramının kendisinde var olan zayıf nedensellik ilişkisine de vurgu yapmaktadır. Özellikle teorideki, gruplar arası temasın mı ön yargıları azalttığı yoksa ön yargılı olanların mı temastan kaçınma eğiliminde olduğu konusundaki nedensellik bağının verilmemesi, gruplar arası temasın diğer dış gruplara genellenebileceğine dair bir bilginin olmaması, bireysel farklılıkların ve toplumsal normların göz ardı edilmesi gibi sorunların varlığından bahsetmektedir (Güler, 2013: 11, 12). Özetlersek Pettigrew'e (1998) göre Allport'un sosyal temas hipotezinin üç temel problemi vardır. Bunlar; zamanla koşulların fazlaşmasından kaynaklanan karışıklık, sürece ilişkin belirsizlik ve genelleme etkisinin netleştirilmemesidir (Küçükkömürler, Uğurlu, 2017: 6).

Allport'un tezindeki bu eksikliklerden yola çıkan Pettigrew "gruplar arası temas kuramı"nı geliştirmiştir. Bu kuramın temelinde de gruplar arası iletişim ve etkileşimin oluşması sağlanarak ön yargıların azaltılması savı vardır. Bu kuramın literatüre katkısı ise sosyal temas ile sağlanan gruplar arasındaki olumlu etkileşimlerin genellenebilir olduğunu ortaya koymasıdır. Bu genellemeler üç farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır; farklı durumlara genelleme, bir dış grup üyesinden çıkarımla aynı dış grubun diğer üyelerine genelleme ve bir dış gruptan çıkarımla diğer dış gruplara genelleme (Pettigrew'den aktaran Küçükkömürler, Uğurlu, 2017: 7). Pettigrew, Tropp ile kaleme aldığı çalışmasında ise gruplar arası temasın pratikteki ve teorideki öneminin bu genellemelerin ne kadar yaygınlaştırılabileceğine bağlamıştır (2011: 29).

Toplum içindeki ırka, dine, cinsiyete, yaşa ya da diğer bazı faktörlere dayalı oluşan farklı sosyal grupların aralarındaki olumlu veya olumsuz etkileşimleri inceleyen bu teorilerin odak noktası gruplar arasında ortaya çıkabilecek çatışma durumlarının kaynak sebebine inmektedir. Özellikle çoğunluk gruplarından azınlık gruplarına yönelen önyargılı tutum ve davranışlar bu teorilerdeki ele alınan sorunsalların kaynağıdır. Ancak bu durum bir süre sonra azınlık grubun çoğunluğa karşı nefrete varan önyargılı tavırlarını da doğurabilmektedir. Stephen Reicher bu durumun azınlık tarafından sosyal değişimi hedef alan protestolara dönüşebileceğini ifade etmiştir. Azınlık grubu üyelerinin çoğunluk grubuyla temas ettiği ölçüde, var olan olumsuz tutumda yumuşama veya iyileşme olabilir. Bu değişim, azınlık grubun ayrımcılığa dair algılarını yıkacak ve bu da yapısal eşitsizliği sonlandırma motivasyonu sağlayacaktır. Buna literatürde “Reicher etkisi” denmektedir (Pettigrew, Tropp, 2011: 173).

Pettigrew ve Tropp gruplar arası teması dair üç varsayımları olduğunu dile getirmektedir (2011: 177):

- 1- Gruplar arası temas, avantajlı grup üyelerinin dezavantajlı grup üyelerine ve gruplar arası değişim politikalarına karşı tutumlarını geliştirir.
- 2- Temas ayrıca yukarıda bahsedilen Reicher etkisini ortaya çıkararak azınlık (ya da dezavantajlı) grubun çoğunluğa (ya da avantajlı gruba) yönelik bakış açısını geliştirir ve bu süreç de sosyal değişim için var olabilecek baskın tutumlarını değiştirir.
- 3- Gruplar arası temas aynı zamanda azınlık grubun göreceli yoksunluk duygusunu etkilemek için de çalışabilir.

2.3. Tehdit Teorileri

Tehdit teorileri, farklı toplumsal grupların arasındaki rekabet, önyargı ve düşmanlık ilişkilerini ve bu ilişkilerin altında yatan nedenleri açıklayan teorilerdir. İnsanlar din, milliyet, ideoloji, ırk, etnisite, cinsiyet, sosyal sınıf gibi birçok farklı kriterle ayrılmış olan dünyada kendilerini bunlardan herhangi birine olan aidiyetleri ile tanımlarlar. Bu tanımlamalarla oluşan sosyal gruplar ise bazı insanları içine

alırken bazılarını dışarıda bırakarak grup üyesi olmayanlara karşı negatif algı, duygu ve davranışların oluşmasına neden olmaktadır (Stephan, Ybarra, Morrison, 1996; Sherif, 1966).

Tehdit teorileri alanındaki en eski literatür, Blalock (1957) ve Blumer'in (1958) öncülleri olduğu 'grup tehdit teorisi'dir. Grup tehdit teorisine göre ön yargı ve gruplar arası düşmanlık, genellikle toplumdaki çoğunluk grubunun alt gruptan algıladığı tehdit ile ortaya çıkmaktadır. Çoğunluk ya da baskın grup, azınlık grubun mevcut sosyal düzeni bozacağını düşündüğü için toplumdaki imtiyazlı konumunu bu tehdit unsuruna karşı korumaya çalışır (King, Wheelock, 2007: 1255). Hissedilen bu tehdide karşı sergilenen düşmanca davranış biçiminin altında yatan temel neden, ileride diğer etnik gruba karşı dezavantajlı konuma düşüleceği endişesinden kaynaklanmaktadır. Ayrıca grup tehdit teorisi, var olan tehdidin bireysel algılansa dahi esas olarak ırksal düşmanlıktan kaynaklandığını vurgulamaktadır (Quillian, 1996).

Blalock'un (1957) Güney Amerika'daki beyaz olmayanlara yönelik ayrımcılığı araştırdığı çalışmasında ortaya koyduğu üzere, sonradan gelene/göçmen gruba yönelik ön yargılı ve düşmanca yaklaşım gelen grubun büyüklüğü arttıkça artmaktadır. Blalock'un bir diğer hipotezine göre, gelişmişlik düzeyi yüksek bölgelerdeki azınlık gruba yönelik gelir ve iş ayrımcılığı daha düşük olmaktadır. Diğer taraftan, ekonomik koşulların iyi olmadığı ve işsizliğin yüksek, ticari rekabetin çok olduğu bölgelerde ise göçmen gruba yönelik ön yargılı yaklaşım ve düşmanlık artmaktadır. Burada bir diğer önemli faktör ise göçmenlerin geldiği ülkenin ekonomik koşullarının kötü olması, bu nedenle düşük ücretlere çalışmaya razı olmaları, sonuç olarak geldikleri bölgelerdeki iş olanaklarını ve gelirleri düşürmeleridir (Blalock, 1957).

Blumer'e göre (1958) bir etnik gruba ait olmak ve kendini bu aidiyet ile tanımlamak ve diğer etnik grupla ilişki kurarken bu etnik kimliğini ön planda tutmak ön yargı ve nefretin şekillenmesinde etkili olmaktadır. İnsanların kendilerini etnik grup kimlikleriyle tanımlamaları toplumsal deneyimlerinin bir sonucudur ve bu tanımlama aynı zamanda karşıt etnik grupla kurulacak ilişkilerin de tekrar

belirleyicisi olur. Blumer baskın gruptaki ırkçı ön yargının dört temel tipini şu şekilde sayar: i) üstünlük hissi, ii) alt ırkın kendisinden farklı ve yabancı olduğu hissi, iii) belirli imtiyaz ve avantajlara sahip olma duygusu ve iddiası, iv) alt grubun kendi grubunun ayrıcalıklarını elinden alacağına dair korku ve şüphe (Blumer, 1958: 4).

Genel sınıflandırmaya göre gruplar arasında oluşabilecek herhangi bir tehdit iki ana biçimde ortaya çıkar; fiziksel zarar ya da sahip olunan maddi kaynakların kaybindan duyulan endişe ‘gerçekçi tehdit’ türüne girerken, grubun varlığına ya da bütünlüğüne yönelik algılanan tehditler ise ‘sembolik tehdit’ türüne girer (Stephan, Ybarra, Morrison, 1996: 43-44).

Yakın zamana kadar birçok çalışma, dış grup üyelerine karşı geliştirilen önyargılı tutum ve davranışın bireylerin sosyal, demografik ve psikolojik karakteristikleri üzerine durdu (Kaya ve Karakoç, 2012: 25). Bununla birlikte, son yıllarda hem grup tehdit teorisi hem de temas teorisi alanlarından artan sayıdaki araştırmacı, ön yargılı davranışları incelemek için hem birey düzeyindeki faktörleri hem de grup düzeyindeki faktörleri aynı anda göz önünde tutma eğiliminde bulunmaktadır (Quillian, Semyonov ve Wagner’den aktaran Kaya ve Karakoç, 2012).

Zagefka ve arkadaşları (2007), çoğunluk grubun göçmenlere yönelik negatif tutum ve davranışlarını açıklamada üç farklı ilişki biçiminin ortaya çıktığı bir model çizmiştir. Bu modelin ilk varsayımına göre çoğunluk grup göçmenleri kendileriyle iletişim kurmaya istekli görebilir. İkincisine göre göçmenleri kendi içlerine kapalı ve kimliklerini korumaya çalışan bir grup olarak görebilir. Son olarak ise çoğunluk grup azınlık olanlarla kendi arasında bir ekonomik rekabet olduğunu düşünerek hareket eder. Bu tutum ve davranışlar ise çoğunluk grubun göçmenlerin entegrasyon sürecinde belirleyici bir etken olarak karşımıza çıkar. Literatürde bu konuyla ilgili iki farklı teori karşımıza çıkmaktadır: gerçekçi çatışma ve kültürleşme (Zagefka, Brown, Broquard, Leventoglu Martin, 2007: 154).

‘Gerçekçi grup çatışma teorisi’ne göre gruplar arası düşmanlık, toplumda farklı gruplar arasında birbiriyle çatışan amaçlar ve kıt kaynaklara erişmede rekabet

olduğu durumlarda ortaya çıkmaktadır. Ancak bu çatışmalı yaklaşım, Sherif'in bir grup çocukla yaptığı yaz kampı çalışmasının sonuçlarında gösterildiği gibi, grupların bir araya gelerek hareket etmelerini sağlayacak ortak bir amaç konularak aşılabılır. Bunun yanında, grupların birbirleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olması, gruplar arası iletişimin sağlanması ve grup liderlerinin diğer grupla ilişkiyi destekler pozisyonunda olması bu çatışma ve düşmanca tavırları azaltmada önemli faktörlerdir (Sherif, 1966).

Daha çok göçmenler üzerinde çalışan tehdit teorisyenleri, kültürleşmeyi – göçmen ve yerli grubu ifade etmek üzere- iki grubun da kendine has özelliklerini koruyarak diğer grupla girdiği aktif iletişim ve etkileşim sonucu diğer grubun kültüründen etkilenme süreci olarak tanımlamaktadır (Gordon, 1964; Berry, 1997; Redfild ve diğerleri, 1936). Burada grupların dominant olup olmaması da belirleyici olup, eğer gruplar arasında temas ve katılım düzeyi gelişmişse, süreç, büyük ölçüde göçmen grubun yerel kültürü benimseme eğilimine girmesi şeklinde sonuçlanır (Berry, 1997). Genellikle çok kültürlü toplumlarda ortaya çıkan kültürleşme süreci, etnik gruplar arasında entegrasyonun belirli bir seviyesine karşılık gelmektedir.

Kültürleşme olmadığında ortaya asimilasyon süreci çıkar. Eritme potası (*melting pot*) ya da asimilasyon süreci olarak ifade edebileceğimiz ve Gordon (1964) tarafından geliştirilen bu argümana göre ise, ülkeye dışarıdan gelen azınlık grup, geldiği ülkenin kültürüne, değer ve yargılarına adapte olur. Gordon'un eritme potası teorisine göre asimilasyon; azınlık toplumun yerli toplumun kültürel öğelerine doğru dönüşüm, göçmenlerin yerli toplumun kulüplerine ve kurumlarına girişi, yaygın karışık evlenmeler, yerli toplumun kültürüne dayalı olacak şekilde birliktelik anlayışının geliştirilmesi, ön yargıların yok olması, ayrımcılığın yok olması, güç ve değer çatışmalarının yok olması şeklinde farklı süreç ve şartlardan oluşmaktadır (Şan, Haşlak, 2012: 38).

Dış grup üyelerine yönelik ön yargının nedenlerini açıklamada, yaş, eğitim, sosyo-ekonomik statü, etnisite gibi demografik faktörlerin ve de kölelik, ayrışma, sosyal tabakalaşma gibi tarihsel ve yapısal nedenlerin yetersizliği yeni bir hipotezi ortaya çıkarmıştır. Stephan ve Stephan (1996) kalıplaşmış tutum ve davranışların

altındaki nedenleri açıklamada sosyo-psikolojik çözümlemelerin önemine vurgu yapmış ve kendi hipotezlerini ‘Radyal Ağ Model’i ile vermişlerdir. Bu model ile kalıplaşmış ilişkilerdeki bilişsel bağların etkili ve duygusal tepkilerle paralel olduğunu öne sürmektedirler. Buradaki etki, tamamıyla pozitiften tamamıyla negatife kadar uzanan değerlendirmeleri içeren farklı duygu durumlarını ifade eder (Clark, Isen, 1982).

Literatürde birçok kez vurgulandığı üzere azınlık gruba yönelik ön yargının altında temel olarak algılanan tehdit ve korkular bulunmaktadır. Bu noktada tehdit türlerini açıklarken Stephan ve Stephan (1996), literatürdeki gerçekçi tehdit ve sembolik tehdiye ek olarak gruplar arası anksiyeteyi de eklemişlerdir. Buna göre gerçekçi tehdit, grup üyelerinin politik ve ekonomik gücüne, sahip olduğu maddi değer ve varlıklara yönelik algılanan bir tehdittir. Sembolik tehdit, gruplar arası değer, yargı, inanç ve tutumlara yönelik algılanan bir tehdittir. Son olarak gruplar arası anksiyete ise sosyal ilişki sırasında dış grup üyelerinden edinilen küçümseneceği, reddedileceği, utanç duyacağı korkusunun oluşmasıdır. Radyal ağ modeli ise bu üç tehdit türünü birden içermektedir (Stephan, Stephan, 1996).

2.4. Bölünmüş İş Gücü Piyasası, Temas ve Tehdit Teorileri Çerçevesinde Göçmen ve Yerli İlişkisi

Toplumlardaki göçmen ve yerli gruplar arasında oluşan ön yargılı tutum ve davranışları açıklama, bu tutum ve davranışların kaynak nedenine inme ve olumlu bir entegrasyon süreci ortaya koyma konusunda geliştirilen teoriler bugün pek çok toplumun yaşadığı etnik çatışma süreçlerinin çözümüne dair önemli birer kaynak olarak durmaktadır. On yıllardır Avrupa’ya yönelen yoğun göç tablosuyla bugün Türkiye de karşı karşıya kalmıştır. Fakat göçü çok önceden tecrübe etmiş toplumlar da Türkiye gibi bölgesel göç alan ve büyük göçmen kitleleriyle yeni tanışan ülkeler de toplumsal uyum konusunda birçok önemli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır (Canefe, 2018). Bu zorlukların en önemlisini göçmen ve yerli toplum arasında ortaya çıkabilecek rekabetçi ve çatışmacı ortam oluşturmaktadır. Bu çalışmada ise ortaya çıkan bu rekabet sürecine dair bölünmüş iş gücü piyasası, temas ve tehdit teorileri ele

alınmıştır. Bu noktada, çalışmada incelenen konu olan göçmen ve yerli işçiler arasında iş gücü piyasasından kaynaklı rekabeti açıklamada en bütünlüklü teori bölünmüş iş gücü piyasası teorisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira bu teori bu tezin temel sorunsalı olan iş gücü piyasasındaki göçmen ve yerli işçi rekabetine dair önemli argümanlar vermektedir. Edna Bonacich'in geliştirdiği bölünmüş iş gücü piyasası teorisi toplumdaki yerli-göçmen çatışmasını ekonomik koşullarla açıklamaktadır (Bonacich, 1972, 1976, 1981). Yukarıda da değinildiği gibi bölünmüş iş gücü piyasası teorisinden önce pek çok teori etnik rekabeti ve dışlamayı açıklarken ekonomik faktörlerin önemini görmezden gelmiştir (Auerhahn, 1999). Ancak toplum içindeki göçmen gruplara karşı ön yargılı tutum ve davranışların temelini maddi kaynakların ve var olan toplumsal statünün paylaşılma istenmemesi oluşturmaktadır. Maddi kaynaklar üzerindeki rekabet ise özellikle az gelişmiş ülke ve bölgelerde ve en yaygın olarak iş gücü piyasasında kendini göstermektedir (Peled, Shafir, 1987).

Bölünmüş iş gücü piyasası teorisinin temelinde yer alan maddi kaynakların paylaşımına dair rekabet, tehdit teorisinin de temel savlarından birisini oluşturmaktadır. Zira tehdit teorisine göre göçmen ve yerli grup arasındaki ilişki bu rekabetin şiddeti ile şekillenmektedir. Bu teoriye göre yerli halk sonradan gelen göçmen grubu elindeki maddi ve manevi kaynaklara yönelik bir tehdit unsuru olarak görmektedir (Stephan, Stephan, 1996). Ancak tehdit teorisi ile bölünmüş iş gücü piyasası teorisi arasındaki temel fark tehdit teorisinin iki grup arasındaki rekabeti açıklamada ırksal düşmanlığa çok daha fazla vurgu yapmasıdır (Quillian, 1996). Ayrıca tehdit teorisinde rekabet alanında maddi kaynaklar önemli bir yer tutsa da, yerli grubun var olan imtiyaz, üstünlük hissi ve statüsünü koruma güdüsüne yaptığı vurgu da en az maddi kaynakların paylaşımına yapılan vurgu kadar önemlidir.

Bu üç teori arasında yerli ve göçmen ilişkisini daha farklı bir noktadan ele alan teori ise temas teorisidir. Allport (1954) ve Pettigrew'in (1998) geliştirdiği bu teoriye göre insanlar farklı ulusal, etnik, dinsel kimliklerle birbirinden ayrılabilirler ancak rekabet içindeki grupların arasında gerçekleşecek sosyal temas çatışmaları ortadan kaldırılabılır ve sosyal uyum sağlanabilir. Devlet desteği ve doğru entegrasyon politikaları ile gerçekleştirilecek böylesi bir temas sürecinin başarılı olma ihtimali

vardır ancak bugün baktığımızda yerli ve göçmen toplum arasındaki kültürel çatışma azaltılsa dahi etnik rekabetin ve göçmenlere karşı dışlayıcı tutumların tamamen ortadan kalkması oldukça zor görünmektedir. Ülkelerin ve bölgelerin sahip olduğu mevcut ekonomik kaynakların kıtlığı ve buna karşın yukarıda bahsettiğimiz ulus-devletin temel öznesi olarak görülen “vatandaş” statüsünün var olan kaynakların üzerindeki hâkimiyet iddiası göçmenlere karşı dışlayıcı tutumların önünü açmaktadır ve sosyal temasın bu dışlayıcı tutumları sadece belirli bir dereceye kadar azaltılabileceği kanaati baskın gelmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM VE VERİ

3.1. Yöntem

Bu çalışmada 2011 yılından beri Türkiye’ye göç etmekte bulunan Suriyeliler ile Türk toplumunun toplumsal uyumu ve özellikle yerli halkın yeni gelen göçmenlere yönelik bakış açısı ele alınmaktadır. Bu noktada toplumsal ilişkileri en yoğun biçimde görebileceğimiz alan olan iş gücü piyasası odak olarak seçilmiş, yerli ve göçmen işçilerin birbirlerine yönelik bakış açıları, birbirleriyle olan iletişim ve etkileşim süreçleri üzerinden bir analiz çalışmasına gidilmiştir. Bunun için sahada, yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakat tekniği tercih edilmiştir.

İş gücü piyasası denilince çok geniş bir alanı kapsadığından bu çalışmada, çalışmanın sınırlılıkları doğrultusunda Suriyelilerin en yoğun biçimde istihdam edildiği iş kollarından biri olan tekstil sektörü seçilmiştir. Ayrıca yine örnekleme

daraltmak açısından görüşme sahası olarak İstanbul ilinin tekstil atölyelerinin yoğun olduğu Güngören, Sultangazi ve Zeytinburnu ilçeleri seçilmiştir. Sonuç olarak araştırmanın evrenini İstanbul'daki Güngören, Sultangazi ve Zeytinburnu ilçelerindeki tekstil atölyelerinde çalışan Suriyeli ve yerli işçiler oluşturmaktadır.

Derinlemesine mülakat tekniği kullanılması dolayısıyla görüşmeci sayısı kısıtlı tutulmuş, her bir görüşmecinin hikâyesi ayrı ayrı değerlendirilmiş ve niteliksel analiz ön planda olmuştur. Araştırmacı her bir görüşmeci ile alanda tek tek görüşmüş, yapılan yüz yüze görüşmeler en az 30 en çok 90 dakika sürmüştür. Görüşmelerin neredeyse tamamı görüşmecilerin iş yerlerinde, görüşme için sağlanan üretim atölyesinden ayrı odalarda gerçekleşmiştir. Sadece bir görüşmeciyle ev ortamında, aşağıdaki tablolarda kaydı olmayan üç görüşmeciyle de KADAV'ın psiko-sosyal destek atölyesinde görüşülmüştür. Araştırmada mülakatlardan elde edilen bulgular fenomenolojik olarak çözümlenmiş ve tümevarım yöntemi kullanılarak sürecin toplumsal yansımasına dair analizler yapılmaya çalışılmıştır.

3.2. Veri

Göç alan toplumlarda yasa dışı göç (*illegal migration*) ile ilgili en önemli sorunların başında veri toplama konusundaki sıkıntılar gelmektedir. Bu sıkıntıların başlıca nedenleri; göçmenlerin çoğu zaman yerleştikleri coğrafi mekânlarda kısa sürede kabul görmemeleri, mülk edinmemeleri nedeniyle yasal olarak bilgilerinin kayıt altına alınamaması, geçmişe dayalı sayılarıyla ilgili gerçeği yansıtan yeterli verilerin bulunmaması, dil sorunu, bilimsel çalışmalarda göçmenlerin araştırmacılara yardımcı olmak istememeleri ve bazılarının yasal kayıtlarını sağlayamadan yaşamalarından dolayı diğer insanlara karşı duydukları güvensizlik olarak sıralanabilir (Deniz, 2014). Veri toplamanın yarattığı bu güçlükler ve resmi kurumların açıkladığı ve titizlikle takip edilen istatistiklerin bile çoğu zaman güncel tabloyu yakalayamadığı bir ortamda niceliksel veri toplama yönteminden niteliksel veri toplama yöntemi tercih edilmiş ve bu doğrultuda az sayıda görüşmeci ile onların hikâyelerine inerek yarı yapılandırılmış derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Ancak bunu yaparken de alandan elde edilen bulguların genel gerçekliği en doğru biçimde yansıtmayı amacı ile çalışmayla bağlantılı olarak İstanbul'da hem tekstil

atölyelerinin en yoğun bulunduğu hem de Suriyeli nüfusunun yoğun olduğu ilçeler seçilmiştir.

3.2.1. Katılımcılar

Bu araştırmaya İstanbul ilinin Güngören, Sultangazi ve Zeytinburnu ilçelerindeki tekstil sahalarında çalışmakta olan 15 Suriyeli ve 15 Türkiyeli işçi katılmıştır. İlçelerin her birinde 5 Suriyeli, 5 Türkiyeli işçi ile görüşme sağlanmıştır. Görüşmeciler kartopu yöntemi doğrultusunda seçilmiştir. Ayrıca alan çalışması sırasında KADAV'ın mülteci kadınlara yönelik psiko-sosyal destek atölyesinde Suriye'den Türkiye'ye göç etmiş üç kadınla daha aynı anket soruları üzerinden mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

Görüşmecilerin demografik yapıları aşağıdaki tablolarda verilmiştir ancak yine birkaç bilginin toplulaştırılarak verilmesi faydalıdır. Bu manada öncelikle etnik kökenlerine bakabiliriz. Katılımcılardan Suriyeli işçilerin bir kısmı Arap kökenli iken bir kısmı Kürtlerden oluşmaktadır. Yerli işçiler ise etnik kökenine göre Kürt ve Türklerden oluşmaktadır. KADAV'da görüşülen katılımcılardan bir tanesi ise yıllarca Suriye'de yaşamış bir Filistinlidir.

Görüşülen işçilerin cinsiyet dağılımı dikkat çekicidir. Yerli işçilerde 15 görüşmeciden 6'sı kadın iken, Suriyelilerde bu rakam çok daha düşmüş, 15 işçide sadece 2 kadın işçiyle görüşme sağlanabilmiştir. Görüşme yapılacak yerlerde Suriyeli kadın işçi bulunmaması ve sektörde çalışan birçok işçinin de dile getirdiği gibi bu sektörde Suriyeli kadın işçiye çok az rastlanılması da buna neden olmuştur. Bu nedenle sahadaki atölyelerin haricinde KADAV'da gerçekleştirilen kadınlarla görüşme önem arz etmektedir. Burada görüşülen kadınlardan birisi tekstilde çalışma geçmişine sahip, birisi hâlihazırda tekstilde çalışan, birisi ise bu alanda çalışma niyeti olan bir kadındır. Ancak sonuç olarak sahada yapılan görüşmeler daha çok erkek işçilerle gerçekleştirilmiştir. Bu eşit olmayan cinsiyet dağılımı analiz sırasında da göz önünde bulundurulmuştur.

Suriyeli işçilerin bir kısmının tekstil sektörünü seçmesinin nedeni Suriye'de de bu sektörde çalışıyor olmalarından kaynaklanmaktadır. Sayısal olarak vermek

gerekirse görüşme yapılan 18 Suriyeli işçiden 5 tanesi Suriye’de tekstil sektöründe deneyimi olduğunu beyan etmiştir. Deneyimi olan işçilerin maaşları ise genellikle 2500 TL civarındadır. Ancak tablolarda verilen çalışma süreleri işçilerin Türkiye’deki tekstil iş kolunda geçirdikleri süreyi kapsamaktadır.

Görüşülen Suriyeli işçilerin 1 tanesi üniversite mezunu, 2 tanesi lise mezunu, 6 tanesi ortaokul mezunu, 8 tanesi ilkokul mezunu olup 1 tanesi hiç okula gitmemiştir.

Görüşme yapılan atölyelerin bir kısmında çok küçük yaşta Suriyelilerin de çalıştığı görülmüş ancak onlarla görüşme yapılmamıştır. Bunun nedeni ise hem kendilerini ifade edemeyecek olmaları, hem bu çalışmanın sınırlılıkları, hem de pedagojik olarak buna uygun görüşme sorularının hazırlanmamasıdır. Ayrıca atölye sahiplerinin ve çalışanların da bu görüşmeden tedirgin olması muhtemel görülmüştür. Yine de not edilmesi gerekir ki çalışan Türk işçilerin aktardığı kadarıyla bazı atölyelerde birçok Suriyeli kardeş çalıştırılıp tek bir maaş verildiği iddia edilmektedir. Bu ise durumun vahametini ayrıca göstermektedir.

Suriyeli ve yerli işçilerle yapılan görüşmeler haricinde alanda çalışma yürüten iki sivil toplum kuruluşu ile de görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu kurumlardan birisi göçmenler alanında aktif ve çok yaygın bir örgütlenme kapasitesine sahip olan Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD/ASAM), diğeri ise yine mülteci kadınlara dair aktif çalışmaları olan ve uzun yıllardır bu alanda faaliyet gösteren Kadınlarla Dayanışma Vakfı (KADAV)’dır. STK’lar ile yapılan görüşmelerde daha çok kurumlarının yapısı, işleyişi, halihazırda alanda yürüttükleri çalışmalar sorulmuş, bunlardan sonra ise entegrasyon ve Suriyelilerin istihdamına yönelik öneri ve fikirleri alınmıştır.

Görüşme yapılan 15 yerli, 15 göçmen işçinin yaş, cinsiyet, medeni durum, çalışma süresi, maaş ve etnik kökenine ilişkin bilgiler aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

İSİM	YAŞ	CİNSİYET	MEDENİ DURUM	ÇALIŞMA SÜRESİ	MAAŞ (TL)	ETNİK KÖKEN
F. A.(1)	31	Erkek	Evli	3 Yıl	1500	Sünni-Arap

M.Ş.(1)	34	Erkek	Evli	4 Yıl	1900	Sünni-Arap
R. M.	35	Kadın	Evli	4 Ay	850	Sünni-Arap
A. A.	32	Kadın	Bekâr	3 Ay	1000	Sünni-Arap
F. A.(2)	35	Erkek	Evli	5 Yıl	2300	Sünni-Arap

Tablo 4. 1: Güngören İlçesinde Çalışan Suriyeli İşçiler

İSİM	YAŞ	CİNSİYET	MEDENİ DURUM	ÇALIŞMA SÜRESİ	MAAŞ (TL)	ETNİK KÖKEN
M. Y.	23	Erkek	Bekâr	3 Yıl	2020	Hanefi-Türk
M.G.	24	Erkek	Bekâr	9 Yıl	2020	Sünni-Türk
E. E.	40	Erkek	Evli	20 Yıl	2800	Sünni-Türk
N. M.	40	Kadın	Evli	6 Yıl	2020	Sünni-Türk
T.Y.	51	Erkek	Evli	30 Yıl	2200	Sünni-Türk

Tablo 4. 2: Güngören İlçesinde Çalışan Yerli İşçiler

İSİM	YAŞ	CİNSİYET	MEDENİ DURUM	ÇALIŞMA SÜRESİ	MAAŞ (TL)	ETNİK KÖKEN
A.H.(1)	21	Erkek	Bekâr	3 Ay	1400	Sünni-Arap
H. A.	31	Erkek	Evli	4 Yıl	1800	Sünni-Kürt
M.B.(1)	36	Erkek	Evli	6 Yıl	2500	Sünni-Kürt
F. T.	39	Erkek	Evli	4 Yıl	1500	Sünni-Arap
M. M.	31	Erkek	Evli	7 Yıl	1550	Sünni-Arap

Tablo 4. 3: Sultangazi İlçesinde Çalışan Suriyeli İşçiler

İSİM	YAŞ	CİNSİYET	MEDENİ DURUM	ÇALIŞMA SÜRESİ	MAAŞ (TL)	ETNİK KÖKEN
M. E.	37	Erkek	Evli	27 Yıl	4000	Sünni-Kürt
M. K.(1)	49	Erkek	Evli	36 Yıl	3000	Sünni-Kürt
A.V.	50	Erkek	Evli	35 Yıl	3000	Kürt-Alevi
Z. D.	36	Kadın	Bekâr	24 Yıl	3500	Türk-Alevi
A.G.	39	Kadın	Evli	18 Yıl	2020	Sünni-Türk

Tablo 4. 4: Sultangazi İlçesinde Çalışan Yerli İşçiler

İSİM	YAŞ	CİNSİYET	MEDENİ DURUM	ÇALIŞMA SÜRESİ	MAAŞ (TL)	ETNİK KÖKEN
A.H.(2)	25	Erkek	Evli	5 Yıl	2500	Sünni-Arap
İ. A.	26	Erkek	Bekâr	8 Yıl	2300	Sünni-Kürt
A. D.	30	Erkek	Evli	4 Yıl	2500	Sünni-Arap
M.Ş.(2)	21	Erkek	Bekâr	4 Yıl	2400	Sünni-Arap
M.B.(2)	20	Erkek	Bekâr	6 Yıl	3000	Sünni-Arap

Tablo 4. 5: Zeytinburnu İlçesinde Çalışan Suriyeli İşçiler

İSİM	YAŞ	CİNSİYET	MEDENİ DURUM	ÇALIŞMA SÜRESİ	MAAŞ (TL)	ETNİK KÖKEN
F. A.(3)	38	Erkek	Evli	20 Yıl	3000	Sünni-Kürt
S. A.	20	Kadın	Evli	8 Yıl	2400	Şafiî-Kürt
Z. Ö.	20	Kadın	Bekâr	5 Yıl	1800	Sünni-Kürt
D. A.	28	Kadın	Evli	15 Yıl	2020	Hanefi-Türk
M. K.(2)	22	Erkek	Bekâr	4 Yıl	2400	Sünni-Kürt

Tablo 4. 6: Zeytinburnu İlçesinde Çalışan Yerli İşçiler

3.2.2. Araştırma İçin Tekstil Sektörünün Seçilmesinin Nedeni

Türkiye'ye gelen Suriyeli mültecilerin birçoğu çalışma iznine sahip olmayıp kayıtsız istihdamın yaygın olduğu ve emek-yoğun alanlar olan çocuk ve yaşlı bakımı gibi ev işlerinde, inşaat sektöründe, tarımda, tekstilde, seyyar satıcılık işlerinde ya da kafe ve lokanta gibi işletmelerde istihdam edilmektedir (Kaygısız, 2017; Erol v.d., 2017; Mutlu v.d., 2018). Tekstil sektörü ise imalat sanayi içinde kayıt dışı istihdamın en yaygın olduğu alan olarak karşımıza çıkmakta (Erol v.d., 2017) ve kent

merkezlerinde bulunan pek çok atölye ile göçmen işçileri rahatlıkla kendine çekebilmektedir.

Göçmenlerin kayıt dışı alanlarda ve sadece belirli sektörlerde çalışmasının altında yatan sebepleri kısaca açıklamakta fayda vardır. Öncelikle göçmenlerin temel sorunu olarak çalışma izni mevzuu karşımıza çıkmaktadır. Göçmen işçilerin çalışma izni alma konusunda karşılarına ilk olarak geçerli bir kimliklerinin olmaması, oturma izinlerinin olmaması, ülkede kayıtsız bulunmaları; ikinci olarak konuya dair yeterince bilgi sahibi olmama, dil bilmeme, yönlendirilmeme; üçüncü olarak ise bu konuda istekli olmama gibi engeller çıkmaktadır. Bütün bu nedenlerden dolayı ülkemizde bulunan çalışma çağındaki Suriyeli nüfusuna kıyasla çalışma izni olan Suriyeli sayısı son derece azdır. GİGM'in son açıkladığı verilere göre, Türkiye'de bulunan Suriyelilerin çalışma çağında (15-64 yaş aralığında) olanların sayısı 2,144,632 iken çalışma izni verilen Suriyeli sayısı yalnızca 31 bin 185 kişide kalmıştır (GİGM, 2019). Sonuç olarak ortaya çıkan kayıt dışılık çalışma çağındaki Suriyelileri, kayıt dışı çalışmanın en yaygın olduğu sektörlerle itmektedir. Tekstil sektörü ise özellikle kent merkezlerine kurulu imalat sanayi içinde kayıt dışılığın en yaygın olduğu sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kayıt dışılığın temel nedenlerinden birisi ise sektördeki işletmelerin çoğunun küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşmasıdır. Kayıt dışı istihdam tahminleri gözetildiğinde fason ve merdiven altı üretimin çok yüksek olduğu ve bunun da kayıt dışı istihdam sonucunu doğurduğu görülmektedir (Erol v.d., 2017).

Aslında tekstil sektörü başlığı altında verdiğimiz bu üretim alanının kendi içinde pek çok alt kolu bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi ve İstanbul'da en yaygın olarak iş sahası bulunanı ise hazır giyim sektörüdür. Hazır giyim sektörü ise tekstilden çok daha fazla emek yoğun bir sektördür ve üst düzey bir teknik bilgi gerektirmediği için bu alanda genelde niteliksiz iş gücü istihdam edilmektedir.

Suriyeli mültecilerin tekstil sektöründe çalışmasının altında yatan bir diğer neden ise sahip oldukları deneyim olarak görebiliriz. Görüşme yapılan birçok Suriyeli Türkiye'ye gelmeden önce de bu sektörde çalıştıklarını, hatta bazıları memleketlerinde kendi atölyelerinin olduğunu dile getirmiştir. Savaşan kaçan kendi

gibi birçok akrabalarının da yine bu sektörde çalıştığını görüşme yapılan neredeyse bütün Suriyeli işçiler dile getirmiştir. Türkiye’deki Suriyeli göçmenler örneğinde de açıkça görüleceği gibi, göçmenlerin iş gücü piyasasına giriş süreçlerinde akrabalık bağları, aşiret dayanışması ya da hemşerilik ilişkileri önemli bir noktada durmaktadır. Göç alan birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’deki bazı istihdam alanlarının da etnik kimliğe göre şekillenmesinin altında yatan önemli sebeplerden birisi de bu ilişkiler ağıdır (Aygül, 2018: 74).

Bütün bu sayılan sebeplerden ötürü Suriyeli işçilere yerli işçilerin bakış açısını incelemek açısından, enformel ve emek-yoğun üretimin; ayrıca iş gücü piyasasının en altındaki olarak nitelenen kadın emeği ve eğitimsiz emeğin yaygın olduğu bu nedenlerle göçmen işçilerin ucuz iş gücü olarak görülüp istihdamlarının yaygınlaştırılacağı ve sektörde önceden bulunan niteliksiz iş gücünü dışlayarak (Del Carpio ve Wagner, 2015) onları yerlerinden etme ihtimali bulunan tekstil piyasası seçilmiştir.

3.2.3. Araştırma İçin Seçilen Üç İlçenin Yapısı

Bu çalışmada hem tekstil sektörünün yaygınlığı hem de Suriyeli mülteci nüfusunun yoğunluğu nedeniyle öncelikle İstanbul ili seçilmiştir. Ancak çalışmanın sınırları kapsamında örneklem sahasının daraltılması ihtiyacı doğmuş ve bu doğrultuda şehrin uygun görülen üç ilçesinden kar topu yöntemiyle iletişime geçilen bazı atölyeler seçilmiştir.

İstanbul’da büyük tekstil fabrikaları cumhuriyet tarihi boyunca devletin gösterdiği alanlarda yoğunlaşmışken küçük atölyeler hemen her semtte, her binanın bir katında karşımıza çıkabilmektedir. Bu anlamıyla tekstil üretim alanları İstanbul’un hemen her yerine dağılmıştır. Yine de bazı bölgelerde yoğunlaşmalar mevcuttur. Tekstil üretim sahalarının en yoğun olduğu ilçelerin tamamı Avrupa yakasında bulunmakta olup Avrupa yakası işletmelerin %88,5’ine, işçi sayısının ise %88,3’üne sahip bir konumdadır (Temurçin, Aldırmaz, 2017).

Çalışmada ise Güngören, Sultangazi ve Zeytinburnu ilçeleri seçilerek işçi görüşmeleri bu ilçelerdeki genellikle fason üretim yapan küçük atölyelerde gerçekleştirilmiştir. Görece daha büyük tekstil fabrikalarına da gidilmiş fakat özellikle

doğrudan ihracatçı olan fabrikalarda yabancı işçi çalıştırılmadığı görülmüştür. Bu nedenle görüşmeler yabancı/göçmen ve çoğu da kaçak durumdaki işçilerin çalıştığı küçük hatta merdiven altı olarak tabir edilen atölyelerde gerçekleşmiştir.

3.2.3.1. Güngören İlçesi

Araştırmada seçilen ilçelerden ilki olan Güngören çok sayıda tekstil atölye ve fabrikasına sahip olmasıyla meşhurdur. İlçe kaymakamlığının aktardığı tarihçeye göre Güngören ilçesinin tekstil alanındaki bu durumu Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Zamanında Osmanlı yemenicileri için önemli bir iş alanı olan Güngören, bugün Merter Tekstil ve Konfeksiyon Sanayicilerini içinde barındırmaktadır (Güngören Kaymakamlığı, 2016). Bu anlamıyla çalışmaya bu ilçenin dâhil edilmesi önemlidir.

3.2.3.2. Sultangazi İlçesi

Sultangazi 521.524 bin nüfus büyüklüğüyle (Sultangazi Kaymakamlığı, 2019) İstanbul'un ilçeleri arasında 9. Sırada yer almaktadır. İlçeye yapılan iç göç genelde hemşerilik üzerinden gerçekleşmekte iken; İstanbul Ticaret Odası (İTO), İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) ve üniversite merkezli yapılan araştırmalara göre ilçede yabancı uyruklu vatandaş grubunun en büyük kısmını Suriyeli göçmenlerin oluşturduğu görülmektedir (Sultangazi Belediyesi, 2015). Sultangazi ilçesinin bu çalışmaya alınmasının en büyük nedeni hem yüksek oranda Suriyeli nüfusu barındırması hem de aynı zamanda en yoğun üretim yapılan iş kollarından birisinin tekstil olmasıdır. Sultangazi 30 binden fazla Suriyeliye ev sahipliği yaparak İstanbul genelinde Suriyeli nüfusunun en yoğun bulunduğu üçüncü ilçe olmuştur (Erdoğan, 2017: 35).

3.2.3.3. Zeytinburnu İlçesi

Bugün İstanbul'da tekstil sektöründen bahsedildiğinde ilk akla gelen ilçelerden birisi Zeytinburnu olmaktadır. İlçede pek çok tekstil atölyesi ve fabrikası

bulunmakta ve bu atölyelerin pek çoğunda yabancı işçi istihdam edilmektedir. Bu bölgedeki yabancı işçilerin çoğunluğunu Suriyeliler, Afganlar ve Kafkasya bölgesinden gelen göçmenlerin oluşturduğu görülmektedir.

Zeytinburnu birçok farklı çalışmada derlenen bilgilere göre İstanbul'da tekstil sektörünün en yoğun olduğu ilçeler sıralamasında başta gelmektedir. Birleşik Metal-İş'in İstanbul Tekstil Sektörü Araştırması raporunda İstanbul Sanayi Odası veri tabanından derlenen sıralamaya göre İstanbul'da tekstil faaliyetinin en yoğun ilçeler arasında Zeytinburnu sekizinci sırada gelmektedir (Erol v.d., 2017: 18). Diğer bir çalışmada ise ilçe iş yeri yoğunluğu bakımından İstanbul Avrupa yakasında Güngören ve Bağcılar ilçelerinden sonra üçüncü sırada; işçi sayısı bakımından ise Bağcılar, Esenyurt ve Bahçelievler'den sonra dördüncü sırada gösterilmektedir (Temurçin, Aldırmaz, 2017: 281). İş yeri ve işçi sayısı yoğunluğu ve göçmen işçilerin öbeklendiği bir ilçe olmasından ötürü Zeytinburnu ilçesi de çalışma kapsamına alınmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VERİLERİN ANALİZİ

Bu çalışmada, Türkiye'deki yerli halkın Suriyeli göçmenlere yönelik bakış açısı derinlemesine mülakat tekniği ile ortaya konulmuştur. Verilerin analizi sırasında göçmenlere yönelik genel davranış biçimleri ortaya çıkartılarak bunların ortak yön ve biçimi oluşturulmaya çalışılmıştır. Yarı yapılandırılmış formdaki mülakatlarda öncelikle her iki gruba da demografik sorular sorulmuş, ardından değerlendirme ve analiz sorularına geçilmiştir.

Sahada yapılan derinlemesine mülakatların katılımcıları işçilerden oluşmaktadır. Çünkü göç sürecinde ekonomik ve sosyal anlamda süreçten en derinden etkilenen kesim gelir düzeyi düşük ve bu nedenle iş gücü piyasasında derin rekabet içerisinde olan işçi sınıfıdır. Mülakatlarda sıkça dile getirilen beyanlardan birisi, Suriyeli göçmenlerin ucuza çalıştırıldığı ve bu nedenle patronların her geçen gün daha fazla sayıda göçmen istihdam ettiğiidir. Bunun yanında pek çok yerli işçi, Suriyelilerle kültürel ya da toplumsal olarak çok büyük çatışmalar yaşamadıklarını beyan etmiştir. Bu anlamıyla çalışmadan elde edilen veriler bize göstermiştir ki yerli işçiler arasında, azınlık gruba yönelik var olan davranışın temel belirleyicisi ekonomik faktörler olup, kültürel farklar daha göz ardı edilebilir konumdadır.

Görüşmelerde sorulan değerlendirme sorularına verilen yanıtlar ışığında elde edilen başlıca veriler şu şekilde sıralanabilir:

- Ekonomik faktörlerin göçmen ve yerli işçilerin hayatlarına etkisi,
- Ekonomik faktörlerin yerli işçilerin göçmen algısına etkisi,
- Kültürel yakınlığın toplumsal uyuma etkisi,
- İşçilerin statü benzerliği ve aynı iş ortamında çalışmalarının entegrasyona ve kabullenmeye etkisi,
- İki grubun, özellikle çalışma alanında, birbirleriyle diyalog geliştirebilme potansiyelleri,
- Kol gücüne dayanan ve enformel bir sektör olan tekstilin geleceğine dair bakış açısı;
- Göçmenlerin kalıcılığına dair bakış açıları,
- Geleceğe dair diğer beklentiler.

4.1. Ücretlerin Dağılımı

Görüşme yapılan 18 göçmen işçinin maaşları 850 ile 3000 TL arasında değişmekte olup; en düşük ücretlere kadın göçmen işçiler çalıştırılmaktadır. Genç ve deneyimsiz erkek işçilerin genellikle 1500-2000 TL arasında ücret almasına karşın, göçmenlere, deneyimleri arttıkça yerli işçilere verilen maaşa yakın bir miktar verildiği görülmektedir. Bu konuda Suriyeli görüşmecilerden en yüksek maaşa sahip M. B.(2) ilk geldiğinde iş bilmediği için patronun kendisine 700 TL ücret verdiğini, 6 yıl içinde ancak zamanla bu ücretin 3000 TL'ye çıktığını söylemiştir.

Ücretlerin yanında görüşme yapılan hiçbir Suriyeli işçinin sigortasının bulunmadığı göz önüne alınırsa kayıtsız çalıştırılan göçmen işçilerin işverene maliyetinin her halükarda yerli işçinin maliyetinden daha düşük olduğu açıktır. Göçmen işçilerin ucuza çalıştırılması, yerli işçiler tarafından da olumsuz karşılanan bir durumdur. Görüşme yapılan pek çok yerli işçi, düşük maliyetli olmasından dolayı patronlarının son dönemlerde çok daha fazla göçmen işçi tercih ettiklerini dile getirmektedir. Bu konudan şikâyetçi olan yerli işçiler durumu şöyle ifade etmektedir:

M. Y.: “Suriyeli işçiler daha ucuza çalışıyorlar. Bu ise piyasayı öldürüyor. Hâl böyle olunca bu Suriyeliler, işveren için sevilen eleman tipi olur ister istemez.”

S. A.: “Suriyelilerin çalıştırılmasına soğuk bakıyorum. Ben eleman olarak ücret açısından bakarım, bizim için zarar. Dışarıdan bakarsan da farklı yönden bakarım, hal, hareket, tavırlarından dolayı.”

E. E.: “Suriyelilerin kayıtsız çalıştırılmasının nedenini devlete soracaksınız. Adamlar giriyor, kayıtsız çalışıyor, sigorta yok, bir şey yok, bunun nedenini devlete sormak lazım.”

Bu konuda bir Suriyeli işçi, “Suriyeli yabancı mı? Tamam, o zaman, kaydı yok. Öyle daha ucuz çalışıyor yani, patron böyle düşünüyor” diyerek, daha ucuza çalıştıkları için patronlar tarafından tercih edildiklerinin farkında olduğunu dile getirmektedir. Ayrıca sigorta istemedikleri, düşük ücret aldıkları ve bu nedenle işverene maliyetleri düşük olduğu için tekstil gibi emek-yoğun sektörlerde rahat iş bulabildiklerini belirten Suriyeli işçilerden M. Ş.(1) “Bu tarz işleri bulmak kolay, iş çok var burada. Hem biz çalışmak için geldik buraya” demektedir.

Yerli görüşmecilerin gözlemlerine göre, yeni nesil gençlerin bu sektörü, hem düşük ücretler hem fazla iş yükü nedeniyle seçmediği ve iş gücü piyasasını bir nevi göçmenlere bıraktığı söylenmektedir. Uzun süreler bu sektörde çalışmış işçiler ise maaşlarının eskiden kendilerine ve ailelerinin geçimine yettiğini, fakat günümüzde pek çok sektörün gerisinde kaldıklarını ve ekonomik olarak zorlandıklarını dile getirmektedirler. Suriyelilere verilen ücretlerle ilgili yerliler pek çok kez rahatsızlıklarını dile getirmiştir. Özellikle atölyelerde ustabaşı olarak çalışan işçiler verdikleri paranın fazla olduğunu düşünmektedir.

Z. D.: “Asgari ücret 2000 lira evet, ama sigorta 940 lira. Yani vasıfsız bir çalışan, hiç iş bilmiyor, bu kadar maaş ve sigorta 3000 liraya tekabül ediyor ve işveren için hiçbir faydası yok. 50 kişilik bir yerde herkes sigortalı olsa işveren bunun altından kalkamaz ki, hiçbir kâr kalmaz geriye.”

M. K.(1): “Biz istiyoruz ki 2000 lira asgari ücretlerini verelim, sigortalarını da yapalım. Biz böyle daha çok zarardayız, çünkü o parayı da veriyoruz biz Suriyelilere. Mesela 750 lira haftalık alıyorlar, asgari ücret alsalar aynı hesaba geliyor, bir kârımız yok yani.”

Sonuç olarak göçmen emeğinin ucuz olması, sermaye sahipleri için bir fırsat olarak görülmekte olup bu durum iki grup işçi için de olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

4.2. İş Güvencesi

4.2.1. Suriyeliler Açısından

Suriyeli mültecilerle yapılan görüşmelerin neredeyse tamamında geri dönme isteği olduğu ve Türkiye'deki geleceklerine dair uzun vadeli planlar yapmaktan kaçındıkları görülmüştür. Bu ise sigortalı çalışma konusundaki tavırlarını belirlemektedir. Zira yerli işçilerin aksine sigorta haklarını arama konusunda çok istekli olmamalarına ilave olarak bir de mülakatlar sırasında sorulan “patronunuzun size sigorta yapmasını mı yoksa bu ücretin bir kısmının ya da tamamının elden verilmesini mi tercih edersiniz?” sorusuna birçok işçi ücreti elden almayı tercih edecekleri cevabını vermiştir. Bu tutumda zorunlu göçe tabi olarak gelen mültecilerin bir gün geri döneceklerine dair yüksek beklenti ve umutlarının olması, ayrıca gündelik ekonomik sıkıntıları yoğun bir biçimde yaşamaları büyük rol oynamaktadır.

Göçmenlerin sigortasız çalışmayı kabul etmesi ise Türk işçiler açısından göçmenlere yönelik olumsuz tutum almalarında etkili görünmektedir. “Suriyelilerin kayıtsız çalıştırılmasına nasıl bakıyorsunuz” sorusuna yerli işçiler şu cevapları vermiştir:

M. G.: “Çalışacaklarsa da adam gibi çalışsınlar. Devlet size para veriyor, ekstra birinin sigortasına karşılık para ödüyorlar, sen gelip burada sigortalı çalışabilirsin. Ama adam diyor ki ‘bana sigorta yapma, ben devletten de para alayım senden de’ diyor. Ben buna karşıyım. Patron kısmından da karşıyım, işçi kısmından da karşıyım. Devlet onlara para vermezse, yani sizin sigortanız olmasa hastaneye gittiğinizde ne olacak? Para ödeyeceksiniz. Ama şimdi onlar ne yapıyor, hastanede, her yerde hep öncelikle para ceplerine giriyor. Bu adam zaten her şeyi bedavaya alıyor, üstüne bir de para alıyor. Bir de burada diyor ki ben devletten para alırken senden de alayım.”

M. E: “Adamlar burada kalıp kalmayacaklarını bilmiyorlar. Bu nedenle sigortayı istemiyorlar. Bizim işçiler de yapıyor bazen bunu. Sigorta yerine maaşlarını daha fazla ver, daha iyi. Yani ne kadar para o kadar iyi diyorlar.”

M. K.(1): “İyi bakmıyorum, çünkü bizi de bitiriyorlar. Aslında Suriyelilerin burada olması bile sıkıntı yani. Çünkü millet iş bulamazken Suriyeliler geliyor rahatlıkla çalışabiliyor. Kayıt dışı çalıştıkları için yabancı çalıştırmak işveren için daha cazip hâle geliyor. Doğru bir şey değil, gönül ister ki herkes sigortalı çalışsın.”

Yukarıdaki işçilerin belirtmiş olduğu düşünceler yerli görüşmecilerin çoğu tarafından paylaşılmaktadır. Özellikle Suriyelilerin devletten yardım aldığı ve sigorta

kayıtları yapılırsa bu yardımın kesileceğinden dolayı hiçbir Suriyelinin sigorta istemediği dillendirilmektedir. Ancak görüşme yapılan Suriyelilerden sadece üç tanesi ailesinden bir ya da iki kişinin devletten yardım aldığını söylemekle beraber, kendilerinin herhangi bir yardım almadıklarını beyan etmiştir. Sadece KADAV'daki bir görüşmeci Türk Kızılayı'ndan yardım aldığını belirtmiştir fakat kendisi zaten hâlihazırda kayıtsız da olsa çalışmamaktadır. Suriyeli işçilerin çoğunluğu da ailelerinde hasta, yaşlı, engelli ve çocuk gibi bakıma muhtaç kişiler olsa da başvurdukları halde kendilerine herhangi bir yardım çıkmadığını ifade etmişlerdir.

Yerli işçiler Suriyeli mültecilerin devlet desteği aldıkları için sigorta yaptırmak istemediğini düşünürken Suriyeli görüşmecilerden bir tanesi ise sigorta istediğini ve bu konuda uğraştığını açıkça belirtmiştir. Suriyeli işçi İ. A. Bu konuda şunları söylemektedir:

“Sosyal yardım almıyoruz. Ben Türkiye'yi çok seviyorum ve ileride de burada kalmak, burada emekli olmak istiyorum. Bu nedenle patronumdan bana sigorta yapmasını istedim, çalışma izni çıkarmak istedim. Patronumdan istiyorum ama vermiyor. Ona kaç defa söyledim, ama diyor ki ‘lazım değil, hem size sigorta çıkmıyor’. Sigorta 500-600 (TL) var, vermiyor. Türkiye de çalışma izni diyor ama hiç kimseye çıkmıyor, ben gidiyorum başvurmaya, ama patronun kim diye soruyor görevliler.”

Birçok yerli işçiye göre kayıtsız göçmen işçi çalıştırmanın çözümü ise devlet denetiminden ve uygulanacak yaptırımlardan geçmektedir. Özellikle küçük atölyelere iş yaptıran büyük firmaların alacağı cezaları caydırıcı bir yol olarak sunan işçiler, günlük denetimlerin bir anlam ifade etmediğini söylemektedirler. Zira yapılan az sayıdaki denetimde işverenin çoğu kez haberi olduğunu, ayrıca pek çok denetmenin de duruma göz yumduğunu birçok işçi dile getirmektedir. Sultangazi'de çalışan yerli işçilerden A. V. konuyla ilgili fikrini şu şekilde aktarmıştır:

“Bizim sektörde denetim yok, hem işverene karşı denetim yok hem işçiye karşı denetim yok. Yani devlet saldım çayıra Allah kayıra mantığıyla hareket ediyor. Ve bizim sektörde çalışan çok büyük bir potansiyel var, yaklaşık on milyon insan bu sektörden ekmek yiyor. Böyle büyük bir sektör ama devlet bu sektörü hiç denetlemiyor. Devlet büyük şirketlere kaç mal ettiğinin hesabını sormuyor mesela. Kârın büyüğünü büyük firmalar alırken küçük atölyelere para kalmıyor ki işçisine versin. Onun üretim yaptırdığı küçük atölyeler de bu şekilde kaçak, uygunsuz çalıştırmaya devam ediyor haliyle.”

4.2.2. Yerliler Açısından

Tekstil sektöründe genellikle esnek çalışma biçimlerinin yaygın olduğunu görüyoruz. Ancak burada kastedilen esnek çalışma biçimleri ile salt yasalarda geçen esnek çalışma modelleri kastedilmemektedir. Zira başta ÇSGB'nin ve birçok devlet yetkilisinin deklare ettiği tarzda esnek çalışma biçimleri iş hukuku kapsamında değerlendirilmekte ve bu esnek çalışma biçimlerinin yasal güvencesi bulunmaktadır. Ancak tekstil sektöründe var olan esnek çalışma biçimleri günlük, haftalık ya da parça başı alınan ücretleri ve dönemsel çalışma biçimini vurgulamaktadır. Atölyelerin çoğunda ise bu durumdaki işçilerin herhangi bir güvencesi olmayıp ayrıca dönemlik ya da geçici süreli sigortası da yapılmamaktadır. Alanda yapılan gözlem ve görüşmelerden elde edilen bilgiler doğrultusunda bu sektörde üretimin kendi içinde farklı dönemleri olduğu ve bazı dönemlerde talebin azalması doğrultusunda üretimin de azaldığı ve bu dönemlerde bazı işçilerin işe çağırılmadığı saptanmıştır. Bu durum ise özellikle kadın işçiler açısından önemli bir sorun teşkil etmektedir. Ayrıca sektörde pek çok işçinin sigortasız çalışmak zorunda bırakıldığını da görmekteyiz. Bu ise yine başka alanlarda iş bulabilecek işçilerin bu sektörden zamanla kaçmalarına neden olmuştur.

Yerli işçilere sorulan “işsiz kalma korkusu yaşıyor musunuz” sorusunda sadece kadın işçiler böyle bir korku yaşadıklarını söylemiş, erkek işçilerin birçoğu bulunduğu yerde işten çıkarılsa dahi başka bir yerde iş bulabileceğini, bu nedenle böyle bir korku yaşamadıklarını birçok kez dile getirmiştir. Yerli işçilerin hepsinde ortak olan endişe ise işsiz kalmaktan ziyade ücretlerin aşağı çekileceği yönündeki düşüncedir.

A.V.: “Ben yıllardır çalışıyorum, artık işsiz kalma korkusu yaşamıyorum. Ama patronlar açıktan olmasa bile işçinin gözünü korkutuyor. Mesela işten çıkarmayla tehdit etmese bile yaptırım uyguluyorlar, örneğin maaşları geç veriyorlar, tazminat vermemek için işçinin giriş çıkışını yapıyorlar. Sigortalı çalıştırdıkları yerlerde böyle.”

Emekli olup aynı iş yerinde sigortasız çalışmaya devam eden T. Y. isimli yerli işçi şu sözleri paylaşmıştır:

“İşsiz kalma korkusunu 2000'den sonra yaşamaya başladık, öncesinde öyle bir şey yoktu. Mesela sezonluk çalışma geldi 2002, 2003'ten sonra, sezon bittiği

zaman çıkartıyorlardı işten. Ben o zaman 8 ay boş kaldım. Sonra iş korkusu oldu mesela, kışın ortasında işten çıkartılıyorduk. Şimdi de bazen sezon boşluğu oluyor ama o kadar uzun süreli değil.”

4.2.3. Sektörün Geleceğine Dair Yerli İşçilerin Düşünceleri

Türkiye uzun yıllar göç veren bir ülke konumundayken özellikle Sovyetlerin çözülüşü ve Ortadoğu’daki komşularında yaşanan iç huzursuzluklar sebebiyle 80’lerin sonundan itibaren birçok komşu ülkesinden göç almaya başlamıştır. Son olarak ise Suriye’den gelen son mülteci hareketliliği Türkiye’de sosyo-ekonomik birçok değişikliğe neden olmuştur.

Suriye’den gelen mültecilerin birçoğunun emek yoğun sektörlerle yönelmesi, bu sektörlerde çalışan işçileri de yerinden edebilecek ya da mevcut konumlarını ekonomik olarak aşağı çekebilecek bir noktada durmaktadır. Bu nedenle sektörde bulunan ve uzun zamandır aynı sektörde çalışan işçilere sektörün geçmişteki konumu ile şimdiki konumu arasındaki farklar sorulmuş, sadece Suriyeliler özelinde değil, diğer faktörlerin de toplamıyla sektördeki gidişata dair bakış açıları, kaygıları ve beklentileri öğrenilmeye çalışılmıştır. Ancak görüşme yapılan bu işçilerin hiçbirisinin sektörün ve kendi ekonomik durumlarının geleceğine dair olumlu bir kanaati olduğu söylenemez. Sektörde uzun yıllardır çalışan iki işçi şunları söylemektedir:

E. E.: “Çalışmak isteyen insana iş çok, bir sürü atölye var. Ama tekstilde ücretler çok düşük. Eskiden böyle değildi, diğer sektörlerde göre yüksek ücret alırdık biz. Ben gençken ilk işe girdiğimde babamdan bile yüksek ücret alıyordum. Ama şimdiki gençler tekstile girmiyorlar bile. Patronlar da hep yabancı çalıştırıyor, ücretler de yükselmek bir kenara, günden güne düşüyor.”

A. V.: “Ben 35 yıl önce İstanbul’a gelip bu işe girdim. Biz ilk geldiğimiz dönemde tekstilin gidişatı parlaktı ve Türkiye koşullarında en iyi sektör buydu. Onun için biz bunu tercih ettik, hatta daha çok abilerimiz tarafından yönlendirildik. Ama bugün olsa çalışmak istemezdim. 11-12 saat çalışıyorsun ama bugünün koşullarında bir asgari ücret alıyorsun. Bizim bugün emeğimiz çok ucuz. 35 yıl önce babamızdan çok maaş alıyorduk. O zaman cazipti ama bugün öyle değil maalesef. 90’lı yıllarda yaşanan taşeronlaşma, bugün Suriyelilerin gelmesi, şu bu derken durum gün be gün kötüye gidiyor yani.”

4.3.Çalışan Sayısı

Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik (2016) madde 8 gereğince, “sektör ve illere göre açık iş ve işe yerleştirmeler dikkate alınarak Bakanlıkça, geçici koruma sağlanan yabancı istihdamı kotası değişen oranlarda uygulanabilir” iken mevzuat asıl olarak bize, bir iş yerinde, geçici koruma altındaki yabancı çalışan sayısının Türk vatandaşı çalışan sayısının yüzde onunu geçemeyeceğini söylemektedir. Bunun yanında yine aynı maddenin ikinci fıkrasına göre “toplam çalışan sayısı ondan az olan işyerlerinde, en fazla ‘bir’ geçici koruma sağlanan yabancıya çalışmasına izin verilebilir”. Ancak bu çalışmada gerçekleştirilen saha araştırmasında gözlemlenmiştir ki zaten kayıtsız çalışan Suriyeli işçiler birçok merdiven altı atölyedeki işçilerin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Bu anlamıyla ne yüzde on kotası ne de ‘on kişinin altındaki iş yerlerinde sadece bir tane geçici koruma altındaki işçi çalışabilir kuralı’ uygulanmamaktadır. Ayrıca görüşme yapılan iş yerlerinde Suriyeli işçiler dışında özellikle Afgan, Özbek, Pakistanlı, Somalili işçilerin de yoğun olarak istihdam edildiği görülmüştür. Bu anlamıyla bir kere yabancı işçi çalıştırmaya başlayan iş yeri sahiplerinin bu ucuz iş gücünden vazgeçmeyerek yerli işçilere ödenen maaş ve ek ödemelerden daha az bir maliyetle göçmen işçi istihdam ettikleri somut bir gerçek olarak karşımızda durmaktadır.

4.4.Sektörün Cinsiyet Dağılımı

Başlangıçta görülecek işçiler için cinsiyet ayrımına gidilmezken görüşme sağlanan işçilerin çoğunluğunu erkek işçiler oluşturmuştur. Bunun iki grup açısından farklı iki nedeni bulunmaktadır. Yerli işçilerde bu durumun nedeni, kadın işçilerin görüşme yapmak konusunda çekimser davranması ve hatta korkması olmuştur. Suriyeli işçilerde ise bu durumun nedeni sahada görüşme yapılan atölyelerde –ki bu çalışma sırasında sayılan üç ilçede takribi olarak 35 tekstil atölyesine gidilmiştir- Suriyeli kadın işçi sayısının çok az olmasıdır. Görüşülen yerli işçilere yöneltilen “Gözlemlediğiniz kadarıyla bu sektörde çalışan Suriyelilerin cinsiyete göre dağılımı nasıl? Daha çok kadınlar mı yoksa erkekler mi çalışıyor?” sorusuna 15 yerli işçinin

de tamamı erkeklerin daha çok çalıştığı, sektörde Suriyeli kadın işçileri neredeyse hiç görmedikleri cevabını vermiştir.

M. G. bu konuda şöyle söylemektedir:

“Ben genelde erkek gördüm, hiç kadın görmedim. Bir de eğitimlerinden midir bilmem ama Suriyeli, Özbekistanlı kadınlar genelde hasta bakıcılığı, çocuk bakıcılığı işlerine kayıyorlar. Veya temizlikçi olarak çalışıyorlar.”

Saha çalışmasında tekstil atölyelerinde çalışan 15 Suriyeli işçi ile görüşülmüş fakat bunların sadece 2 tanesi kadın görüşmecilerle gerçekleştirebilmiştir. Bunun haricinde KADAV’da gerçekleştirilen görüşmelerde 3 Suriyeli kadın ile görüşülmesi özel olarak planlanmıştır. Burada Suriyeli kadınların Türkiye’de aktif iş yaşamına katılmamalarıyla ilgili ufak bir parantez açarsak durumu genel kabul gören haliyle toplumsal cinsiyete dayalı rollerin dayattığı zorunluluklarla açıklayabiliriz. Bu noktada ev içi hizmetler Suriyeli kadınların iş gücü piyasasına katılmalarını engeller konumunda durmaktadır ki bunu görüşülen STK temsilcileri de açıkça dile getirmişlerdir. Her bir ailenin çok sayıda çocuğa sahip olması, ayrıca çocuk bakımına ilave olarak yaşlı ve engellilerin bakımı ve evin diğer sorumlulukları da genel olarak bu işlerden sorumlu görülen kadınların çalışmasının önündeki engeller olarak sayılabilir (Pignatti, 2016).

Türkiyeli işçiler açısından baktığımızda, görüşme yapılan kadın işçi sayısının azlığına karşın, Türkiye’de tekstil sektörü genellikle kadın işçilerin tercih ettiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi ise tekstil sektöründe esnek çalışma biçimlerinin yaygın olmasıdır. Yukarıda da belirtildiği üzere sektördeki esnek çalışma biçimleri başka alanlarda iş bulabilecek işçileri sektörden kaçırmakta, vasıfsız iş gücü olarak daha az alanda iş bulabilecek olan kadın işçilerin diğer üretim dallarına göre bu sektörde daha çok yoğunlaşmasına neden olmaktadır.

4.5.Suriyelilerin Toplumsal Kabulü

4.5.1. Etnik, Dini, Kültürel Benzerlik ve Farklılıkların Kabule Etkisi

Suriyelilerin toplumsal kabulü ve uyuma dair belirtilmesi gereken önemli bir nokta bulunmaktadır. Bu da çalışma alanındaki Kürt ve Türk işçilerin Suriyelilere yönelik bakış açısındaki farktır. Suriye’de savaşın ilk başladığı yıllarda Kürt halkının mültecilere yönelik bakış açısı henüz çok sıcak değil iken 2014 yılında çatışmaların Kürtlerin yoğun yaşadığı bölgelere de yayılmasıyla (BBC, 2015B) Suriye’deki Kürt kökenli nüfus yoğun olarak Türkiye’ye gelmeye başladı. Bundan sonra ise Kürtler ve politik temsilcileri Suriyeli mültecilere yönelik çok daha olumlu bir tavır içine girmeye başladılar (Erdoğan, 2018: 79). Saha çalışmasında gözlemlendiği kadarıyla Suriye’den gelen Kürtler ile Türkiye’deki Kürtlerin diyalogu oldukça gelişmiş durumda. Hem Suriye’deki hem de Türkiye’deki Kürtlerin yıllar içinde aşiret ve akrabalık bağlarını ve dolayısıyla kültürlerini önemli ölçüde korumuş olmaları da, aradaki sınır açılıp da Suriyeli Kürtlerin Türkiye’ye göç etmeleri sürecinde Türkiyeli Kürtlerin gelenlere kucak açmasında önemli bir faktör olmuştur (Uluç, 2016: 193).

Ülkeye gelen göçmen grup ile yerli halkın arasındaki etnik kökene dayalı birliktelik konusunda Ciğerci (2016: 113) şunları söylemektedir: “göç alan toplumlarda bazı göçmen gruplar özellikle etnik ve dinsel yakınlık nedeniyle daha sıcak karşılanabilir. Diğer yandan bazı göçmen grupları ise farklı kültürel geçmişe sahip olmaları nedeniyle o toplum tarafından dışlanır ya da kabul edilmeyebilir... Burada belirtilmesi gereken bir nokta da yerli nüfusun göçmenlere karşı tutumunun ülkelerin göç politikaları ile her zaman bağlantılı olmayışıdır”.

Alanda yapılan akademik çalışmalar göstermektedir ki Türkiye’de Sünni ya da Müslüman kimliği ilk elden Suriyelilere yönelik olumlu ve bütünleştirici bir algı yaratmıştı. Ancak göç alan toplumların çoğunda karşılaşıldığı gibi ilk elden misafir olarak görülen Suriyelilerin Türkiye’de kalma süreci uzadıkça, ekonomik maliyetlerinin yarattığı kaygı durumu bu olumlu algının ötesine geçti (Lazarev, Sharma, 2015). Bu çalışmada görüşme yapılan yerli işçilerden Sünnilerin çoğunluğu Suriyelilerle kültürel bağlarının olduğunu fakat bunun çok güçlü olmadığını ifade etmiştir. Kültürel bağlarının daha güçlü olduğunu ifade eden görüşmeciler ise konu ekonomik sorunlara gelince, göçmenlerin uygun şartlar oluştuğunda evlerine geri

dönmesi gerektiğini birçok kez vurgulamışlardır. Bu noktada, yukarıda değinildiği gibi, dinsel ve etnik kimlik her ne kadar bütünleştirici olsa da ekonomik faktörler yerli-göçmen ilişkisinde daha etkin olabilmektedir. Birbirine yakın coğrafyalar, ortak din ve tarihi paydaşlık da bu noktada yaygın kanaati derinden etkilememektedir.

Görüşmelerde iki toplum arasında birçok benzerlik olduğu kabul edilmiş, işçilerin kendisi tarafından dile getirilmiş fakat yine de Suriyelilerle Türk toplumunun yaşam tarzı, kültürel ve ailesel yapılarının birbirinden çok farklı olduğu konusunda ısrar edilmiştir. Özellikle kültüre ve yaşam biçimine dair sorularda, Suriyelilerin kaba, gürültücü, temizliğe dikkat etmeyen ve saygısız olarak algılanmaları Türk toplumu içinde Suriyelilere karşı olumsuz ön yargı ve tutumların yaygınlaştığını göstermektedir.

4.6.Entegrasyon

4.6.1. Yerli İşçilerin Suriyeli İşçiler İle İlişki Geliştirebilme Potansiyelleri

Yerli işçilere yöneltilen, “Suriyeli işçilerle diyalogunuz nasıl? İlk zamanlara göre Suriyelilerle diyalog kurmak kolaylaştı mı yoksa hâlâ zorluk çekiliyor mu?” sorusuna verilen bazı yanıtlar aşağıdaki gibidir:

F. A.(3): “Yanımızdaki işçilerle iletişimimiz şu an çok iyi. İlk zamanlara göre, onlar dil öğrendikçe daha iyi anlaşıyorlar.”

Z. D.: “İlk zamanlara göre benimsedik artık. Diyalogumuz sınırlı ama birbirimizi biraz anlıyoruz.”

Bir aile işletmesinde çalışan M. K.(2) şunları söylemektedir:

“Tabi diyalogumuz gelişti. Yeni geldiklerinde biz onlara hor davranıyorduk, yani kavga falan çıkıyordu. Ama şu an onlara ihtiyaç duyduğumuz için iş konusunda mecbur diyalogu iyi tutuyoruz.”

Bir kısım yerli işçi ise diyalog kurmakta hâlâ sıkıntı çektiklerini dile getirmiştir:

A. V.: “Pek diyalog kuramıyorsun ama iş yerindeki insanlarla da aramızda herhangi bir sıkıntı yok. Sonuç itibariyle biz onlara öcü gözüyle bakmıyoruz. Sonuçta onlar da insan yani hangi milletten olursa olsun. Ama şu var, diyalog kuramıyorsun çünkü dil sıkıntısı var. Yani adamlar Türkçeyi bilmiyor. Onlar da bu sıkıntıyı yaşıyor, kendilerini ifade edemiyorlar. E sen de bu sefer anlamadığın için tepki gösteriyorsun, işverene karşı tavır almak zorunda

kalıyorsun, niye bunları çalıştırıyorsun diyorsun. Mesela işi tam bilmiyorlar, bildikleri işi de düzgün yapmıyorlar.”

M. G.: “İletişim problemimiz var her şeyden önce. Onlar ne kadar Türkçeyi biliyor da olsalar işlerine gelmediği zaman bilmiyorlar, bu bir gerçek yani.”

4.6.2. Çalışma Disiplinine Dair Görüşler

Görüşme yapılan işçilerin Suriyelilerin Türkiye’deki çalışma temposuna ayak uyduramadıkları konusunda ortak bir görüşü olduğu ortaya çıkmıştır. Mülakatların pek çoğunda hem yerli hem göçmen işçilerden edinilen bu ortak görüş Türkiye’deki çalışma koşullarının Suriye’den çok daha ağır olduğu yönündedir. Özellikle çalışma saatleri açısından beliren bu fark Suriyelilerde Türkiye’deki yaşamı sadece çalışmaktan ibaret görme eğilimine neden olurken yerli işçilerde de göçmenlerin çalışmayı sevmedikleri, farklı iş ahlakına sahip oldukları gibi bir düşüncenin oluşmasına neden olmuştur.

Yerli işçilerden ustabaşı olan Z. D. şunları söylemektedir: “Şu an tekstilde çalışmak isteyen yerli eleman yok. Biz de bunun için Suriyelileri işe alıyoruz. Ancak dil konusunda sıkıntı çekiyoruz. Akabinde onların gelmiş olduğu Suriye’de çalışma saatleri daha düşükmüş yanılmıyorsam. Onda bir bocalama oldu, daha rahat çalışıyorlar mesela. Kalite yok, kaliteyi oturtana kadar çok sıkıntı yaşıyoruz. İşimize alışana kadar bayağı bir bocalama oluyor.”

Bütün bu zorluklara karşı Suriyelileri işe almayı neden kabul ettiniz sorusuna ise Z. D. şu yanıtı vermiştir:

“Bizim insancıl bir tarafımız var ya, ihtiyaçları vardı, biz de işe aldık. Sonuçta senin çalışana, onun da işe ihtiyacı var, mağdur insanlar diye kabul ettik onları.”

Sultangazi’de çalışan Kürt kökenli M. E.’ye “Suriyeliler Kürt işçilerin yerini alıyor mu sizce” diye sorulduğunda şu cevap verilmiştir:

“Alıyor ama yerini tutamıyor. İş ahlakı konusunda problem yaşıyoruz. Mesela adam Suriye’de 6 saat çalışıyor, burada aynı sistemde çalışmadığı için, bizim sistemimize de ayak uyduramadığı için fazla rağbet göstermiyorlar. Mecbur kalmadıkları sürece çalışmıyorlar. Çalıştıkları yerde de hani disiplinli çalışmıyorlar, yani bir haftanın iki günü, üç günü illa ki bir bahane bulup gelmiyorlar işe. Onların yerini dolduracak da bir eleman olmadığı için mecbur katlanıyoruz.”

Yerli işçilerden bazıları Suriyelilerin çalışma disiplinine dair şunları söylemektedir:

D. A. :“Suriyelilerde şöyle bir durum var; 50 lira daha fazla veren biri olsun seni hemen silebiliyor, diğer atölyeye geçiyor. Hani bizim gibi milliyetçi tarafları yok. Direk, yani gözü kapalı çalışmak istemiyorum deyip gidebiliyor. Hani işi yarı da bırakabiliyor. Böyle bir durumları da var. O yüzden Suriyelilerin çalışmasına pek de sıcak bakmıyorum. Mesela burada insani durum olduğu için işe alınıyorlar ama son zamanlarda gözleri açıldı. Direk seni silebiliyor. Bu yüzden ben kendi insanımla çalışmayı daha çok isterim, bilirim ki beni satıp gitmeyecek.”

S. A.: “İlk işe girdiklerinde çok mücadeleci oluyorlar, sonra sanki giderek düşüşe geçiyor. Bir düzey vardır onu devam ettirirsin değil mi? Bunlarda o yok.”

M. Y.: “Çalışma saatleri, koşullar aynı ama onlar memnun değiller. Çalışmayı sevmiyorlar, az çalışmaya alışmışlar. Hep basit işleri, tembel işleri seçiyorlar.”

4.6.3. Aynı İş Yerinde Çalışmanın Uyuma Etkisi

Göç alanında yapılan çalışmalar (Pettigrew, 1998; Oliner & Oliner, 1988; Schlueter, Scheepers 2010) birbirleriyle daha yakın temas kuran iki ayrı grup arasındaki önyargının, temas düzeyi arttıkça azaldığını söylemektedir. Elbette ki bu varsayım bütün durumlarda aynı sonucu vermeyebilir. Yapılan saha çalışması temas düzeyi arttıkça ön yargının azaldığını göstermiştir fakat bunun bütün yerlilerde aynı oranda karşılık bulduğunu söylemek yanlış olur. Örneğin iş yerinde Suriyeli bir çalışma arkadaşı bulunmayan ya da daha kısa süredir Suriyelilerle çalışan bir Türk işçinin Suriyeli mültecilere yönelik bakış açısı daha sert ve negatif iken, iş yerinde Suriyeli çalışan bulunan Türk işçilerin tutumu genel olarak daha olumlu görünmektedir. Güngören’de çalışan T. Y. bu duruma dair şunları söylemektedir:

“İş yerindeki Suriyelilerle espri yapıyoruz. İçlerinde Türkçeyi çok iyi bilen var. İlk geldikleri zaman fazla Suriyeli görmüyordum. Buraya işçi aldıklarında gördük. Şu an anlaşabiliyoruz.”

Ancak her ne kadar aynı iş yerinde çalışırken diyalog geliştirebilme ve empati kurabilme potansiyelleri gelişse de yerli işçiler genellikle iş yeri dışında kalan Suriyelileri ayrı değerlendirmiş, onlara karşı negatif düşüncelerini birçok kez dile getirmiştir. Bazı işçiler Suriyelilerle kaynaştıklarını ve iş arkadaşları olan

Suriyelilerle iyi anlaştıklarını söylese de arkadaşları haricindeki Suriyeliler için toplumdaki duyumlarıyla elde ettikleri bazı genel yargıları taşımaya devam etmektedirler. Yapılan görüşmelerin çoğunda bu yargılar; Suriyelilerin çalışmayı sevmedikleri, işten kaçmak için fırsat kolladıkları, iş yerinde fazla mesai yapıldığı zaman ek ücretlere ihtiyaçları olmasına rağmen hiçbir zaman fazla mesaiye kalmadıkları, uzun çalışma saatlerinden şikâyetçi oldukları, eğer daha fazla ücret veren bir iş yeri bulurlarsa hiç düşünmeden ellerindeki işi dahi bırakıp gittikleri, Suriyeli kadınların ellerinin ağır olduğu, yine kadınların çalışmayı sevmedikleri ve çalışmaya alışkın olmadıkları, bu yüzden kadın çalışan sayısının çok az olduğu gibi mevcut durumdan şikâyetçi söylemler sıralanmaktadır. Bunların gerçekliği ne ölçüde yansıttığı sorgulanmadan kabul edildiği ve genellikle birkaç kişide görülen olumsuz davranışın genelleme yapılarak göçmen toplumun tamamına karşı bir ön yargıya dönüştüğü kanısına varılmıştır. Bu ön yargılı tutumlardan bazıları şöyle dile getirilmiştir:

Z. D.: “Türkiye’de kalanlara eğitim verilir mi, bence verilir. Ama bu çok zaman alacak bir şey. Çünkü çok uyumsuzlar, topluma müthiş bir uyumsuzluk var. Eğitimli olanlar uyum sağlayabilir, bence sadece eğitimli olanları Türkiye’de bıraksınlar. Ama onlar da Avrupa’ya gidiyorlar.”

M. K.: “Sen üç beş aile birleşeceksin veya bir semtte yoğunlaşacaksın, oranın yerli insanını canından bezdireceksin, işte konusuna komşusuna huzursuzluk vereceksin. Yani böyle bir şey yok ki. Bu nereden gelirse gelsin, dağdan gelip bağdakini kovmak gibi bir şey.

4.6.4. Dil Problemi

İlk Suriyeli göçmen kafilenin Türkiye’ye gelmesinin üstünden yaklaşık sekiz sene geçti. Bizim bu çalışmada görüşme yaptığımız işçilerin birçoğu ise ortalama beş yıldır Türkiye’de yaşadıklarını ifade etmiştir. Bu nedenle neredeyse hepsinin Türkçeyi anlama ve konuşabilme konusunda orta ve ileri düzeyde olduğunu gördük. Sadece Güngören’de görüşülen iki kadın işçinin iletişimde bazı problemleri olmuş, bu ise iş arkadaşlarının yardımı sayesinde aşılarak görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerde dikkat edilen husus çalışma süresi daha uzun olan Suriyelilerin Türkçe düzeylerinin çok daha gelişmiş olduğudur. Bu ise çalışma yaşamına aktif biçimde katılan göçmenlerin dil ve iletişim problemlerini daha çabuk aştığını göstermektedir.

İş yerlerinde Suriyeli işçilerle gerçekleştirilen mülakatların 13 tanesi erkeklerle yapılmış olup bu görüşmecilerin birçoğu eşlerinin çalışmadıklarını ve Türkçeyi çok az bildiklerini ifade etmişlerdir. Bu nedenle sosyal bir etkileşim alanı olarak iş gücü piyasasına katılmanın göçmen işçilerin entegrasyonu konusunda olumlu bir etki yarattığını söylemek yanlış olmayacaktır. KADAV’da yapılan görüşmeler, derneğin çevirmeni vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Buradaki kadınlar ise hâlihazırda Türkçe atölyesinde ders almaktadırlar.

Türk işçilerin iletişime yönelik bakış açılarına gelirsek, çoğunluğu artık Suriyeli işçilerle asgari düzeyde iletişim kurabildiğini, fakat bunun ötesine geçemediklerini beyan etmiştir.

Görüşmecilerden H. A. Arapça, Kürtçe ve Türkçe olmak üzere üç dil bildiğini, fakat buna rağmen sosyal alanlarda yine de sorun yaşadığını dile getirmiştir:

“Mesela Türkçeyi biraz biliyoruz sonuçta, zor oluyor. Mesela hastaneye gidiyoruz, çalışanların bazıları iyi bazıları kötü. Türkçe bilmiyorsun diye bağırıyorlar, niye buraya geldin diye soruyorlar. Ben diyorum yardımcı kimse olmayacak mı yani? Ben Suriyeliyim, yani insan değil miyim?”

Görüşme yapılan derneklerin her ikisinde de Suriyeli mültecilere yönelik Türkçe atölyeleri bulunmaktadır. Bu anlamda STK’lar alanda yürüttükleri çalışmalarla toplumsal uyum konusunda önemli bir noktada durmaktadır.

Son olarak, görüşme yapılan ve diğer atölyelerden daha büyük ve kurumsal olan Güngören’deki bir fabrikada iş yeri yetkilisi, daha önceden Suriyeli işçiler için bir dil kursu açtıklarını beyan etmiştir.

4.6.5. Suriyelilerin Toplum ve Kültüre Uyum

Görüşme yapılan pek çok Suriyeli, Türkiye’de dini açıdan rahat ettiklerini, giyimlerini, yaşam tarzlarını kısıtlamadıklarını ve herhangi bir Avrupa ülkesine giderlerse bu rahatlığı bulamayacaklarından endişe duyduklarını dile getirmiştir. Ayrıca Türkiye’deki halkların sıcakkanlı olduğunu, bu anlamda iletişim kurmakta çok zorluk çekmediklerini dile getirmişlerdir.

KADAV’da görüşme yapılan üçüncü işçinin söyledikleri pek çok Suriyeli işçinin söylediğiyle kesişmektedir:

“Burası İslami bir ülke olduğu için baştan beri burayı istiyorduk. Burada namaz saatlerinde gidip namaz kılabilirim, başörtülü olabiliyorum. Bu yüzden de Türkiye’de kalmayı tercih ediyorum.”

“Türk halkını, Türk kültürünü, inanç ve düşüncelerini kendinize yakın buluyor musunuz?” sorusuna ise verilen yanıtlar genellikle şu şekildedir:

F. A.(2): “En başta Müslümanız, burada cami var. Suriyeli istediği zaman namaza gidiyor. Bir de yakın yani, biz kendimizi yabancı saymıyoruz, gerçek öyle.”

4.7.Suriyelilerin Kalıcılığına Bakış Açısı

“Evrensel olarak göçün “fitratında” kalıcılık vardır. Şimdiye kadar yaşanan pek çok göç süreci bize göstermiştir ki göç edenler kısa süre içinde geri dönüş gerçekleştirmezse kalıcılıkları artmaktadır. Göçmenlerin geldikleri ülkede yeni bir yaşam kurmaları, iş hayatına katılmaları, çocuklarının bu ülkede doğup büyümesi ve okula gitmesi ve geline ülkenin yaşam koşullarının kendi ülkelerinden daha yüksek olması geri dönüş motivasyonunu azaltmaktadır (Erdoğan, 2018: 17).

Bugün itibariyle Suriye’deki savaşın ve Suriye’den ulus-ötesi göçlerin başlamasının üzerinden sekiz yıl gibi bir zaman dilimi geçmiş bulunmaktadır. Suriyelilerin ilk sığındıkları ülkelerin başında gelen Türkiye’de kalma niyetleri de gün geçtikçe artmaktadır. Burada ekonomik ve sosyal yaşamlarını yeniden biçimlendiren göçmenler artık toplumun birer parçası konumundadır. Ancak göçmenlerin Türkiye’deki kalıcılıklarına bakış açısı Suriyelilerde daha olumlu bir yönde iken yerlilerin pek çoğu göçmenlerin “misafir” oldukları ve artık gitmeleri gerektiği yönünde görüş bildirmiştir.

4.7.1. Yerlilerin Bakış Açısı

“Suriyelilerin Türkiye’deki durumlarının daha kalıcı olduğunu düşünüyor musunuz? Buna nasıl bakıyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar şu şekilde olmuştur:

T. Y.: “Durum kalıcı olacaklarını gösteriyor. Kalıcı olurlarsa ileride büyük sorunlar olur gibime geliyor bana. Çünkü o zaman her yönden haklarını isteyecekler yarın çoğaldıkları zaman. Mesela bugün 5 milyonsa yarın 20 milyon olduğu zaman bir milletvekili de çıkartacaklar. Türkiye’den her şeylerini isteyecekler, sahip olmadığı topraklarda toprak sahibi olmaya çalışacaklar. Mesela bir kan dökmemiş dedelerinden. Bir de nasıl bir insan olduklarını bilmiyoruz ki.”

Suriyelilerin kalıcılığına dair bakış açısını sorduğumuz Z. D. isimli yerli işçi ise şunları söylemektedir:

“Umarım kalıcı olmazlar, ben hiç taraftar değilim. Ya da ayrıştırılmaları gerekiyor. Çünkü çok fazla Suriyeli var, onlar çalıştığı sürece de bizim insanlarımız çok boşta kalıyor. Mesela Almanya karpuz seçer gibi insan seçiyor, bence bizim ülkemizde de olması gerekiyor bu. Bizde herkesi aldılar, işine yarayanları alman lazım hâlbuki.”

Yerli işçilerin çoğunun paylaştığı bir görüşü A. G. şöyle dile getirmiştir:

“İnsani durum olabilir, ama misafir denildi bu insanlara. Sonuçta misafirin de belli bir zamanı var doğru değil mi? Artık gitmeleri gerekiyor. Çünkü eğer savaş bitmişse ya da benim askerim orada şehit olacaksa, hepsinin eli ayağı tutuyor. O zaman savaşsaydın. Benim askerimin orda ne işi var, niye şehit olsun. Burada savaş olsa, o zaman hepimiz savaşırız. Barış olsun, bence ülkelerine gitsinler artık.”

Yerli işçilerden E. E. kalıcılıklarına ve Suriyelileri isteyip istemediğine dair şunları söylemektedir:

“İlerde bu insanlara daha fazla hak verilecek. Mesela sigorta yapılacak ama onlar yine kalmak istemeyecekler. Çünkü onlar çalışma düzeninden şikayetçi, zor geliyor onlara. Hep bekliyorlar ki ekonomik yardım olsun, biraz yüzüstüler. Artık devletin bu yardımları kesmesi gerekiyor.”

Birçok işçiye göre ise Suriyeliler ülke ekonomisi için bir zarar olarak görülüyor. Bu görüşler ise ülkede genç işsizliğinin yüksek olması, ekonomik koşulların zorlaşması ve Suriyelilere devlet bütçesinden para aktarıldığı, bunun ise ülke vatandaşına haksızlık olduğu noktasında birleşiyor.

N. M.: “Suriyeliler çalışmak istemiyorlar. Çünkü neden, bedavadan para alıyorlar. Doktora, hastaneye gittiklerinde kuruş para ödemiyorlar. Bir evde biz bir aile kalırken onlar üç beş aile kalıyor, ev kiralari yükseliyor. Biz bin lira alıyoruz aynı kirayı veriyoruz, onlar yedi, sekiz kişi çalışıp aynı parayı veriyor. Şu an asgarî ücreti düşünürsek onların durumu bize göre hayli hayli daha iyi.”

M. Y.: “Anam babam orda kalsın, ben burada çalışayım diyorlar. Neden? Çünkü burası daha rahat. Devlet her türlü yardımı yapıyor, orada göremediklerini burada görüyorlar. Benim devletim, benim paramla bunlara bakıyor. Ben kesinlikle karşıyım bu duruma.”

Görüşme yapılan atölyelerde patronların Suriyelilere bakışı genellikle yerli işçilerinkinden çok daha sert olmuştur. Çoğunun söylemlerinde göçmen karşıtı izler bulmak mümkündür. Örneğin Suriyeli işçisiyle mülakat yapmak istediğimiz bir atölyenin sahibi, kendi isteğiyle istihdam ettiği işçinin işini hiç beğenmediğini, Türkçe konuşmakta güçlük çektiğini, anlaşılamadıklarını ve ona Türkiye’den gitmeleri gerektiğini söylememizi istemiştir.

4.7.2. Suriyelilerin Bakış Açısı

Suriyelilere geleceğe dair planları ve arzuları sorulduğu zaman büyük bir çoğunluğunun memleketlerine geri dönmek istediği ancak yakın bir gelecekte ülkelerinde barış ve huzurun sağlanacağına dair inançlarının olmadığı ortaya çıkmaktadır. Özellikle memleketlerinde ekonomik ve sosyal yaşamın çok kötü bir durumda olması onların kısa vadede ülkelere dönebileceklerine dair inançlarını kırmış görünmektedir. Türkiye’ye gelmeden önce işlettikleri ya da çalıştıkları iş yerlerinin, tarlalarının, atölyelerinin zarar gördüğünü ve bunlar yeniden düzenlense dahi Suriye’de ekonominin bittiğini, bu nedenle orada yaşamlarına devam edemeyeceklerini pek çok işçi dile getirmiştir. Ayrıca politik sebepler de dönmelerinin önünde büyük bir engel olarak durmaktadır. Suriye’de yakın akrabası kalmayan birkaç Suriyeli ise bundan sonra Türkiye’de kalıcı olacaklarını ya da üçüncü bir ülkeye göç edebileceklerini beyan etmiştir.

F. A.(2): “Her şey normale dönerse tabi geri gideceğiz. Çünkü annemizi, babamızı beş, altı yıldır görememiştir. Bu da yani bizim hakkımızdır. Onun dışında biz burayı Suriye gibi sayıyoruz artık”

A. D.: “Çocukların geleceği için üçüncü bir ülkeye göç etmeyi de düşünüyoruz. Savaş biterse bile hükümet aynı kalacak, ondan dolayı Suriye’ye dönemeyiz.”

İ. A.: Savaş bitse de maalesef geri dönemeyiz. Her şey bitti artık orada, eskisi gibi değil. Suriye’deki savaş çok büyük, normal savaş değil. Hâlâ savaş bitmedi. İş kalmadı eskisi gibi. Memleketimizde eski insan, eski hemşeri, eski komşu kalmadı.”

Türkiye’de kalmak istemeyip memleketine dönmek isteyen Suriyeliler için en büyük itici güç Türkiye’deki ekonomik zorluklardır. Göçmenler, Suriye’de genelde sadece bir kişinin çalıştığı bir ailenin rahatça geçinebileceğini, ama Türkiye’de bunun imkânsız olduğunu ifade etmektedir. Özellikle ev kirası ve gıda harcamalarının çok yüksek olması; ailedeki kadınların çocuk bakımından sorumlu tutulması dolayısıyla çalışamaması ve tek bir kişinin kazandığı ortalama 2000 TL gelirin hanenin harcamalarına yetmemesi Türkiye’de yaşamaya dair en büyük şikâyet konusunu oluşturmaktadır.

R. M.: “Savaş biterse ülkeme dönerim. Orada akrabalarımız ve evimiz var... Aslında Türkiye’yi de çok seviyorum ve burada kalırsam olumlu bir gelecek olabilir. Sadece bizim paramız olmadığı için zorluk çekiyoruz. Orada evini satıp burada iş kuran akrabalarımız vatandaşlık aldı. Aslında iki ülke arasındaki en büyük fark ekonomik.”

M. M.: “Türkiye’de kalırsak tek yapacağımız çalışmak olacak. Bunun için dönmek istiyorum.”

4.8.KADAV’da Gerçekleştirilen Görüşmeler

KADAV’da görüşülen ilk Suriyeli işçi tekstilde üç ay çalıştığını, o dönemde haftada 6 gün, günde 12 saat çalışmasına rağmen sadece 900 TL ücret aldığını belirtmiştir. Çalışırken sigortasının olmadığını, zaten yaptıramayacağını, yaptırsa Kızılay’dan aldığı yardımın kesileceğini dile getirmiştir. Çalıştığı yerde sadece zamanda ve parada bir ayrımcılığa maruz kaldığını, bunun dışında bir ayrımcılık hissetmediğini söylemiş ancak çalıştığı yerdeki Türklerin onunla konuşmayı dahi denemediğini de ifade etmiştir. İş yerindeki ayrımcılığın çoğunluğunu ise patronun yaptığını dile getirmiştir.

KADAV’daki ikinci Suriyeli görüşmeci bir dönem tekstilde ortacı olarak çalıştığını, günde 12 saat, haftada 6 gün gibi çalışma süreleri olmasına karşın 850 TL ücret aldığını söylemiştir. Türkiye’yi tercih etme nedeni ise Filistinli olması ve başka bir ülkeye de gitme hakkının olmamasıdır. Suriye’de iken de Filistin’den gelen bir mülteci olduğunu, orada kendilerine vatandaşlık verilmediğini, ayrıca Türkiye’de de kimlik çıkaramadıklarını belirtmiştir. Türkiye’nin halkı ve gelenekleri kendilerine yakın olduğu ve İslam ülkesi olduğu için Türkiye’de kalmayı istediğini, ayrıca

Türkiye’de kalırsa belki vatandaşlık alabilme şansının olabileceğini ama Suriye’de bunun olamayacağını ifade etmiştir. Tekstilde çalışmayı ise kayıtsız çalışılabildiği için tercih ettiklerini belirtmiştir. Ayrıca ayrımcılığa maruz kalıp kalmadığına dair soruya da maaşlar konusunda bir ayrımcılık yaşadıkları cevabını vermiştir.

KADAV’daki üçüncü işçi, Sefaköy’de gömlek yapan bir fabrikada çalıştığını, evlerinde 6 kişinin yaşadığını, 2 kişinin çalıştığını ve ailenin aylık gelirinin en fazla 2500 TL, kiralarının 900 TL olduğunu söylemiştir. Gelirin çoğunun kiraya ve faturalara gittiğini, geri kalanın ise hasta babalarının ilaç masrafına ayrıldığını belirtmiştir. Ayrıca annesinin de engelli olduğu, kurumlara yardım için başvurduklarını, ancak evde 2 kişi çalıştığı için yardım alamadıklarını belirtmiştir. Şu anda kendisinin dikişi yeni öğrendiğini, daha hızlı olması gerektiğini ve 1000 lira maaş aldığını belirtmiştir. Daha az maaş almasını işvereni de kendisi de yavaş olmasına ve işi bilmemesine bağlamaktadır.

4.9.Alanda Görüşme Yapılan İki STK’nın Uyum Sürecine Dair Bazı Çalışmaları ve Görüşleri

Göçmenler alanında çalışan iki dernekle yaptığımız görüşmelerde derneklerin ilk elden psiko-sosyal destek çalışmaları yaptığını, daha sonra ise meslek edindirme ve dil kursları vererek hem toplumsal entegrasyona hem de göçmenlerin sosyal hayata aktif katılımına katkıda bulunduklarını gördük. Bunu yaparken diğer kurumlarla da iş birliği içinde çalıştıklarını ifade eden ASAM temsilcilerinin söylediği sözleri şu şekilde aktarabiliriz:

“İlk başlarda daha çok birebir danışmanlık yaparken, çünkü ihtiyaç o yöndeydi, şimdi biraz daha sosyal uyum, yerel halkla mülteciler ne yapabilir, mülteciler bu ülkede geleceklerini nasıl inşa edebilirler, yerel halk bunu nasıl kabul eder gibi çalışmaları yürütüyoruz. Bu yüzden yerel otoritelerle de iş birliği içindeyiz”

“Özel sektörle de iletişime geçiyoruz. İş piyasasının ihtiyaçları neler, bu noktada mülteciler nerede durmalı ya da iş piyasası mültecilere nasıl bakıyor gibi konular üzerine işverenlere, mültecilere ya da danışanları olan diğer derneklere eğitimler veriyoruz.”

KADAV göçmen kadınlara yönelik cinsiyet temelli şiddet ve ayrımcılıkla mücadele için danışmanlık desteği ve yerinde destek çalışmaları yürütmektedir. Görüşmeyi gerçekleştirdiğimiz yer, meslek edindirme ve dil kurslarının verildiği Küçükçekmece’de bulunan ‘yerinde destek merkezi’ idi. Dernek, bu kurslar aracılığıyla göçmen kadınların aktif olarak sosyal hayata ve iş gücü piyasasına katılmasını amaçlamaktadır. Birçok biçimde cinsiyet eşitsizliğine maruz kalan kadınların savaştan ve göçmenlik durumundan en çok etkilenen kesim olması dernek temsilcileri tarafından şu şekilde dile getirilmektedir:

“Bu tür toplumsal olaylarda kadınların bundan etkilenme biçimi çok daha farklı, çok daha ağır oluyor. Çünkü zaten var olan toplumsal yükleri daha da ağırlaştırmış oluyor.”

Göçmenler alanında çalışma yürüten derneklerin içinde ASAM yaygın bir ağa sahip olması nedeniyle önemli bir noktada durmakta olup pek çok Suriyelinin de ilk başvurduğu kurumlardan bir tanesidir. Dernek temsilcisi mültecilere ne ölçüde ulaşabildikleri sorusuna şu aktarımla yanıt vermiştir:

“ASAM 24 yıllık bir geçmişe sahip, bu alanda oldukça deneyimi var. Bu nedenle biri yeni gelirse, içinde olduğu komünitesi genelde ona ‘bir ASAM’a git’ diyor. Bir taraftan böyle akan bir iletişimimiz var. Bir yandan da biz yaygın bir ağa sahip olduğumuz, sahada olduğumuz için halka ulaşmamız kolay oluyor.”

Son olarak, görüşmelerde, Suriyelilerin iş gücü piyasasına katılmasına yönelik şunlar söylenmiştir:

ASAM: “Mevcut durumda Türkiye’de bir işsizlik sorunu vardı. Ama artık iş gücü piyasasına katılım zorunlu, bu insanlar artık burada yaşayıp hayat kurmak zorundalar. İçlerinde kalifiye de olan bir emek göçü var. Bunun Türkiye iş piyasasında yer alması gerekiyor.”

KADAV: “Aslında iş gücü piyasalarına katılımlarını artırmaya çalışıyoruz. Özellikle bu üretim atölyelerinin ve istihdam çalışmalarımızın temelinde de nitelikli iş gücü piyasasına katılım var. Ama tabii bunun bir tarafını savunuculuk olarak, bir tarafını da buradaki faaliyetler olarak yapıyoruz. Savunuculuk kısmında da özellikle Türkiyelilerle eşit şartlarda çalışabilmeleri ve o haklara sahip olabilmeleri üzerinden bir savunuculuğu kurgularken, öbür taraftan da meslek edindirme, istihdam olanaklarını artırma, kendilerini geliştirmelerini sağlama gibi faaliyetler de ayrı bir koldan ilerliyor. Ana faaliyet alanlarımızdan bir tanesi, iş gücü piyasasına kadınları dâhil etmek.”

Görüşülen her iki STK’da olduğu gibi alandaki pek çok STK’nın da Suriyeli göçmenlerin ilk geldiği dönemde bireysel psiko-sosyal destek çalışmalarına ağırlık verdiğini, daha sonra ise mültecilerin sosyal hayata katılımını kolaylaştırmak için çeşitli atölyeler ve çalışmalar yürüttüğünü görebiliriz. Bu anlamda sivil toplum kuruluşlarının göçmenler ve yerlilerin entegrasyonunda önemli bir noktada durduğunu ifade etmek gerekir. Devletin göçmenler konusundaki çalışmalara desteğinin olumlu ve yapıcı olduğunu belirten her iki STK temsilcileri de alanda birçok çalışmada pek çok kamu ve özel kurumla iş birliği yaptıklarını dile getirmektedir. Yalnız her iki STK’daki görüşmede de toplumda Suriyelilere yönelik var olan ön yargılı yaklaşımların ve yanlış bilgilerin temelini medyadan kaynaklanabildiği; bu anlamda toplumdaki söylentilerin önüne geçilmesinin yine bu bilgi kirliliğinin aşılması ile giderileceği ve medyanın da bu konuda önemli bir araç olabileceği konusunda fikirler beyan edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Suriye’de savaşın başlamasıyla beraber Suriye’den Türkiye’ye yönelen göç dalgası, toplumda çeşitli ekonomik ve sosyal değişimlere neden olmuştur. Göçmen nüfusunun fazla olması bu değişimleri daha da derinleştirmektedir. Bugün karşımıza çıkan en önemli gündem ise göçmen ve yerli toplumun uyum sürecidir. Türkiye 1980’li yılların sonuna kadar göç konusunda bir kaynak ülke ve geçiş ülkesi statüsündeyken, 1989’da Bulgaristan’dan gelen Türk soyluların göçü (Ciğerci, 2016), daha sonra özellikle 1991’deki Körfez Savaşı ve yine 90’larda gerçekleşen Bosna, Kosova ve Makedonya’dan gelen göçlerle birlikte bir hedef ülke konumuna dönüşmeye başlamıştır (GİGM, 2015). Bu süreç Suriye’de patlak veren savaştan sonra oldukça hızlanmış ve Türkiye bugün dünya üzerinde en çok sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke konumuna gelmiştir (UNHCR, 2018).

Suriye’deki savaş ve çatışma ortamının kolayca sona ermeyeceği algısı Suriyelilerin Türkiye’deki konumunu misafirlikten çıkarmış ve göçmenlerle yerli halk arasındaki ilişki de bu doğrultuda yeniden biçimlenmeye başlamıştır. Tehdit

teorisinde açıklanan (Stephan, Stephan 1996) ‘gerçekçi tehdit’in unsurları bugünün Türkiye koşullarında yerli halk arasında görece yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu durum kendisini en yoğun biçimde iş gücü piyasasında göstermektedir. Zira yapısal işsizliğin mevcut olduğu Türkiye’de insanların en temel korkusu da var olan işlerinin elinden alınacağı ya da ücretlerin aşağı çekileceği yönünde olmakta ve bu da göçmenlere yönelik tutumlarını etkilemektedir. Ekonomik koşullar göz önünde bulundurulunca, bu değişimin yönü olumsuz olmaktadır.

Bu tez için gerçekleştirilen saha çalışmasından elde edilen bulgular, göçün ilk yıllarında ortaya çıkan insani yardım ve “misafır-ev sahibi” ilişkisinin zamanla yerini olumsuz tutum ve algılara bıraktığını göstermektedir. Sürecin başında savaş ve çatışmaların bu kadar büyüyeceğinin ve göçmen nüfusunun bu kadar çok olacağının kestirilememesi Suriyelilere misafır statüsü biçilmesine ve bu da halk arasında ‘göçmenlerin belirli bir zaman sonra gitmeleri gerektiğine’ dair bir düşüncenin oluşmasına neden olmuştur. Ancak bugün göçün süresinin uzaması ve Suriyelilerin varlığının daha çok görünür olması yerlilerin çoğu arasında hoşnutsuzluk yaratmaktadır.

Göçmenlere yönelik bakış açısı bütün toplumlarda olduğu gibi Türkiye’de de medya, yayın organları günlük dil ve iç ve dış politikadan başlayarak şekillenmektedir. Bu anlamda göçmenlerin Türkiye iç politikasında çekişmeli bir gündem malzemesine dönüştürülmesi ve medyada son zamanlarda göçmenlerin sık sık suç fiilleriyle anılması, Türkiye’de yerli halk arasında göçmenlere yönelik negatif bir algının oluşmasına büyük oranda etki etmiştir. AB tarafından göçmenlere karşı kapalı kapı politikası uygulanması ve ‘Avrupa Kalesi’ düşüncesi dâhilinde Avrupa kıtasına yönelecek bir göç dalgasının tampon bölge olarak görülen Türkiye tarafından tutulmasının ise birçok kez dile getirilmesi Suriye krizinin insanî boyutunun üstünü kapatmaktadır. Bütün bu politik söylemler ve uygulamalar göçmenleri adeta sınır kapılarından geçmemesi gereken yasaklı bir maddeymiş gibi lanse etmekte, toplum arasında onları kimse tarafından istenmeyen ‘bir grup insan’ olarak göstermektedir.

Göçmenlere yönelik bakış açısında devletin kullandığı dil ele alınması gereken temel kaynaklardan bir diğeridir. Türkiye'nin 2013 ve 2014'de çıkardığı yasal düzenlemelerde Suriye'den gelen mültecileri tanımlamak için kullandığı 'geçici koruma statüsü' de bu anlamıyla ele alınması gereken bir statüdür. Mevcut yasal düzenlemelerde geçen tanımlamalar ve statüler göçmenleri ülkenin temel birer öznesi olarak belirtmekten ziyade ikinci sınıf ve misafir konumundaki geçici kişiler olarak ele almaktadır (Erdoğan, 2018). Bunun giderilmesine yönelik önemli bir adım ise Türkiye'nin Cenevre Sözleşmesi'ne koyduğu coğrafi bölge çekincesini kaldırması ve Suriye'den gelenlere de mülteci statüsünü tanımasıdır. Bu statü sayesinde göçmenlerin temel hak ve özgürlükleri uluslararası hukuk normlarınca da koruma altına alınmış olacaktır.

Araştırmada görüşme gerçekleştirilen birçok yerli işçi, Suriyeli göçmenlerle kültürel olarak çok büyük bir çatışma yaşamadıklarını beyan etmiştir. Ancak aynı işçiler, göçmenlerin artık Türkiye'de kalmalarını istemediklerini de söylemektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki, yerli halk, Suriyeliler ile hem komşuluk hem de dindaşlık ilişkisi kurabilmiştir. Bunun yanında Suriyelilerin Türkiye'de bulunmasında, toplumda birçok alanda görünür hale gelmelerinde, iş gücü piyasasında yer edinmelerinde ve kendi kültürlerini Türkiye'de de sürdürmelerinde yerlilerin kendileri için bir tehdit unsuru da hissetmektedirler. Özellikle görüşmelerin çoğunda "bizim insanımız işsizken onların çalışması", "bizim askerimiz orada şehit olurken onların burada güzel bir hayat yaşaması" gibi söylemler göçmenlere yönelik olumsuz tutumların çoğunlukla ulusalcı bir savunma mekanizması, bazen de ırkçı tutum ve davranışlara evrilebileceğini göstermektedir.

Saha çalışmasındaki görüşmelerden elde edilen bulgulara göre iki farklı sonucun ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bunlardan ilki ekonomik koşulların kötü, iş gücü piyasalarının durgun olduğu Türkiye'de en yoğun iş gücü talebine sahip sektörlerden biri olan tekstil sektöründe dahi yerli işçilerle göçmen işçiler arasında rekabetin mevcut olduğudur. Bunun yanında ikinci olarak ortaya çıkan nokta, ortak kamusal alanda buluşan göçmenler ve yerliler arasında ileriye dönük uyum ilişkisinin geliştirilebilmesinin de kayda değer bir ihtimal olduğudur. Toplumun genelinde yaygın olan göçmen karşıtlığı ancak kurulacak sağlıklı ilişkiler ile azaltılabilir. Fakat

bunun için yerlilerin, göçmenlerin işlerini ellerinden alacağına dair korkularının giderilmesi gerekmektedir. Bu süreç etnik çatışmayı tamamen bitirmese bile aradaki rekabeti törpüleyebilir.

Suriyeli ve yerli işçilerin karma olarak çalıştıkları atölyelerde gerçekleştirilen görüşmelerde yerli işçilerin Suriyelileri kendilerine ya da Türkiye'nin ekonomik yapısına bir tehdit olarak gördükleri sonucu ağır basmaktadır. Bu noktada birçok işçi Türkiye ekonomisinin mevcut olumsuz gidişatı ile göçmenlerin varlığını ilişkilendirmekte, göçmenlere yapılan maddi yardımı olduğundan fazla algılamakta, düşük ücretlere çalışmalarını ise iş gücü piyasasındaki ücretleri düşürdüğü için kendilerine bir tehdit olarak görmektedir. Göçmenlerle olan diyalogları ise genelde iş ilişkisi ile sınırlı kalmaktadır. İş yerindeki çalışma arkadaşlarıyla aralarında bir problem olmadığını belirten yerli işçilerin çoğu iş yeri dışında Suriyeli göçmenlerle yakın bir ilişki kuramadıklarını ifade etmektedir. Bu anlamda temas teorisinin varsayımları günümüz rekabetçi ekonomik koşullarında var olan sosyal gerçekliği tam anlamıyla yansıtamamaktadır. Zira görüşme yapılan yerli işçilerin çoğu göçmenleri kendilerine, ülke ekonomisine ya da geleceğine yönelik bir tehdit olarak görmektedir. Bu ise yerli görüşmecilerde daha çok genç işsizliğe yapılan vurgu, Suriye'deki savaşa Türkiye'nin de askerleriyle dâhil olması ve son olarak Suriyelilere yapılan sosyal yardım harcamalarından duyulan rahatsızlıkla ifade edilmiştir.

Göçmenlere yönelik ayrımcı tutum ve davranışların maddi temellerine vurgu yapan bölünmüş iş gücü piyasası teorisi bu çalışmanın konusunu oluşturan göçmen-yerli işçi diyalogunda daha açıklayıcı olmaktadır. Bu teoriye göre piyasada birbirini yerinden etmeye çalışan ve biri daha düşük ücret alan iki grup işçi ve kârını maksimize etmeye çalışan bir sermaye sahibi vardır. Sermaye sahibinin kârını maksimize etmesi ise piyasaya sonradan giren ve etnik olarak farklı olan işçilere düşük ücret vermesi sayesinde gerçekleşecektir (Bonacich, 1972). Teoride verilen bu şablon Türkiye'deki gerçekliğe de büyük oranda uymaktadır. Zira bu araştırmada ve diğer pek çok araştırmada (Erol v.d., 2017; Kaygısız, 2017; Mutlu v.d., 2018) görüldüğü gibi Türkiye'deki Suriyeli işçiler yerlilerden daha düşük ücret almakta, yerliler bu durumdan memnuniyetsizliklerini dile getirmekte, işverenler ise daha

ucuz olan göçmen emeğine gün geçtikçe daha çok rağbet etmektedir. Bonacich'in (1972) vurguladığı şekliyle iş gücü piyasasında var olan üç aktör içinde düşük ücretlere ve bu nedenle emek sömürüsüne maruz kalan taraf göçmen işçiler olurken, piyasada haksız rekabet koşullarına maruz kalan ve önceki konumları ve statüleri sarsılan taraf ise yerli işçiler olmaktadır. Her durumda bu ilişkiden kârlı çıkan taraf ise ucuza çalıştırarak göçmen emeğini kullanan ya da göçmenlerin piyasadaki varlığı ile yerli işçileri tehdit edebilecek olan sermaye sahipleri olmaktadır. Bu durumda ise yine bölünmüş iş gücü piyasası teorisinde vurgulandığı gibi yerli işçiler kendi konumlarını korumak için göçmenlere yönelik etnik dışlama davranışı içerisine girmektedir.

Teoriyle paralel olarak Türkiye'de de göçmen işçilere yerli işçilere verilenden daha düşük ücret verilmesi genelde enformel çalışma biçimlerinin yaygın olduğu ve daha çok vasıfsız işçilerin istihdam edildiği sektörlerde gerçekleşmektedir. Zira göçmen işçiler, iş gücü piyasasında yerli işçiler tarafından çok tercih edilmeyen, emek-yoğun işlerde, düşük ücretlerle çalışmaya daha çok yatkındır (Marks, 1981: 306). Görüşme yapılan atölyelerde işveren ve bir kısım çalışan ise bu durumu, Suriyeli işçilerin dil bilmemesi ve iş bilmemesine bağlamaktadır. Ayrıca pek çok işçiye göre göçmen işçilerin kayıtsız çalıştırılması ve dolayısıyla daha az maliyete sahip olup patronların tercih sebebi olmasının önüne ancak devlet denetimlerinin sıklaştırılması ile geçilebilir. Gerçekten de somut durumda kâr güdüsünden vazgeçmeyecek sermaye sahiplerine karşı hem göçmen işçiye hem yerli işçiye korumanın yöntemi yabancıların çalıştırılmasına dair yasal düzenlemeleri daha uygulanabilir kılmak, haksız rekabete neden olan ve çift taraflı sömürüyü doğuran bu duruma karşı yaptırımları artırmak ve bu yaptırımları etkin bir biçimde uygulamaktan geçmektedir.

Bölünmüş iş gücü piyasası teorisine göre göçmenlerin kaynak ülkesinin ekonomik ve sosyal koşullarının varış ülkesine göre daha kötü durumda olması göçmenleri bu düşük ücretleri kabul etmeye daha yatkın kılmaktadır. Türkiye'deki duruma bakarsak Suriyeliler ekonomik amaçlı hareket eden göçmenler olmamalarına karşın, savaş ve ölüm tehdidinden dolayı Türkiye'ye sığınmış, zorla yerinden edilmiş kişilerdir. Temel göç nedenleri güvenlik olmasına karşın savaşın bitmemesi ve

ülkenin ekonomik, politik ve sosyal olarak savaştan önceki koşullarına dönmemesi sebebiyle ülkelerine geri dönememiş ve burada yeni bir yaşam kurmuşlardır. Görüşme yapılan birçok Suriyeli göçmen, ülkelerinde savaştan önce hem ekonomik hem sosyal olarak çok rahat ettiklerini, ancak savaşıla beraber Suriye’de yaşanabilir koşulların kalmadığını ve bu yıkımın da kısa sürede toparlanamayacağını ifade etmişlerdir. Yakın zamanda geri dönme imkânlarının olmaması, Türkiye’ye gelirken yanlarında getirdikleri kısıtlı ekonomik varlıklarının tükenmesi ve Türkiye’deki ekonomik koşulların zorlaması sebebiyle Suriyeli göçmenler de iş gücü piyasasındaki en düşük ücretli ve en ağır çalışma koşullarına sahip işleri kabul etmek zorunda kalmaktadırlar. Tekstil sektörü de emek-yoğun bir sektör olması ve genellikle vasıfsız iş gücüne ihtiyaç duyması sebebiyle Suriyeli işçileri kendine çeken temel sektörlerin başında gelmektedir.

Göçmen işçilerin düşük ücretleri kabul etmesi doğalında iş gücü piyasasındaki ücretleri aşağı çekecektir. Sahada yapılan görüşmeler göstermiştir ki yerli işçilerin işsiz kalma korkusu şu an için çok yüksek olmasa bile ücretlerin aşağı çekileceği yönündeki korku yaygın bir kanaate dönüşmüştür. Bu durumdan hem göçmenleri hem işverenleri sorumlu tutan yerli işçilerin çoğunun, işsizliğin yüksek olduğu Türkiye’de göçmenlerin istihdam edilmesine karşı olumlu bir tavır içinde olmadıkları gözlemlenmiştir. Ekonomik koşulların zorluğu yerli işçilerde göçmenlere yönelik dışlayıcı tutumların oluşmasına neden olmuştur. Bu dışlayıcı tutumlar ise yerli toplum ile göçmen toplumun uyum süreçlerinin önünde önemli bir engel teşkil etmektedir. Binlerce mültecinin, yerel iş gücü piyasasına yıkıcı bir etki yapacağı, piyasanın istikrarını bozacağı büyük bir olasılıktır. Ancak bugün pek çok ulusal ekonomiyi yönlendiren neoliberal piyasacı bakış açısına göre bu kadar büyük sayıda mültecinin varlığı ve iş gücü piyasasında çalışarak kazanç elde etmeleri piyasaların genişlemesine ve güçlenmesine de vesile olabilir (Bidinge, 2015). Bu bakış açısına göre, göçmenlerin piyasadaki tüketici konumu da düşünülerek ekonomik bir canlanmayı oluşturabileceği gerçeğini gözetmek gerekir. Üretimdeki artış ve piyasaların genişlemesi ülke ekonomisi için uzun vadede bir avantaja dönüştürülebilir.

Devletin verdiği maddi desteğin sınırlı olması ve bir süre sonra azaltılarak sona ereceği gerçeği Suriyelilerin kendi geçimlerini sağlamasını zorunlu kılmaktadır. Asgarî yaşam standartlarını sağlamak ise ancak düzenli bir gelir ile mümkün olabilir. Bu nedenle Türkiye'deki Suriyelilerin çalışma haklarının yeniden düzenlenmesi, çalışma izni alma süreçlerinin kolaylaştırılması, her bir Suriyelinin tek başına ve bir iş yeri gösterme zorunluluğu olmadan çalışma izni alabilmesinin sağlanması ve böylece durumun işverenin inisiyatifinden çıkarılması, sahadaki denetimlerin sıklaştırılması ve kaçak göçmen işçi çalıştıran işverenlere ciddi yaptırımların uygulanması, ama aynı zamanda göçmen işçi çalıştırmanın da işverenler nezdinde teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu teşvik örneğin göçmenlerin sigorta primlerinde yapılacak devlet desteği şeklinde olabileceği gibi bazı sektörlerde belirli sayıda mülteci çalıştırılmanın zorunlu tutulmasına kadar varan yaptırımlar şeklinde de olabilir. Yabancı işçileri kayıtsız çalıştırmanın önüne ancak devlet denetimi ile geçilebilir. Şu an için yapılan denetimler son derece yetersizdir. Sahada görüşülen birçok yerli işçinin talebi de devlet denetimlerinin, desteklerinin ve teşviklerinin artırılması yönündedir. Tüm bunlarla beraber göçmen işçilerin iş gücü piyasasındaki konumlarıyla ilgili temel bir politika değişikliğine gidilmedikçe ne kadar sık denetim yapılırsa yapılsın işverenlerin kaçak işçi çalıştırmasının, göçmen emeğini sömürmesinin ve bunun sonucunda piyasadaki işçi ücretlerinin düşmesinin ya da işçinin emeğinin değersizleştirilmesinin önüne geçilemeyecektir.

Ekonomik sorunlarla aynı anda ele alınması gereken bir diğer temel gündem sosyal ve kültürel uyum çalışmaları üzerine olmalıdır. Türkiye'de Suriyelilere yönelik sahada birçok uyum çalışması çeşitli devlet kurumları ve STK'ların ortak çabaları sonucunda gerçekleşmektedir. Bu anlamda eğitim ve sağlık alanlarında önemli adımlar atılmıştır. Ancak bu uyum çalışmalarının başarıya ulaşması için politik söylem boyutunda desteklenmesi de önemlidir. Kültürel ve sosyal uyum çalışmaları göçmenlere yönelik ön yargıları azaltacak, toplumdaki bilgi kirliliğini engelleyecek ve bu da yerli halk içindeki anksiyeteyi azaltarak göçmenlerin bir tehdit unsuru olarak algılanmasının önüne geçecektir.

Azınlık grup, etnik kökene dayalı bir göçmen grubu ifade ediyorsa, burada otorite desteği ile sağlanan azınlık grup ile çoğunluk grup arasında kurulan ilişki

uyum sürecinin temel belirleyicisi olacaktır. Etnik kökeni dolayısıyla farklı gruplar için de söylenebilir ki; kişinin içinde bulunduğu toplumsal grupta aidiyet bağı tamamen sabit değildir ve bu bağ, yeni bilgiler toplandıkça, yeni durumlara geçildikçe zamanla değişebilmektedir (Quinn ve Chaudoir, 2009). Dolayısıyla etnik olarak farklı göçmen grupların da geldikleri toplumdaki yaşama ayak uydurabilmesi, onun içinde kendi özelliklerini de kaybetmeden uyum sağlayabilmesi özellikle toplumdaki kültürel yapıya ve politik figürlerin toplumu bu noktadaki cesaretlendirmesine bağlıdır.

Son olarak Türkiye'nin Suriyeli mülteci hareketliliğine yönelik acil olarak çıkardığı ve pek çok soruna hızlı bir şekilde yanıt veren, ancak uzun vadede Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki uyum süreçlerini zorlaştıracak olan geçici koruma statüsü hakkındaki YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği'nin tekrar gözden geçirilmesi gerekmektedir. Bu kanun ve yönetmelik ile Türkiye, Suriyeli mültecileri 'misafir' olarak addetmekte ve hak ve sorumluluklarını da bu doğrultuda vermektedir. Ancak 2011'den beri devam eden göç süreci neticesinde ülkede 4 milyona yaklaşan Suriyeli nüfusunun oluşması ve bu nüfusun geri dönme sürecinin kolay olmayacağı ve hatta birçoğunun belki de hiç geri dönmeyeceği düşünülürse Suriyelileri 'geçici koruma' altına almanın kesin bir çözüm olmayacağı görülmektedir. Geçici koruma statüsü, bugün devletlerce, kendilerine daha az sorumluluk yüklenmesi nedeniyle tercih edilmektedir (Voutira ve Dona, 2007: 167). Ancak bunun uzun vadeli sonuçları düşünülürse, göçmenlerin kamusal alana katılımı, yaşadıkları toplumda söz sahibi olabilmeleri, yerli halkla iletişimlerini geliştirmeleri, toplumda misafir olarak görülmemeleri, toplumun bir parçası olarak bakılıp sağlıklı bir entegrasyon sürecinin sağlanması gibi önemli konuların önünde bir engel olarak karşımıza çıkabileceği ya da en azından bu süreçleri ileriye taşımayacağı açıktır. Bu noktada, en kalıcı ve sağlıklı çözüm, Türkiye'nin, Cenevre Sözleşmesi'nde tanımlanan mültecilik statüsüne dair coğrafi sınırlama çekincesini kaldırması ve Suriyeliler için de bu statüyü kabul etmesidir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N.: 2017 **Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akalın, A.: 2016 “Açık, Döner, Mühürlü Kapılar: 20. Yüzyılda Batı/Doğu Ekseninde Emek Göçünün Seyri”, **Küreselleşme Çağında Göç** (Der. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner), İstanbul, İletişim Yayınları, s. 89-106
- Allport, G. W.: 1954 **The Nature of Prejudice**, Cambridge, Perseus Books.
- Aygül, H. H.: 2018 “Mülteci Emeginin Türkiye İşgücü Piyasalarındaki Görünümü ve Etkiler”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Cilt: 9, Sayı: 20, 68-82.
- Ataman, H.: 2015 “Mülteci mi, Sığınmacı mı, Misafir mi?”, **Görüş Dergisi**, Sayı:

88, 26-33.

- Auerhahn, K.: 1999 “The Split Labor Market and the Origins of Antidrug Legislation in the United States”, **Law & Social Inquiry**, Vol. 24, No. 2, pp. 411-440.
- BBC: 2015A Göçmenlere tekme atan kameraman: Kalpsiz bir ırkçı değilim, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150911_macar_kameraman, Erişim Tarihi: 19.02.2019.
- BBC: 2015B Syria: Mapping the conflict, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-22798391>, Erişim Tarihi: 24.05.2019.
- Bianet: 2015 Mülteci, Göçmen, Sığınmacı Arasındaki Farklar? <https://bianet.org/bianet/toplum/167434-multeci-gocmen-siginmaci-arasindaki-farklar>, Erişim Tarihi: 08.01.2019.
- Bauman, Z.: 2017 “Nesnesini ve İsmini Arayan Semptomlar”, **Büyük Gerileme: Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma** (Der. Heinrich Geiselberger), İstanbul, Metis Yayınları, s. 30-43.
- Benhabib, S.: 2018 **Ötekilerin Hakları: Yabancılar, Yerliler ve Vatandaşlar** (Çev. Berna Akkıyal), İstanbul, İletişim Yayınları.
- Berry, J. W.: 1997 “Immigration, Acculturation and Adaptation”, **Applied Psychology: An International Review**, Vol. 46, 5-68.
- Bidinger, S.: 2015 “Syrian Refugees and the Right to Work: Developing Temporary Protection in Turkey”, **Boston University International Law Journal**, Vol. 33, 223-249.
- Bilsborrow, R. E., Zlotnik, H.: 1994 “The Systems Approach and the Measurement of the Determinants of International Migration”, **Causes of International Migration** (Ed. Rob van der Erf, Liesbeth Heering), Luxembourg, Eurostat, pp. 61-76.
- Blalock, H.: 1957 “Per Cent Non-White and Discrimination in the South”,

- American Sociological Review**, 22(6), 677-682.
- Blumer, H.: 1958 "Race Prejudice as a Sense of Group Position", **The Pacific Sociological Review**, 1(1), 3-7. doi:10.2307/1388607.
- Bonacich, E.: 1972 "A Theory of Ethnic Antagonism: The Split Labor Market", **American Sociological Review**, Vol. 37, No. 5, 547-559.
- Bonacich, E.: 1976 "Advanced Capitalism and Black/White Race Relations in the United States: A Split Labor Market Interpretation", **American Sociological Review**, Vol. 41, No. 1, 34-51.
- Bonacich, E.: 1981 "Capitalism and Race Relations in South Africa: A Split Labor Market Analysis", **Political Power and Social Theory**, 2:239-78, 337-43.
- Boswell, C.: 2002 "Addressing the Causes of Migratory and Refugee Movements: the Role of the European Union", **UN High Commissioner for Refugees (UNHCR)**, Working Paper No. 73.
- Boswell, T. E.: 1986 "A Split Labor Market Analysis of Discrimination Against Chinese Immigrants, 1850-1882", **American Sociological Review**, Vol. 51, No. 3, 352-371.
- Canefe, N.: 2018 **The Syrian Exodus In Context: Crisis, Dispossession and Mobility In The Middle East**, İstanbul, Istanbul Bilgi University Press.
- Castles, S., Miller, M. J.: 1993 **The Age of Migration: International Population Movements In The Modern World**, First Edition, Basingstoke: Macmillan.
- Castles, S., Haas, H. de, Miller, M. J.: 2014 **The Age of Migration: International Population Movements In the Modern World**, Fifth Edition, New York: Guilford Press.
- Chamie, J.: 2016 "International Migration", **Great Decisions**, 2016, 35-50, <http://www.jstor.org/stable/44214820>.
- Cığerci, N.: 2016 "Bursa-Kırcaali Hattı: 1989'da Gelen Bulgaristan Göçmenleri

- Örneği”, **Küreselleşme Çağında Göç** (Der. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner), İstanbul, İletişim Yayınları, s. 107-134.
- Clark, M. S., Isen, A. “Toward Understanding the Relationship Between Feeling States and Social Behavior”, **Cognitive Social Psychology** (Ed. Albert H. Hastorf, Alice M. Isen), New York, Elsevier, 73-108.
- Cox, O. C.: 1970 **Caste, Class and Race; A Study in Social Dynamics**, New York, Monthly Review Press.
- Daly, H. E.: 2004 “Population, Migration, and Globalization”, **World Watch Magazine**, Vol. 17, No. 5, 40-44.
- Del Carpio, X.V., Wagner, M. C.: 2015 “The Impact of Syrian Refugees on the Turkish Labor Market”, **World Bank Policy Research**, Working Paper No. 7402.
- Deniz, T.: 2014 “Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S. 181, 175-204.
- Dollar, D.: 2005 “Globalization, Poverty, and Inequality since 1980”, **The World Bank Research Observer**, vol. 20, no. 2., 145-175.
- Edwards, A.: 2012 “Temporary Protection, Derogation and the 1951 Refugee Convention”, **Melbourne Journal of International Law**, Vol. 13, pp. 1-41.
- Erbaş, H.: 2019 **Gidişlerden Kaçışlara Göç ve Göçmenler: Kuram, Yöntem ve Alan Yazıları**, Ankara, Phoenix Yayınları.
- Erdoğan, M. M.: 2017 “Kopuş”tan “Uyum”a Kent Mültecileri Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği, İstanbul, Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları, <http://marmara.gov.tr/userfiles/attachments/2017/05/09/2a50f712-6413-489f-9deb-56dc52de7264.pdf>, Erişim Tarihi: 21.05.2019.
- Erdoğan, M. M.: 2018 **Türkiye’deki Suriyeliler: Toplumsal Kabul ve Uyum**,

İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Erol, E., Akyol, A. E., Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’de Emek Piyasasına Dâhil Olma
Salman, C., Pınar, E., Süreçleri ve Etkileri: İstanbul Tekstil Sektörü Örneği, Birleşik
Gümüşcan, İ., Mısırlı, Metal-İş Yayınları,
K. Y., Kahveci, M., [file:///C:/Users/User/Downloads/Suriyeli Gocmen Emegi Istan
bul Tekstil S%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/Suriyeli_Gocmen_Emegi_Istanbul_Tekstil_S%20(1).pdf), Erişim Tarihi: 29.01.2019.
Mutlu, P.: 2017
- Geçici Koruma T.C. Resmi Gazete, 11.01.2016/8375, Erişim Adresi:
Sağlanan Yabancıların <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/01/20160115-23.pdf>
Çalışma İzinlerine Dair
Yönetmelik: 2016
- Geçici Koruma T.C. Resmi Gazete, 22.10.2014/6883, Erişim Adresi:
Yönetmeliği: 2014 <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141022-15.htm>
- Genel, M. G.: 2014 “Almanya’ya Giden İlk Türk İşçi Göçünün Türk Basınındaki
İzdüşümü “Sirkeci Garı’ndan Munchen Hauptbahnhof’a””,
Selçuk İletişim, Vol. 8(3), 301-338.
- Girit, İ.: 2017 Avrupa Sınır Güvenliği Ajansı, Frontex’in Amaç ve
Uygulamalarının Değerlendirilmesi,
https://www.academia.edu/33618843/Avrupa_S%C4%B1n%C4%B1r_G%C3%BCvenli%C4%9Fi_Ajans%C4%B1_Frontex_in_Ama%C3%A7_ve_Uygulamalar%C4%B1n%C4%B1n_De%C4%9Ferlendirilmesi, Erişim Tarihi: 23.03.2019.
- GİGM: 2015 Kitlesel Akınlar, http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlesel-akinlar_409_558_559, Erişim Tarihi: 15.05.2019.
- Gordon M.: 1964 **Assimilation in American Life: The Role of Race, Religion, and National Origins**, New York, Oxford University Press.
- Göç Terimleri Sözlüğü: [http://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedi
tion.pdf](http://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf), Erişim Tarihi: 22.11.2018.
2013

- Güler, M.: 2013 Gruplararası Temas, Kaygı ve Yanlılığın Sosyal Mesafeye Etkisi: Türk ve Kürt Kökenli Gruplar Üzerine Bir Çalışma, Ankara, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güngören Kaymakamlığı: 2016 Tarihçe, <http://www.gungoren.gov.tr/tarihce>, Erişim Tarihi: 21.05.2019.
- Harris, M.: 1964 **Patterns of Race in the Americas**, New York, Walker.
- Harvey, D.: 2010 **Sermaye Muamması: Kapitalizmin Krizleri**, Sungur Savran (Çev.), İstanbul, Sel Yayıncılık.
- Hatton, T. J., Williamson, J. G.: 1994 “What Drove the Mass Migrations from Europe in the Late Nineteenth Century?”, **Population and Development Review**, Vol. 20, No. 3, pp. 533-559.
- Hazan, J. C.: 2016 “Geçmişten Geleceğe Zorunlu Göç: Mülteciler ve Ülke İçinde Yerinden Edilmiş Kişiler”, **Küreselleşme Çağında Göç** (Der. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner), İstanbul, İletişim Yayınları, s. 183-197.
- Heneman, H. G., Yoder, D.: 1965 Labor Economics, Cincinnati, South-Western Publication, <https://archive.org/details/laboreconomics0000yode/page/n3>, Erişim Tarihi: 15.05.2019.
- IDMC, 2018 Global Internal Displacement Database, <http://www.internal-displacement.org/database/displacement-data>, Erişim Tarihi: 15.12.2018.
- IOM: 2018 <http://www.turkey.iom.int/tr/emek-g%C3%B6%C3%A7-ve-insani-kalk%C4%B1ma>, Erişim Tarihi: 29.10.2019.
- İçduygu, A., Erder, S., Gençkaya Ö. F.: 2014 Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere, **Mirekoç Proje Raporları**, İstanbul.

- İnsan Hakları Evrensel T.C. Resmi Gazete, 27.05.1949/7217, Erişim Adresi: Bildirgesi, 10 Aralık <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/203-208.pdf>. 1948
- Kaya, A.: 2016 **İslam, Göç ve Entegrasyon: Güvenlikleştirme Çağı**, (Çev. Nur Yasemin Ural), İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, Y., Karakoç, E.: 2012 “Civilizing vs Destructive Globalization? A Multi-Level Analysis of Anti-Immigrant Prejudice”, **International Journal of Comparative Sociology**, Vol. 53, Issue 1, 23-44.
- Kaya, Y.: 2019 **Ayyıldız ve Küre: Küreselleşme, Toplumsal Eşitsizlik ve Kimlik**, Ankara, Nobel Yayıncılık.
- Kaygısız, İ.: 2017 **Suriyeli Mültecilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri**, İstanbul, Friedrich-Ebert-Stiftung Yayınları.
- King, R. D., Wheelock, D.: 2007 “Group Threat and Social Control: Race, Perceptions of Minorities and the Desire to Punish”, **Social Forces**, Vol. 85, Issue 3, 1255-1280, <https://doi.org/10.1353/sof.2007.0045>.
- Kiser, C. V.: 1936 “Human Migration”, **The Milbank Memorial Fund Quarterly**, Vol. 14, No. 4, pp. 392-394.
- Korkmaz, M.: 2017 Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye İşgücü Piyasasına Etkileri ve Değerlendirmeler, **Sosyal Güvence Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: 13, doi: 10.21441/sguz.2018.64.
- Kostakopoulou, D.: 2009 **The Area of Freedom, Security and Justice and the Political Morality of Migration and Integration, A Right to Inclusion and Exclusion? Normative Fault Lines of the EU's Area of Freedom, Security and Justice**, (Ed. Hans Lindahl), Oxford, Hart Publishing.
- Kümbetoğlu, B.: 2016 “Göç Çalışmalarında Nasıl Sorusu”, **Küreselleşme Çağında Göç** (Der. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner), İstanbul,

İletişim Yayınları, s. 49-85.

- Küçükkömürler, S., “Gruplar Arası İlişkileri Düzenlemede Sosyal Temas Kuramları: Sakallı-Uğurlu, N.: Gruplar Arası, Yayılmacı Ve Hayali Temas”, **Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)**, Cilt 5, Sayı 9. 2017
- Lazarev, E., Sharma, K.: 2015 “Brother or Burden: An Experiment on Reducing Prejudice Toward Syrian Refugees in Turkey”, **Political Science Research and Methods**, V. 5 (2), pp. 1-19.
- Lee, E. S.: 1966 “A Theory of Migration”, **Demography**, Vol. 3, No. 1, pp. 47–57
- Makabe, T.: 1981 “The Theory of the Split Labor Market: A Comparison of the Japanese Experience in Brazil and Canada”, **Oxford University Press, Social Forces**, Vol. 59, No. 3, pp. 786-809.
- Marks, C.: 1981 “Split Labor Markets and Black-White Relations, 1865-1920”, **Phylon**, Vol. 42, No 4, pp. 293–308.
- Meuret , A. E., “The Desire to Belong: Social Identification as a Predictor of Chmielewski, M., Treatment Outcome in Social Anxiety Disorder”, **Behaviour Steele, A. M., Research and Therapy**, Volume 81, Pages 21-34.
- Rosenfield, D., Petersen, S., Smits, J. A. J., Simon, N. M., Ott.o, M. W., Marques, L., Pollack, M. H. & Hofmann, S. G.: 2016
- Meyers, E.: 2000 “Theories of International Immigration Policy-A Comparative Analysis”, **The International Migration Review**, Vol. 34, No. 4, pp. 1245-1282.
- Morawska, E.: 2007 “International Migration: Its Various Mechanisms and Different Theories That Try To Explain It”, **Willy Brandt Series of**

Working Papers in International Migration and Ethnic Relations, 1/07.

Mutlu, P., Mısırlı, K. “Suriyeli Göçmen İşçilerin İstanbul Ölçeğinde Tekstil Sektörü Y., Kahveci, M., Akyol, Emek Piyasasına Eklemlenmeleri ve Etkileri”, **Çalışma ve A. E., Erol, E., Toplum**, Vol. 2018/1, ss. 69-92.

Gümüşcan, İ., Pınar, E.,
Salman, C.: 2018

Mültecilerin Hukuki Danıştay,

Durumuna Dair http://www.danistay.gov.tr/upload/multecilerin_hukuki_durumu_na_dair_sozlesme.pdf, Erişim Tarihi: 21.12.2018.

Oliner, S. P., Oliner P. **The Altruistic Personality: Rescuers of Jews in Nazi Europe**, M.: 1988
New York, Free Press.

Şirin Öner, N. A.: 2016 “Göç Çalışmalarında Temel Kavramlar”, **Küreselleşme Çağında Göç** (Der. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner), İstanbul, İletişim Yayınları, s. 13-27.

Özer, Y.: 2015 **Türkiye ve Fransa Örnekleriyle Uluslararası Göç ve Yabancı Düşmanlığı**, İstanbul, Derin Yayınları.

Peled, Y., Shafir, G.: 1987 “1987, Split Labor Market and the State: The Effects of Modernization on Jewish Industrial Workers in Tsarist Russia”, **American Journal of Sociology**, Vol. 92, No. 6, pp. 1435-1460.

Pettigrew, T. F.: 1998 “Inter-Group Contact Theory”, **Annual Review of Psychology**, Issue: 49, 65-85.

Pettigrew, T. F., Tropp, **When Groups Meet: The Dynamics of Intergroup Contact**, L. R.: 2011
New York, Psychology Press.

Pew Research Center: Most displaced Syrians are in the Middle East, with about a

- 2018 million in Europe, https://www.pewresearch.org/fact-tank/2018/01/29/where-displaced-syrians-have-resettled/ft_18-01-26_syriarefugees_map/, ErişimTarihi: 10.12.2018.
- Pignatti, N.: 2016 “Encouraging Women’s Labor Force Participation in Transition Countries”, **IZA World of Labor**, Vol. 264, doi: 10.15185/izawol.264.
- Porta, D. D.: 2017 “Geç Neoliberalizmde İlerici ve Gerici Siyaset”, **Büyük Gerileme: Zamanımızın Ruh Hali Üstüne Uluslararası Bir Tartışma**, (Der. H. Geiselberger), İstanbul, Metis Yayınları, s. 44-58.
- Quillian, L.: 1996 “Group Threat and Regional Change in Attitudes Toward African-Americans”, **American Journal of Sociology**, Vol. 102(3), 816-860.
- Quinn, D. M. & Chaudoir, S. R.: 2009 “Living With a Concealable Stigmatized Identity: The Impact of Anticipated Stigma, Centrality, Salience, and Cultural Stigma on Psychological Distress and Health”, **Journal of Personality and Social Psychology**, Issue: 97 (4), 634-51.
- Ravenstein, E. G.: 1885 “The Laws of Migration”, **Journal of the Statistical Society of London**, Vol. 48. No.2., pp. 167-235.
- Redfield R., Linton, R., Herkovits M. J.: 1936, “Memorandum On The Study Of Acculturation”, **American Anthropologist**, Vol. 38, 149-152.
- Rystad, G.: 1992 “Immigration History and the Future of International Migration”, **The International Migration Review**, Vol. 26, No. 4, pp. 1168-1199.
- Salvatori, M. V., Incera, L. S.: 2018 Beyond Fortress Europe: The Theory and Policy of European Border Control, **Belgrade Journal of Media and Communications**.
- Schlueter, E., “The Relationship Between Outgroup Size and Anti-group

- Scheepers, P.: 2010 Attitudes: A Theoretical Synthesis and Empirical Test of Group Threat and Intergroup Contact Theory”, **Social Science Research**, Vol. 39, 285-295.
- Şenol Sert, D.: 2016 “Uluslararası Göç Yazınında Bütünleyici Bir Kurama Doğru”, **Küreselleşme Çağında Göç** (Der. S. Gülfer Ihlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner), İstanbul, İletişim Yayınları, s. 29-47.
- Sherif, M., Harvey, O. J., White, B. J., Hood W. R., Sherif, C. W.: 1961 **Intergroup Conflict and Cooperation: The Robbers Cave Experiment**, Norman, The University Book Exchange.
- Sherif, M., & Sherif, C. W.: 1969 **Social Psychology**, New York, Harper & Row.
- Simon, P.:1998 “Ghettos, Immigrants, and Integration the French Dilemma”, **Netherlands Journal of Housing and the Built Environment**, Vol. 13(1), 41-61.
- Siu, P. C. P.: 1952 “The Sojourner”, **American Journal of Sociology**, Vol. 58, pp. 34-44.
- Spector, A. J.: 2007 “Globalization Or Imperialism? Neoliberal Globalization In The Age Of Capitalist Imperialism”, **International Review of Modern Sociology**, Vol. 33, Special Issue, pp. 7-26.
- Sputnik News: 2017 Son 13 yılda Avrupa'yı sarsan terör saldırıları, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201708181029756400-avrupa-teror-saldirlari/>, Erişim Tarihi: 10.02.2019.
- Sputnik News: 2018 Suriyeliler en çok nerelere göçtü?, <https://tr.sputniknews.com/dunya/201801311032054552-suriyeliler-en-cok-nerelere-goctu/#comments>, Erişim Tarihi: 06.01.2019.

- Standing, G.: 2017 **Prekarya: Yeni Tehlikeli Sınıf**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Stephan, W. G., “Predicting Prejudice”, **International Journal of Intercultural Relations**, Vol. 20, pp. 409-426.
- Stephan, C. W.: 1996
- Stephan, W. G., Ybarra O., Morrison K. R.: “Intergroup Threat Theory, Handbook of Prejudice, Stereotyping, and Discrimination”, **Psychology Press**, Number 13, 43-59.
- Subaşı Ertekin, M., “International Migration Movements in the Waves of Globalization”, **International Journal of Economic and Administrative Studies**, Number 10, 46-65.
- Yüce Dural, B.: 2013
- Sultangazi Belediyesi: Sultangazi Belediyesi 2015-2019 Stratejik Planı, 2015 https://sultangazi.bel.tr/ups/files/stratejik_plan/2015-2019%20ARASI%20STRATEJ%C4%B0K%20PLAN.pdf, Erişim Tarihi: 21.05.2019.
- Sultangazi Nüfus, <http://www.sultangazi.gov.tr/nufus>, Erişim Tarihi: 21.05.2019.
- Kaymakamlığı: 2019
- Şan, M. K., Haşlak, İ.: “Asimilasyon ile Çokkültürlülük Arasında Amerikan Anaakımını Yeniden Düşünmek”, **Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)**, Cilt/Volume:7, Sayı/Number:1.
- Şirin, N. A.: 2016 “Çabalar Sonuç Verecek Mi? Avrupa Birliği’nin Ortak Bir Göç ve Sığınma Politikası Oluşturma Girişimleri”, **Küreselleşme Çağında Göç** (Der. S. Gülfer İhlamur-Öner, N. Aslı Şirin Öner), İstanbul, İletişim Yayınları, s. 539-561.
- Temurçin, K., “İstanbul İlinde Tekstil, Dokuma ve Giyim Sanayi: Yapısı, Özellikleri ve Dağılışı”, **Türkiye Coğrafyası Araştırmaları** (Ed. Ferhat Arslan), Ankara, Pegem Akademi, s. 271-294.
- Aldırmaz, Y.: 2017
- Terörizmin Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, Finansmanının <http://www.uhdigm.adalet.gov.tr/suggam/sozlesmeler/B%C4%B0RLE%C5%9EM%C4%B0%C5%9E%20M%C4%B0LLETLER> Ölenmesine Dair

- Uluslararası Sözleşme, /226-
1999 [%20Ter%C3%B6rizm%20Finansman%C4%B1n%C4%B1n%20%C3%96nlenmesi%20S%C3%B6zleşmesi.pdf](#), Erişim Tarihi: 22.04.2019
- The Guardian: 2014 French MPs Vote for Veil Ban in State Schools, <https://www.theguardian.com/world/2004/feb/11/schools.schools.worldwide>, Erişim Tarihi: 16.03.2019.
- Türk, A. T.: 1976 “Law as a Weapon in Social Conflict”, **Social Problems**, Vol. 23, No. 3, pp. 276-291.
- Uluç, A. V.: 2016 “Suriye Kürtleri: Türkiye Kürtleri’nin Devamı”, **Sosyoloji Araştırmaları Dergisi**, Cilt 19, Sayı 1, 191-223.
- Uluslararası İşgücü Kanunu: 2016 T.C. Resmi Gazete, 13.08.2016/29800, Erişim Adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6735.pdf>.
- UNHCR, the UN Refugee Agency: 2018 <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>, Erişim Tarihi: 10.01.2019.
- UNHCR: 2019 https://data2.unhcr.org/en/situations/syria/location/113#_ga=2.103694467.2006956820.1545552568-1381473081.1537707984, Erişim Tarihi: 20.02.2019.
- United Nations (UN): 2016 International Migration Report 2015: Highlights, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf, Erişim Tarihi: 25.10.2018.
- UN: 2017 International Migration Report 2017: Highlights, https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2017_Highlights.pdf, Erişim Tarihi: 29.10.2018.
- Voutira, E., Dona, G.: “Refugee Research Methodologies: Consolidation and Transformation of a Field”, **Journal of Refugee Studies**, Vol. 20

- 2007 (2), pp. 163–171.
- Wallerstein, I.: 1976 **The Modern World-System: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century**, New York, Academic Press.
- Wallerstein, I.: 2004 **World-Systems Analysis: An Introduction**, Durham, Duke University Press.
- Wallerstein, I.: 2016 **Modern Dünya Sistemi 1: Kapitalist Tarım ve 16. Yüzyılda Avrupa Dünya Ekonomisinin Kökenleri**, (çev. Latif Boyacı), İstanbul, Yarın Yayınları.
- Williamson, J.G.: 2002 “Land, Labor and Globalization in the Third World, 1870-1940”, **Journal of Economic History**, Vol. 62, pp. 55-85.
- Williamson, J. G.: 2004 **The Political Economy of World Mass Migration**, Washington, D.C., American Enterprise Institute.
- Yeğenoğlu, M.: 2016 **Avrupa’da İslâm, Göçmenlik ve Konukseverlik**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yıldırım Mat, T., Özdan, S.: 2018 “AB ile Türkiye arasındaki Geri Kabul Anlaşması’nın İnsan Hakları Açısından Değerlendirilmesi”, **Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi**, Cilt 24, Sayı 1.
- YUKK: 2013 T.C. Resmi Gazete, 11.04.2013/28615, Erişim Adresi: <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Kanunlar/YUKK/YUKK-TURKCE.pdf>.
- Zagefka, H., Brown, R., Broquard, M., Leventoglu Martin, S.: 2007 “Predictors and consequences of negative attitudes toward immigrants in Belgium and Turkey: The role of acculturation preferences and economic competition”, **British Journal of Social Psychology**, Vol. 46, pp. 153–169.

EKLER

EK-1: Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu

T.C. İstanbul Üniversitesi

Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu

BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ ONAM FORMU

Sizi Başak Çolak tarafından yürütülen “Suriyeli Sığınmacıların Emek Piyasasına Dahil Oluşunun Türkiyeli Emekçiler Arasında Yükselen Göçmen Karşıtlığına Etkisi” başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmanın amacı tekstil sektöründe çalışan Suriyelilerin çalışma hayatına girmesiyle beraber, onların bu sektörde yaşadığı süreci entegrasyon bağlamında ölçmek ve Türkiyeli işçilerin de bakış açılarının bu süreç içinde nasıl seyrettiğini belirlemektir. Araştırmada sizden tahminen 60 ile 90 dakika arasında bir süre ayırmanız istenmektedir. Yapılan mülakatın ses kaydı rızanız dahilinde ve ifadelerinizin doğru olarak hatırd tutularak değerlendirilmesini ve çalışmada kaynak olarak kullanılmasını sağlamak amacıyla alınacaktır. İsim ve çalışılan kurumlar tamamen gizli tutulacak ve ses kayıtlarına araştırmacı dışında kimsenin ulaşımı olmayacaktır. Araştırmaya sizin dışınızda

tahminen 29 kişi katılacaktır. ¹ Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. İletişim bilgileriniz ise sadece izninize bağlı olarak ve farklı araştırmacıların sizinle iletişime geçebilmesi için “ortak katılımcı havuzuna” aktarılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya şimdi sorabilir veya basakcolak@yahoo.com.tr e-posta adresi ve 05079508596 numaralı telefondan ulaşabilirsiniz. Araştırma tamamlandığında genel/size özel sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen araştırmacıya iletiniz.

Yukarıda yer alan ve araştırmadan önce katılımcıya verilmesi gereken bilgileri okudum ve katılmam istenen çalışmanın kapsamını ve amacını, gönüllü olarak üzerime düşen sorumlulukları anladım. Çalışma hakkında yazılı ve sözlü açıklama aşağıda adı belirtilen araştırmacı/araştırmacılar tarafından yapıldı. Bana, çalışmanın muhtemel riskleri ve faydaları sözlü olarak da anlatıldı. Kişisel bilgilerimin özenle korunacağı konusunda yeterli güven verildi.

Bu koşullarda söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının ²:

Adı-

Soyadı:.....

.....

İmzası:

İletişim Bilgileri: e-posta:

Telefon:

İletişim bilgilerimin diğer araştırmacıların benimle iletişime geçebilmesi için “ortak araştırma havuzuna” aktarılmasını; ☐ kabul ediyorum ☐ kabul etmiyorum (lütfen uygun seçeneği işaretleyiniz)

Velayet veya Vesayet Altında Bulunanlar İçin:

Veli veya Vasisinin

Adı-

Soyadı:.....

.....

İmzası:

Araştırmacının

Adı-

Soyadı:.....

.....

İmzası:

Şahidin:³

Adı-

Soyadı:.....

.....

İmzası:

EK-2: Mülakat Kılavuzu

Suriyeli İşçilere Yöneltilcek Sorular

A) Demografik Sorular

1. Cinsiyet not edilecektir.
2. Kaç yaşındasınız?
3. Medeni durumunuz nedir? Çocuğunuz var mı? Varsa kaç tane?
4. Dinsel ve etnik kökeniniz nedir?
5. Evde kaç kişi yaşıyorsunuz?
6. Evde kaç kişi çalışıyor? Hanenin ve sizin aylık gelirin ne kadar?
7. Eğitim durumunuz nedir? Üniversite ise hangi bölüm mezununuz?

B) Göçe İlişkin Sorular

8. Kaç yıldır Türkiye’desiniz? İstanbul’a ne zaman geldiniz?
9. Suriye’den çıkınca ilk geldiğiniz ülke Türkiye mi oldu? Buradan başka bir yere gitmek istediniz mi?

10. Başka bir ülkeye değil de Türkiye'ye gelmenizin sebepleri nelerdir?
11. Türk halkını, Türk kültürünü, inanç ve düşüncelerini kendinize yakın buluyor musunuz?
12. Uzun ya da kısa vadede geriye dönmeyi ya da üçüncü bir ülkeye göç etmeyi düşünüyor musunu? Savaşın bitmesine dair ne gibi planlarınız var?
13. Savaş biter ve Türkiye'de kalmaya devam etmek isterseniz bunun nedenleri ne olur? (eğitim, sağlık, ekonomi, vb.?)
14. Türkiye'de yaşam koşullarını nasıl buluyorsunuz?
 - a. Hayat pahalılığı (kira gideri, gıda harcamaları ve genel giderler açısından)
 - b. Çalışma şartları, iş bulma koşulları ve ücretler
 - c. Sosyal yardımlar, sağlık yardımları ve çocukların eğitimi konusunda devlet desteği açılarından değerlendiriniz. Bu koşulları Suriye ile kıyasladığınızda hangi açılardan Türkiye'de yaşaması daha kolay ya da daha zor?
15. Türkiye'de kalırsanız kendiniz için nasıl bir gelecek görüyorsunuz?
16. Türkiye'de kalırsanız çocuklarınız ve onların çocukları için nasıl bir gelecek görüyorsunuz?

C) Ekonomi ve İş Gücüne Yönelik Sorular

17. Gelmeden önce (Suriye'de) ne işle meşguldünüz?
18. İkamet ve çalışma izniniz var mı? Yoksa bu yönde bir başvurunuz ya da girişiminiz oldu mu? Ya da önümüzdeki süreçte böyle bir niyetiniz var mı?
19. Ne kadar zamandır tekstil sektöründe çalışıyorsunuz? Neden bu sektörde çalışmayı seçtiniz? Sizi buna iten sebepler nelerdir?
20. Türkiye'de tekstilden önce başka bir sektörde çalıştınız mı? Çalıştıysanız hangi sektördü?
21. Şu anki çalışma koşullarınız nasıl? Günde kaç saat, haftada kaç gün çalışıyorsunuz?
22. Sektörde benzer firmalarda Suriyeliler için sigortasız ve kayıt dışı çalışma söz konusu mudur? Sizin gördüğünüz kadarıyla bu oran yüksek midir?

23. Aldığınız ücret nedir? Parça başı ücretle mi yoksa aylık maaşla mı çalışıyorsunuz?
24. Maaşınız sizin ve ailenizin temel giderlerini karşılamaya yetiyor mu?
25. Şu anda siz ya da ailenizden herhangi birisi sosyal yardım alıyor mu? Alıyorsa bunun miktarı nedir?
26. Ev kiranız ne kadar?
27. İş yerinizde sendikal bir örgütlenme var mı? Bu konuda bir bilginiz var mı?
28. Geçici koruma statüsüne sahip bir çalışan olarak haklarınız konusunda bilgilendirildiniz mi?
29. İş yerinde bir çalışan olarak haklarınızın tam olarak verildiğini düşünüyor musunuz?
30. Eğer haklarınızın tam olarak verilmediğini düşünüyorsanız bu konuda bir şeyler yapmayı düşünüyor musunuz?
31. Ailenizde sizden başka tekstil sektöründe çalışan var mı? Varsa kaç kişi?
32. Geleceğe dair planlarınız nelerdir? Eğer Türkiye’de kalırsanız bu sektörde çalışmaya devam etmeyi düşünüyor musunuz?

D) Toplumsal Entegrasyona Yönelik Sorular

33. Türkçe seviyeniz nedir?
34. Gündelik hayatta iletişim problemi yaşıyor musunuz?
35. Çalıştığınız yerde dil yüzünden bir problem yaşıyor musunuz?
36. İş yerinde sizinle aynı işi yapan Türkiyeli işçilerle aynı çalışma koşullarına sahip misiniz? (ücret, saat, sigorta vb. açısından)
37. İş yerinde patron tarafından Türk işçilere yapılan muameleyle aynı muameleyi mi görüyorsunuz?
38. İş arkadaşlarınızla iletişim düzeyiniz nedir? Onlarla iletişim kurarken zorluk çekiyor musunuz? Evet ise, bu zorlukların kaynağı sadece dil midir, sizce başka nedenler var mıdır? Varsa neler?

39. İş yerinde ayrımcılığa maruz kaldığınız düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız bu ayrımcılık patron tarafından mı yapılıyor yoksa işçiler tarafından mı? Yapılıyorsa ne tür bir ayrımcılık yapılıyor?
40. İş arkadaşlarınız dışında Türkiyeli arkadaşınız var mı? Varsa onunla mahallenizde mi yoksa başka bir sosyal çevrede mi tanıştınız?
41. Sizin ve ailenizin yaşadığınız mahalleye uyum sağlayabildiğini düşünüyor musunuz? Evet ya da hayırsa bunun nedenleri nelerdir?
42. İş ortamınıza uyum sağladığınızı düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız, bu konuda iş arkadaşlarınızın bir katkısı oldu mu?
43. Son olarak Türkiye’de kalmayı istiyor musunuz? Kalırsanız bu sektörde çalışmaya mı devam edersiniz yoksa başka bir sektöre geçmeyi mi düşünürsünüz?

Türkiyeli İşçilere Yöneltilcek Sorular

A) Demografik Sorular

1. Cinsiyet not edilecektir.
2. Kaç yaşındasınız?
3. Medeni durumunuz nedir? Çocuğunuz var mı? Varsa kaç tane?
4. Dinsel ve etnik kökeniniz nedir?
5. Evde kaç kişi yaşıyorsunuz?
6. Evde kaç kişi çalışıyor? Hanenin ve sizin aylık gelirin ne kadar?
7. Eğitim durumunuz nedir?

B) Ekonomi ve İş Gücüne Yönelik Sorular

8. Ne kadar zamandır tekstil sektöründe çalışıyorsunuz?

9. Daha önce başka sektörlerde çalıştınız mı? Neden bu sektörde çalışmayı tercih ettiniz?
10. Ailenizden kaç kişi ücretli bir işte çalışıyor?
11. (10 yıldan fazla çalışanlar için) sektörün önceki durumuyla şu anı karşılaştırırsanız iş bulma, maaş, güvenceli çalışma, fiziksel koşullar vb. için iyileşme mi var yoksa kötüye gidiş mi var?
12. İşsiz kalma/işten çıkarılma korkusu yaşıyor musunuz?
13. Şu an çalıştığınız iş yerinde ne kadar zamandır çalışıyorsunuz? Daha önce iş yeri değiştirdiniz mi? Değiştirdiyseniz kaç kere?
14. Bir atölyeden çıkınca başka bir atölyede iş bulmanız kolay olur mu? Daha önce böyle bir süreç yaşadınız mı? Ortalama yeni iş bulma süreci sizce ne kadar olur?
15. Şu anda sigortalı mı çalışıyorsunuz? Daha önce bu sektörde sigortasız/gündelik ya da parça başı iş karşılığı çalıştığınız oldu mu?
16. Sektörde daha çok sigortalı çalışma mı yoksa esnek çalışma koşulları mı yaygındır?
17. Son olarak patronunuz sizi hiç işten çıkarmakla tehdit etti mi?

C) Suriyeli İşçilere Bakış Açılarına Dair Sorular

18. İş yerinizde Suriyeli çalışan var mı? Varsa kaç tane?
19. İş yerinizdeki Suriyeli işçiler kaçak mı yoksa kayıtlı mı çalışıyor, biliyor musunuz?
20. Suriyeli işçilerin kayıtsız çalıştırılmasına nasıl bakıyorsunuz? Sizce bu durumu ortaya çıkaran nedenler neler?
21. Sizce Suriyeli işçilerin kayıtsız çalıştırılmasının önüne nasıl geçilebilir? Kayıtsız çalışmanın önüne tamamen ya da kısmen geçilebilir mi?
22. Suriyeli işçilerle sizin çalışma koşullarınız aynı mı? Ücret, sigorta, çalışma saatleri vb. açısından değerlendirdiğinizde Suriyeli işçilerin haklarını aldıklarını düşünüyor musunuz?
23. Suriyeli sığınmacılar Türkiye’de daha çok tarım, inşaat ve tekstil sektörlerinde çalışıyorlar, sizce bunun nedeni ne olabilir?

24. Suriyeli işçilerin düşük ücretlerle çalıştırılmasına nasıl bakıyorsunuz?
Sizce bu durumu yaratan ve devam ettiren neden ya da nedenler nedir?
25. Suriyeli işçilerle diyalogunuz nasıl? İlk zamanlara göre Suriyelilerle diyalog kurmak kolaylaştı mı yoksa hala zorluk çekiliyor mu?
26. İş yerinde Suriyeli çocuk işçi çalıştırılıyor mu?
27. Gözlemlediğiniz kadarıyla bu sektörde çalışan Suriyelilerin cinsiyete göre dağılımı nasıl? Daha çok kadınlar mı yoksa erkekler mi çalışıyor?
28. Suriyeli sığınmacılara çalışma izni verilmesine nasıl bakıyorsunuz?
29. Suriyeli sığınmacıların sizin sektörünüzde çalışması onlara yönelik bakış açınızı etkiledi mi?
30. Suriyelilerin Türkiye'deki durumlarının daha kalıcı olduğunu düşünüyor musunuz? Buna nasıl bakıyorsunuz?
31. Sığınmacılara yönelik bakış açınızda olumlu ya da olumsuz bir değişim oldu mu? Varsa bu değişimin nedenleri nelerdir?
32. Suriyeli bir göçmenin hayata bakışı, maddi ve manevi değer ve yargıları, kültürü, toplumsal normları ile sizinki ne ölçüde uyumaktadır? Uyuştugu ya da uyuşmadığı yönleri biraz açar mısınız?
33. İçinde yaşanan coğrafya ve sahip olunan tarih olarak bakarsak Suriye toplumu ile Türk toplumu ne kadar benzemektedir sizce?
34. Göçmenlere yönelik bakış açınızda sahip olduğunuz dünya görüşünün etkili olduğunu düşünür müsünüz?
35. Son olarak Türkiye'ye gelen sığınma başvurusu sahipleri Ortadoğu'dan değil de bölge dışındaki bir ülkeden gelseydi bakış açınız sizce nasıl olurdu?

STK Temsilcilerine Yöneltilecek Sorular

A. Genel Sorular

1. Öncelikle kuruluşunuzdan biraz bahseder misiniz? Hangi alanda, ne tarz çalışmalar yapıyorsunuz? Kaç yılından beri faaliyettesiniz?
2. Yaygın bir ağınız var mı? Suriyeli mültecilere ne ölçüde ulaşabiliyorsunuz?

3. Göçmenlere ulaşmadaki izlediğiniz yol nedir? Onlar size hangi kanallarla ulaşabiliyor?
4. Bağlı olduğunuz bir üst kuruluş var mı?
5. Çalışmalarınızı yürütmek için devletten ya da üst kuruluşlardan ne oranda destek alabiliyorsunuz?
6. STK'lara yönelik devletin desteği ne düzeydedir? Siz faaliyetlerinizi yürütebilmek için yeterli desteği aldığınızı düşünüyor musunuz?
7. Çalışmalarınızı yürütürken diğer kurumlarla iş birliği yapabilme düzeyiniz nedir? Örneğin diğer STK'larla ya da devlet kurumlarıyla iletişim ve iş birliğiniz ne düzeydedir?
8. Göç alanına dair akademik çalışmalar yürüten kurumlar ve kişilerle iletişiminiz ne düzeydedir? Bu kişi ve/veya kurumlarla karşılıklı olarak ortak çalışmalar, ziyaretler, bilgi alışverişleri yürüttünüz mü? Varsa bu çalışmalardan bahsedebilir misiniz?

B. Çalışma Alanına Yönelik Sorular

9. Göçmenlerle ilgili yürüttüğünüz çalışmaların kapsamı ve niteliğini nasıl tanımlıyorsunuz?
10. Şu anda hangi projeleri yürütmektesiniz?
11. Çalışmalarınız daha çok hangi göçmen grubu kapsamaktadır? Cinsiyete dayalı ya da demografik bazı ayrımları gözeterek çeşitli sosyal gruplara yönelik farklı çalışmalar yapıyor musunuz? Yapıyorsanız kısaca bunları açıklayabilir misiniz?
12. Göçmenlere yönelik çalışmalarınız sırasında yerli halkla diyalogunuz oluyor mu? Onların çalışmalarınıza yönelik olumlu ya da olumsuz herhangi bir tutumuyla karşılaştınız mı?

C. Suriyelilerin İstihdamına Yönelik Sorular

13. Suriyeli sığınmacıların iş gücü piyasasına katılmasına nasıl bakıyorsunuz?
14. Suriyeli sığınmacıların daha çok tekstil, tarım, inşaat ya da ev-bakım işlerinde çalışmasına nasıl bakıyorsunuz?

15. Suriyeli göçmenlerin belirli iş kollarına yönlendirilmelerine yönelik çalışmalarınız oldu mu? Olduysa hangi iş kollarına ne tarz süreçler ile yönlendirme gerçekleşti?
16. Bildiğiniz gibi Suriyeli sığınmacılar daha çok kayıt dışı olarak istihdam edilmektedir. Bu sorunun oluşmasındaki faktör ya da faktörler sizce nelerdir?
17. Göçmenlerin kayıt dışı çalıştırılmasının önüne sizce nasıl geçilebilir? Bu konuda hukuksal ya da denetimsel olarak önerileriniz var mıdır?

D. Entegrasyona Yönelik Sorular

18. Suriyeli göçmenlerin Türkiye'deki entegrasyon süreçleri ne tarz bir seyir içinde, sizce olumlu mu olumsuz mu?
19. Sığınmacıların dil öğrenme, toplumda görünür olabilme ve toplumla diyalog kurabilme düzeyleri sizce ne aşamada?
20. Göçmenlerin topluma entegrasyonu ile ilgili atılması gereken adımlar sizce nelerdir? Bu adımlar nereden başlamalı ve nasıl devam etmelidir?
21. Sağlıklı bir entegrasyon için yapılan çalışmaları yeterli görüyor musunuz? Görmüyorsanız:
A) Nedenleri nelerdir?
B) Entegrasyon sürecinin sağlıklı yürütülmesi ve tamamlanması için yapılması gerekenler sizce nelerdir?
22. Yerli halkın Suriyeli göçmenlere yönelik bir ayrımcılığı olduğuna şahit oldunuz mu? Genel olarak böyle bir ayrımcılık, göçmen karşıtlığı ya da rekabet olduğunu düşünüyor musunuz?
23. Türklerin yabancılara yönelik bakış açısı değişti mi sizce?
24. Suriyeli sığınmacıların eğitim, sağlık, barınma ihtiyaçlarını karşılamada devlet desteğini yeterli buluyor musunuz?
25. Genel olarak sığınmacılara yönelik devlet desteği ne düzeyde sizce?
26. Yine sığınmacılara yönelik STK destekleri ne düzeydedir sizce? STK çalışmalarını yeterli buluyor musunuz?
27. Göçmenlerle ilgili yapılan yasal düzenlemeleri yeterli buluyor musunuz? Sizce hukuksal olarak var olan eksiklikler nelerdir?

28. Uzun vadede düşünürsek göçmenlerin geri dönüş sürecine nasıl bakıyorsunuz? Sizce böyle bir geri dönüş süreci olmalı mı? Olmalıysa bu süreç sizce nasıl işletilmeli?
29. Göçmenlerin geri dönüşüne dair sürecin işletilmesi için STK'ların atabileceği herhangi bir adım var mı?

